

De Vlaamse taal is wonderzoet...

Spraakkunst, Spelling en
Idioticon
van het

Groot-Haaltertse Dialect

Gilbert Redant

Tweede (herwerkte) uitgave

met dank aan

Omer Van Cromphaut : coördinatie

Lieve Van den Driessche : typwerk

Staf Versavel : vormgeving

Heemkundige Kring - Haaltert

met steun van het Gemeentebestuur - Kultuurraad

D/1993/3136/1

Ten geleide.

Ieder beschaafd volk heeft een zg. standaardtaal die door de intellectuelen wordt gebruikt in hun betrekkingen onderling en met andere volken.

In elk van die talen bestaan er ook een aantal streektalen die in bepaalde streken worden gesproken en soms opmerkelijk afwijken van de standaardtaal inzake woordbetekenis en woordvorming, misschien vooral inzake uitspraak : deze streektalen noemt men dialecten. In de cultuurlanden streeft men ernaar zoveel mogelijk inwoners de standaardtaal te doen spreken, wat het beschavingspeil verhoogt en de achting van anderen afdwingt. De dialecten blijven echter de dagelijkse omgangstaal van het volk.

Het Nederlands, dat met zijn ruim 18 miljoen sprekers de tiende plaats op de ongeveer 40 talen in Europa inneemt, ontsnapt niet aan de algemene regel : ook wij hebben een standaardtaal die we AN (Algemeen Nederlands) noemen, en verschillende dialecten.

Willen we in Europa de plaats innemen die ons door die 18 miljoen toekomt, dan is het gewenst dat zoveel mogelijk Noord- en Zuidnederlanders dit AN vlot, correct en zuiver leren hanteren. Wat ons echter niet mag beletten de eigen, ware moedertaal, het Haaltertse, beter te leren kennen, daardoor hoger te waarderen en in eigen kring te gebruiken.

In dat opzicht mag Haaltert zich gelukkig achten met het initiatief van deze studie. We noemen ze een grootse prestatie, zowel wat Spraakkunst-Spelling als Woordenschat betreft. En hoed af voor het talent, het geduld en de grondigheid waarmee de auteur dit haast onmogelijke werk tot een goed einde bracht.

Aan alle Haaltenaren wensen we evenveel genot bij het lezen van dit boek als wijzelf eraan hebben beleefd.

J. HEYMAN
Broeder August (†)
van de Christelijke Scholen

VERANTWOORDING

Een gemeente van hooguit 7000 inwoners (Klein-Haaltert) opgedeeld in twee, qua verklanking, opmerkelijk verschillende taalgemeenschappen... het kan een unicum zijn in het land.

Je constateert het, blijft er af en toe even bij stilstaan zonder evenwel naar historische achtergronden te peilen, neemt je voor er later eens je werk van te maken. Steeds maar later.

Tot de fusie van gemeenten komt en iemand zegt : "Met Welle in de plaats van Heldergem zou ze, op stuk van taaleenheid, gelukkiger zijn geweest". Waarop je repliceert : "Als Ede er niet was. Haaltert-Ede, met zijn **ij** en zijn **ui** en zijn **oewe**".

Genoeg om plots helemaal in de ban te geraken van het vreemde verschijnsel en een besluit te forceren. Je hoort van je ex-leerbaar Nederlands dat het Haaltertse dialect (het dorpse dan) eigenlijk tot het Pajotse taalgebied behoort en er in het westen de flank van uitmaakt. Het Eedse zou de Oostvlaamse tegenhanger ervan zijn.

Rijst dan de vraag : wie of wat trekt een taalgrens (laat het dan een dialectgrens zijn) dwars door een gemeente ? Het antwoord kan alleen zijn dat Ede ooit aanleunde bij Mere of Nieuwerkerken waarmee het zoveel gemeens heeft. Al is er geografisch wel wat op te zeggen.

Een tweede : wat heeft in het verleden het verschil tussen het Pajots en het Oostvlaamse bepaald ? Je stoot op uiteenlopende verklaringen die stuk voor stuk slechts veronderstellingen kunnen zijn. Je gaat er derhalve niet op door, temeer omdat je intussen gebeten bent door een vreemde microbe. Als een uitdaging.

Je hebt meer dan zestig jaar met een taal geleefd, veel hechter dan met het zogeheten AN; je hebt ermee je gevoelens vertolkt, je hebt erin gevloekt en gezongen en gekheid gemaakt, erin gevrijd en er je kinderen in opgevoed, en je kent niet eens de structuur noch de innerlijke wisselwerking ervan. Zeg maar dat je zolang een instrument hebt bespeeld zonder te weten wat je er aan had. En er moet een fusie van gemeenten komen en een opmerking voor-de-neus-weg om je op het idee te brengen, zij het aanvankelijk niet méér dan een opvlam van nieuwsgierigheid en - wat laat beseft - van overmoed.

Want het is een uitermate boeiend, maar niet minder moeilijk werkstuk geworden. Dit laatste geven we op een blaadje.

Het begon met het verzamelen van streekgetinte woorden en zegswijzen, uit eigen geheugen opgediept of door vrienden bijgebracht.

Stelde zich van meetaf aan het probleem van de schrijfwijze. Er zijn in ons dialect van die eigenheidse klanken en geruisen die men met het gangbare alfabet onmogelijk aankan. Niet eens met fonetische tekens, overigens niet bijster geschikt om de leesbaarheid te bevorderen. 't Is waarom we, in dit werk, onze toevlucht hebben moeten nemen tot een compromis.

Was de "Woordenschat" meer een kwestie van "bij de pinken zijn" en andermans bereidwilligheid, "Sprakkunst en Spelling" werd een taaie boterham. Weliswaar is het Haaltertse dialect niet zo'n poespas van willekeurige, lukrake klankvormingen als op het eerste gehoor zou blijken; zo goed als in het AN ¹⁾ wordt er aan bepaalde wetten gehoorzaamd, zij het hier dan wetten die door voorafgaande of volgende medeklinkers worden gedictieerd.

Het is echter de grilligheid van de geruisen, mede de vloed van uitzonderingen die van sommige materies een puzzel maken waaruit niet zo gemakkelijk een synthese te distilleren is. Kom, het is een dialect, wat willen we méér?

Het Haaltertse, moeten we toegeven, is geen omgangstaal met distinctie. Niet om ermee, zonder opzien te schoppen, onder vreemden te verschijnen. Maar ze is de Haaltenaar als aan het lijf gegoten, hij leeft er zich ongenuanceerd in uit. Laat hem dan, zo goed als wie ook, de stijgende noodzaak van meer beschaafde omgangsvormen aanvoelen, laat hem zijn kinderen in de huiskring AN-vertrouwd maken (uit edele overtuiging of uit puur snobisme), laat hem onder vreemden zijn eigen schoolnederlands al dan niet met panache aanwenden... zijn ware moedertaal verloochent hij nooit.

Wat dan weer niet zeggen wil dat hij hardnekkig taalplaatvloers wil blijven. Er is de laatste decennia ontegensprekelijk een trend naar meer verfijning te onderkennen, vooral bij de jongere generaties en mede door het doorbreken van het analfabetisme uit de tijd van arm Vlaanderen. Het van de voorouders overgeërfde vocabularium, met zijn soms bizarre misvormingen, werd aan het geschreven beeld getoetst, met als gevolg dat draken als **kaleer** (kleur); **elger** (orgel), **drig** (rug), **driek** (riek), **drok** (rok), **zeen** (zenuwen), **maksjiem**

1 Algemeen Nederlands, ofte beschaafde omgangstaal.

(machine) nog zelden doen opkijken. Woorden als **titj'n** (beetje), **zobjen** (koken), **potjekaad** (ijsje), **afgank** (buikloop), **veringelizjeer'n** (negligeren), **vazj'nteer'n** (visiteren) worden, omdat ze in geen boek of krant terug te vinden zijn, wijselijk omzeild of gecorrigeerd. Het beschavingspeil zorgt er anderzijds voor dat men niet meer zo schaamteloos met benamingen van seksuele aard (**memmen, tetten, kloten**) omspringt.

Het is, als men het zo noemen wil, beslist een kleine "culturele revolutie" en wel toe te juichen. Maar het duidt zeker niet op een spoedige teloorgang van het zo franjeloze dialect.

WERKWIJZE

Lag het aanvankelijk in onze bedoeling alleen het Pajotse dialect van Klein-Haaltert, onze "moedertaal", te behandelen, bleek de fusie van gemeenten na enig beraad een stimulans om het wijdsjer te zien. Denderhoutem, Kerksken en Terjoden zijn immers nauw taalverwant en anderzijds was het een gelegenheid om ook Ede, dat meer bij Heldergerem aanleunt maar uit de Haaltertse entiteit niet weg te denken is, in onze poging te betrekken.

Overigens is het verschil tussen de twee taalcomponenten van Groot-Haaltert niet zo uitgesproken dat het een globale behandeling onmogelijk maakt. Het Oostvlaamse van Ede en Heldergerem heeft alleen een paar, zij het dominerende, klanken eigen; qua woordgebruik zijn er slechts lichte varianten, niet zwaarder dan bij de vier Pajotse cellen onderling.

Het heeft onze werkwijze bepaald. We gaan uiteraard uit van ons eigen dialect. We belichten uitvoerig de structuur ervan, verzamelen woorden en uitdrukkingen en vergelijken achteraf met de spreekgewoonten van de andere gemeenten. Zo in het ene als in het andere ontlopen ze elkaar amper noemenswaardig. En het is niet omdat ze op stuk van verklanking uiteenlopen (essentie van een taal is het woordgebruik) dat ze niet in één studie onder te brengen zouden zijn.

Let wel, we constateren alleen. We trachten wel invloeden en mogelijke oorzaken van de fenomenen te achterhalen, maar we wagen ons niet op glad ijs met ex cathedra te willen spreken. Dat laten we over aan de dialectologen. Men ergere zich dus niet aan de vele "waaroms" in dit werk. Waaroms die we meestal onbeantwoord moeten laten. Onze bedoeling is dus niet iets te doceren, wel af en toe even verrast te doen opkijken.

En nog dit: binnen de grenzen van een taalenteit zijn er soms, zij het subtiele, uitspraakverschillen. Individuele of eigen aan een wijk of gehucht, gelijk de Muisstraat bijvoorbeeld de "oeë" naar een "uë" laat zwemen. Gelijk "Den Beirg" te Kerksken en "De Liejebeken" te Denderhoutem, qua woordgebruik of verklanking, niet alles met het centrum gemeen hebben. We kunnen er hier bezwaarlijk rekening mee houden.

Allereerst het bedoelde compromis :

DE KLANKEN (met hun teken) IN HET DIALECT

We zeiden het reeds : voor een vlotte leesbaarheid van deze studie schieten we met het gangbare alfabet te kort. Een dialect produceert immers klanken die niet tot zijn gamma behoren, en waarvoor we derhalve een beroep moeten doen op andere dan de vertrouwde tekens.

Speciaal het foneem **e** heeft een breed domein. Er is de **doffe e** van "de", de **scherpe e** van "mes", die van het Franse "père" of gehoord in het dito "mais".

Wie zich aan de lectuur van dit stuk begeeft doet er dus best aan zich vooraf met de hiernavolgende tekens vertrouwd te maken. Het is conditio sine qua non.

Herinneren we er eerst nog aan dat de AN-tweeklanken **ij**, **ei**, **ui** (met slot-j) en **ou**, **au** (met slot-w) in de Haaltertse dialecten niet voorkomen. We gebruiken die tekens wel, maar dan bedoeld voor éénklanken, gelijk ze hier trouwens worden uitgesproken (zonder j of w).

Een andere specifieke dialectklank houdt het midden tussen de **ee** en de **i** : daarom het teken : **î** (*gîn sengen* = geen centen).

Dan : **sj** leest men gelijk in Sjarel, **zj** gelijk in Zjèf. Ze zijn palatalen ¹⁾ en spreken uit als één consonant. **Tj** is een gepalataliseerde t.

Tenslotte : **a - e - o** en **u** in een open lettergreep klinken lang gelijk in het AN. Waar de vlotte leesbaarheid het vereist worden ze echter dubbel geschreven (*meezj'n*).

1 gevormd door articulatie tussen tong en harde verhemelte.

HET LIJSTJE TER VOORSTUDIE

Korte klanken

a (vat)
e (de)
ē (mes)
è (rest)
i (dik)
o (dok)
oe (doek)
î (tussen i en ee)

Lange klanken

aa (baal)
ee (veel)
ui (*koeruir*)
ei - ij (klein)
ie (bier)
ê (*kês* - kaars)
oo (stoof)
oe (boer)
ou (oud)

Tweeklanken

aai = aaj (haai)
oei = oej (*koet*)
ieë = ieje (*snieje* - sneeuw)
oeë (*boeëm* - boom)
oë (*goën* - gaan)
ouë (*pouën* - pijn)
oï = oj (*bojk* - buik)
ao (*kakao*)

Speciaal te onthouden : e (*de*)
ē (*mes*)
è (*rèst*)
ê (*kês*)
oë (*goën*)
ou (*stouk*)
oeë (*boeëm*)
ouë (*pouën*)

En een hulpmiddeltje voor de vier e-klanken :

Ze zēn ècht dwēs.

EERSTE DEEL

SPRAAKKUNST

en

SPELLING

HOOFDSTUK 1

Gelijk in iedere taalstudie, eerst

HET LIDWOORD

Er zijn - weten we allemaal - twee soorten lidwoorden : bepaalde (**de** en **het**) en onbepaald (**een**).

Het meervoudige "**de**" blijft onveranderd : **de maan'n**, **de vraan**, **de kinjer'n**.

Het enkelvoudige

de : geeft als dialectvorm **de**, **den** of **d'n** (mannelijk)
en **de** of **d'** (vrouwelijk)

het : geeft als dialectvorm **t** (onzijdig)

een : geeft als dialectvormen **ne** of **nen** (mannelijk)

en¹) of **'n** (vrouwelijk)

en¹), **'n** of **e** (onzijdig)

1. De mannelijke vormen (**de** en **ne**) nemen de buigings-n vóór een b (*den Beirg*, *nen boeët*), vóór een d (*d'n dag*, *nen dojm*), vóór een n (*d'n nèst*, *nen nēk*), vóór een t (*d'n tēk*, *nen top*) of vóór een klinker (*d'n oup*, *nen ap*) waarbij dient opgemerkt dat, behalve vóór een b, de doffe e van **den** verloren gaat.

Vergelijk met andere medeklinkers : *de stoel - ne stoel*, *de rink - ne rink*, *de pot - ne pot*, etc.

2. Ook het onzijdige **en** behoudt de n onder dezelfde voorwaarden : vóór een b (*en biejen*), een d (*en dēk*), een n (*en notj'n*), een t (*en tiejeken*) en een klinker (*en immen*¹).

1 Spreek uit met doffe e

Vergelijk met andere medeklinkers : *e lief, e kinjdj, e mēs, etc.* 2)

Ze horen er nu eenmaal bij :

DE TELWOORDEN

Hier stoten we al direct op een, voor een dialect, bijna ongelooflijk verschijnsel : zes van de eerste tien hoofdtelwoorden spreken uit gelijk in het AN : vier, zes, zeven, acht, negen, tien. Een weelde van beschaafde klanken.

De andere (*iejen, twieje, drouë, vouëf*) zijn lang niet zo geciviliseerd.

De rangtelwoorden doen het nog beter met “*derde*” erbij. Vanaf “*zeveste*” gaan ze echter, met hun uitgang, weer de verkeerde weg op : “*ste(n)*” in de plaats van “*de*”.

Wat de onbepaalde telwoorden betreft :

GEEN : wordt vóór een mannelijk enkelvoud “*ginne(n)*” 3) :
ginne schrik, ginnen boek, ginn'n oeëp.
vóór een vrouwelijk enkelvoud “*gin*” : *gin pouëp*
vóór een onzijdig “*gi(n)*” 3) : *gi kindj, gin ènje.*

In het meervoud “*gin*” voor de drie geslachten.

ALLEMAAL : kent als varianten : *ammel, amoël en alemoël.*

De andere onbepaalde telwoorden staan buiten discussie.

Een eerste anomalie, en wie verklaart ze ?

DE VOORNAAMWOORDEN

We behandelen alleen de meest verbasterde.

1. Persoonlijke voornaamwoorden

Op een rijtje : *ik-ge-a-(ze, t) -wēr of wē-ge-ze,*
met nadruk : *ik-gouë-ouë-zouë-weir-geir-zèjer*
voor de Nominatief.

mouë-aa-ëm-eer-ons-etr-èjer
voor Datief en Accusatief.

De enkelvoudige van iedere rij blijven tamelijk trouw aan het AN of gehoorzamen braafjes aan de normen van de “Klankvorming” (*zie verder*). De meeste meervouden, daarentegen, springen grillig uit de

2 Lees verder: Invloed van de medeklinkers b-d-n-t op het gebruik van de buigings-n

3 Ook hier dankt de n dus zijn bestaan aan een eropvolgende b-d-n-t of klinker.

band. Waar halen ze de supplementaire r vandaan ? Van het Duitse "wir" ?

Het persoonlijk voornaamwoord in de voorwaardelijke vorm.

(nooit : *indien* - altijd : *als*)

Naar gelang van de nadruk die men het persoonlijk voornaamwoord wenst te geven, onderscheiden we twee vormen :

as ek, as ke, asj tje, azze men, as ke, as ze

en

az ek ik, as ke gouë, asj tj'ouë, azze me weir, as ke geir, as ze zèjer

De nadruk manifesteert zich in de laatste serie door het dubbele gebruik van het persoonlijk voornaamwoord, zij het dan in frappant verschillende uitgaven.

Het hoeft daarbij amper gezegd dat *ke* de harde dialectvorm is voor *ge, ze* (van *azze*) de meer vloeiende overgang naar de labiale *m* van *men. tje* vinden we later terug voor hij.

2. Bezittelijk Bijvoeglijk Voornaamwoord "Mijn" 4)

Mannelijke substantieven met beginletter *b* eisen "*mēnnen*" (*mēnnen boërd*), met beginletter *d-n-t* of een klinker "*mēnn'n*" (*mēnn'n dojm, noum, tiejen, appel*), met een andere beginletter "*mēnne*" (*mēnne voet, knien, rig...*)

Al goed en wel, maar ! En hier de anomalie. Wat met : *me vader, mē nonkel, mē pètj, mēn brier* ? Allemaal even mannelijk (zouden dus "menne(n)" moeten krijgen) en toevallig familieleden. Wie kijkt daar niet van op ?

De vrouwelijke zijn uniform, "*mēn*" over heel de lijn. Tenzij alweer : *mē moeder, mē zister, mē mètj*. Familieleden. Noem het een curiosum, maar een verklaring hebben we niet.

Dan zijn er nog de onzijdige, met "*mē*" als de aangewezen vorm. Maar : "*mēn*" voor beginletter *b* (*mēn bēdde*) *d* (*mēn dērp*), *n* (*mēn nichtj'n*) *t* (*mēn tapouët*) of een klinker (*mēn oeër*).

Het bezittelijk bijvoeglijk voornaamwoord van de 3e persoon "**zijn**" krijgt identiek dezelfde vormen.

En wat "**uw**" betreft :

Mannelijk : "*anen*" of "*aën*" voor een *b* (*anen boërd*), "*aan'n*" of "*aën*" voor *d-n-t* of klinker (*aan'n dojm, aan'n eirem*), *ane* of *aë* voor de rest (*aë schoen*).

4 Merk op dat ook hier de medeklinkers *b-d-n-t* het gebruik van de *n* dicteren.

Vrouwelijke en onzijdige : “a” over heel de lijn (*a kliejed, a oër*).

3. Bezittelijke Zelfstandige Voornaamwoorden

worden, zoals in het AN, afgeleid van de bezittelijke. bijvoeglijke. voornaamwoorden : *de mouë'n, 't eer, d'n èjer'n, d'ons...*

4. Betrekkelijke Voornaamwoorden

de maan die...

de vraa die...

't kindj da...

alles spraakkundig in orde, maar :

d'n diejen'n da... (of *dad*)

dedie da... (of *dad*)

dat da... (of *dad*)

“da” voor de drie geslachten

“dad” vóór een klinker

Ranbemerking :

Sommige zinsvormen krijgen een dubbel, respectievelijk driedubbel persoonlijk voornaamwoord.

'k bēn ek ik...

Ge zētj gē...

A ès ē...

Z'ès zē...

Wēr zē weir...

Ge zētj geir...

Ze zē zējer...

Aan bondigheid heeft een dialect soms een broetje dood.

Onberekenbaar na het werkwoord

Nog het Persoonlijk Voornaamwoord (Nominatief)

Een voorbeeld van bandeloze willekeur waarmee een dialect tracht zichzelf onverstaanbaar te maken.

Blijft het persoonlijk voornaamwoord vóór het werkwoord nog relatief onkreukbaar, erna slaat het gewoon op drift. Soms zo, dat de oorspronkelijke vorm er niet of nog nauwelijks in te onderkennen is. Vooral dát van de tweede persoon verschijnt in de meest uiteenlopende gedaanten.

A. Tegenwoordige Tijd

Vooraf gesteld zijnde dat de uitgang van de 2e en 3e persoon enkelvoud "t" alleen voor een klinker wordt uitgesproken (*ge vlieg nor... a stoë weer..., ze kom loëter...*) stoten we op de volgende metamorfoses :

1^e persoon enkelvoud : **ik** wordt **ek** (*lieg ek..., moet ek...*)

2e persoon enkelvoud : **gij**

- wordt **te** na een k-f-s-ch of p (*kap te..., mok te..., was te..., ëf te..., lach te...*)
- wordt **de** na b-g-m-n-r-v (*krab de..., lieg de..., kom de..., bran de..., vier de..., geev de...*)
- wordt **dje** na lj of nj ⁵⁾ voorafgegaan van è, i, oe of korte o (deze laatste afkomstig van een lange klank) : *bêlj dje..., wilj dje..., voelj dje..., molj dje.../ vènj dje..., woenj dje..., kinj dje..., lonj dje...*
- wordt **e** na tj of dtj ⁶⁾ : *zity e..., rëdtj e...*
- wordt **je** na een korte o (*go je...*), een oe (*moe je...*), of een è (*zè je - zult ge*).

Noot : voor de 2e persoon kan alles worden teruggebracht tot één enkele vorm "e" indien men stelt dat de uitgang t of dt (d na sommige medeklinkers) wél wordt uitgesproken, wat echter ontzenuwd wordt door *sto je* (staat ge), *go je* (gaat ge) en door de vormen met 2 persoonlijke voornaamwoorden : *ge lëp gë* (ge loopt gij...), *ze mok zë* (ze maakt zij).

3e persoon enkelvoud : **hij** wordt **tje** (*lieg tje*)

zij wordt **ze** (*lieg ze*)

het wordt **ent** of '**nt** (*lieg ent, liejer'nt, go'ntj*)

Noot : dat de t van tje niet de uitgang is van het vervoegde werkwoord bewijst de 3^e persoon enkelvoud verleden tijd (sterke werkwoorden) die nooit t krijgt, en toch : *loog tje, liep tje*. Bovendien : *asj tje...* (als hij), *die tje* (die hij), *was tje* (was hij).

1^e persoon meervoud : **wij**

- wordt **men** (met n, alweer voor een b-d-n-t of klinker) : *go men boutj'n, vrouge men dadde, kiejere men niet, wete men tën, loëpe men op...*
- wordt **me** voor een andere medeklinker : *loëpe me rap..., valle me weer...*

Noot : is de n van **men** soms niet de verschoven uitgangs-n van het werkwoord ?

5 gepalataliseerde l en n (*zie verder*)

6 gepalataliseerde t en dt (*zie verder*)

Nee, want “die wij” geeft ook “*die men*”, “dat wij - *da men*”.

B. Onvoltooid Verleden Tijd (voor de Sterke Werkwoorden bij verandering van klank)

1. Sterke Werkwoorden

ik wordt **ek** (*loog ek, liep ek*)

gij wordt **de** of **te** (*loog de, riep te*)

Ook in de verleden tijd wordt de uitgang van het vervoegde werkwoord niet uitgesproken voor een medeklinker (*ge riep weer..., ge sloeg mee...*), wél dt (*ge stondt nêvvest...*). In onderhavige geval menen we echter te mogen veralgemenen : *ston te nêvvest...*

hij wordt **tje** (*loog tje, stak tje*)

zij wordt **ze** (*loog ze*)

het wordt **ent** (*loog ent*)

2. Zwakke Werkwoorden

ik wordt **ken** (*kapte ken, oërde ken*).

Eigenlijk is de n van **ken** de vaste uitgang voor alle personen in de verleden tijd zwakke werkwoorden (*zie verder Vervoeging*) en die hier naar achteren verschuift :

ik kapt'n - kapte ken

gij wordt **gouë** (*ropt'n gouë*)

hij wordt **tj'n** (*kap tj'n, rop tj'n*)

a kapt'n - kapt'n tje - kap tj'n (de n verschuift naar achteren)

zij wordt **ze** (*kapt'n ze*)

het wordt **t** (*kapt'n t, ropt'n t*)

3. Sterke en Zwakke Werkwoorden

wij - wordt **men** vóór (jawel) b-d-n-t of klinker (*bakte*

men beter..., droege men dikke..., liepe men op...)

- wordt **me** voor een andere medeklinker (*bakte me weer..., droege me groeëte, kochte me koper'n... etc.*)

Met verlies van de eind-n van het werkwoord.

Ook even het Persoonlijk Voornaamwoord na

die	dat	als	ja	neen
<i>die'k</i>	<i>da'k</i>	<i>az ek</i>	<i>joj'k</i>	<i>nieje'k</i>
<i>die ge</i>	<i>da che</i>	<i>as ke</i>	<i>jou g</i>	<i>nieje g</i>
<i>die tje</i>	<i>da tje</i>	<i>asj tje</i>	<i>joo e (n)</i>	<i>nieje n</i>
<i>die ze</i>	<i>das se</i>	<i>as se</i>	<i>joo es</i>	<i>nènj sj</i>
<i>die't</i>	<i>da't</i>	<i>as't</i>	<i>joo et</i>	<i>nènj tj</i>
<i>die men</i>	<i>da men</i>	<i>azze men</i>	<i>jo m</i>	<i>nieje men</i>

Waarom dit verschil ?

- gaat ge, staat ge, slaat ge, doet ge, zijt ge
geven respectievelijk. *go je, sto je, slo je, doe je, zē je*
- laat ge, praat ge, bijt ge, boet ge
geven respectievelijk. *lotj e, protj e, bētj e, boetj e* (allemaal met een t)

Antwoord : die van de eerste reeks hebben in de infinitief geen t (slaan, staan, gaan, doen, zijn).

En om te besluiten een overzicht van de varianten voor :

ik	<i>ek - 'k - ken</i>
gij	<i>ge - gouë - de - te - e - dje - je - che - k - g</i>
hij	<i>a - tje - tj'n - ouë - en - n</i>
zij	<i>ze - zouë - es - sj</i>
het	<i>'t - et - ent - 'nt - 'ntj - tj</i>
wij	<i>weir (we) - men - me - m</i>

Trouw aan de traditie

De Buigings-n ruimer bekeken

Toen, jaren geleden, het AN aan de zo nodige vereenvoudigingskuur toe was en de buigings-n uitschakelde, vertikte de volksmond het vanzelfsprekend dezelfde weg op te gaan. Aan aloude spreekgewoonten tornt men niet. De man in de straat liet het nieuwe klassetaaltje voor wat het was en deed zijn lidwoorden, adjectieven, bezittelijke voornaamwoorden en rangtelwoorden, ongeacht de naamval, verder en stevast van een n vergezeld gaan.

Niet alle, nochtans. Want, al is hij er zich misschien niet van bewust, wordt het gebruik ervan steeds door dezelfde voorwaarden gedictieerd. Allereerst moet het om een mannelijk enkelvoudig substantief gaan, en verder moet de beginletter een klinker zijn of een b of een d of een n of een t (één labiale en drie dentale medeklinkers).

De man in de straat zegt :

iejest'n ouker, iejesten boeët, ...dag, ...tocht, ...noum

maar : *iejesto poël, ...kiejer,...*

dikken appel, dikken boer, ...dojm, ...tēk, ...nēk

maar : *dikke voet, ...stam...*

mēnn'n ezel, mēnnen brief, ...dolk, ...noum, ...tjejen

maar : *mēnne knien, ...frak....*

Invloed van de labiale ⁷⁾ b en de dentalen ⁸⁾ d, n en t op het gebruik van de buigings - n

Dat een klinker, als beginletter van een mannelijk enkelvoudig substantief, zich graag optrekt aan een voorafgaande n is niet zo buitenissig. *Groeëte ezel, de oup, dikke appel* ... lezen inderdaad niet zo vloeiend omwille van de twee opeenvolgende klinkers. Daar vinden we dus geen graten in.

Minder duidelijk is het ons wat de medeklinkers b-d-n en t betreft. *De boeët, dikke dojm, dërde dag, de noum* (allemaal zonder n) kunnen immers ook en even vlot. De tegenwerping dat de duiding van het geslacht op die manier verloren gaat houdt geen steek ; die duiding is er ook niet bij de andere medeklinkers : *de voet, lange stok, zesde kiejer*...

Waarom dan ? wie heeft er een verklaring voor ?

Overigens beperkt het fenomeen zich niet tot de buigings-n.

Aan dezelfde wetten gehoorzaamt ook de eind-n

- van de voorzetsels "aan" en "van" (*o Zjêf, va Frans / on Bērken, van Anna*)
- van de adjectieven op n (*klei kindj, schoeë metsken*) met uitzondering van *din, brounj, grien (grien kliejed)*,
- van de meervoudsvormen en de vervoegingen, tenzij het woord het laatste is van de zin, (*ze liege weer, boeëme zonder bloër'n*)
- zelfs van het voorvoegsel "aan" : *oëndoen / oëpass'n*.

Alleen vóór b-d-n-t en een klinker houdt de n stand.

7 labialen : articulatie tussen de lippen

8 dentalen : articulatie tussen tongpunt en boventanden

HOOFDSTUK II

Geen strakke lijn in de

KLANKVORMING ¹⁾

Een dialect distantieert zich van het AN in de eerste plaats door zijn bonte klankafwijkingen. En dat is in grote mate voor het Haaltertse het geval. In geen andere streektaal vindt men zo'n verscheidenheid van fonemen, waarvan er zelfs enkele door een buitenstaander moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk, te halen zijn.

Al is, zoals reeds gezegd, de klankvorming niet louter willekeurig, een strakke lijn is er evenmin. Niet vergeten, immers, dat een dialect een levende taal bij uitstek is, niet in leerboeken verankerd en derhalve aan improvisatie onderhevig.

De kampioen inzake klankverandering is beslist de AN-**lange aa**. Hij heeft in het dialect niet minder dan 10 wisselstukken: *oë, ou, ê, korte o, lange oo, ieje, è, èje, korte a* en *oeë*.

De eerste twee eisen nochtans het leeuweaandeel op. Ze worden resp. bepaald door twee reeksen medeklinkers : dentalen en niet-dentalen.

Vóór één van de dentalen d-l-n-r-s-t-z (gevormd door articulatie tussen tongpunt en boventanden) of voor een i, wordt het **oë** (raad - *roëd*, taal - *toël*, tranen - *troën'n*, daar - *doër*, haas - *oës*, laat - *loët*, hazen - *oëz'n* / taai - *toë*) ; voor een andere medeklinker wordt het **ou** (gaaf - *gouf*, haken - *ouken*, maag - *moug*, naam - *noum*, raap - *roup*, slaven - *slouwen*). In "aangenaam - *oëgenoum*" treft men de twee vormen aan.

De rest kunnen we als uitzonderingen beschouwen : *vaas, braaf, akrobaat* (die de oorspronkelijke klank behouden), *blës, brêm, kês, zën, trêg, vês, lês, rêk, vëg, wëjerd, schëjer, klëjer, pëjerd, liejeg, (trolje, scholje, kosj, plosj ²⁾, fotograf, St-Nikloosj, spikeloosj, woeër, nor* of *noër* (naar), *mor, noë* of *noër* (na) en andere woorden met verkorte klank, waarover verder.

1 Voor Heldergerm en Ede : 1. blijven **ei** en **ui**, maar dan in éénklank, behouden, 2. is het voor de andere klanken wenselijk dat vooraf het vergelijkende stukje (achteraan) wordt geraadpleegd.

2 *Zie verder* : Geknevelde lange klanken.

Bij die uitzonderingen ook de achtervoegsels :

...aar	<i>èjer</i> (<i>legenèjer, sikkelèjer</i>)
...atie	<i>oosje</i> (<i>reparoosje, meditoosje</i>)
...baar	<i>bor</i> (<i>kosbor, pakbor</i>)
...waarts	<i>wèsj</i> (<i>achterwèsj</i>)
...age	<i>ozzje</i> (<i>boskozze, vojozzje</i>) of <i>aasj</i> (<i>patronaasj, bagaasj</i>)
...gaans	<i>gonsj</i> (<i>deergonsj</i>)
...aard	<i>ord</i> (<i>bastord, liejelekord</i>)

De **lange ee** houdt het bij zichzelf en vier alternatieven :

<i>ieje</i>	(de vroegere scherplange ee) : <i>stiejen, biejen, diejel, kiejer'n</i>
<i>èje</i>	(hoofdzakelijk voor een r) : <i>bèjer, pèjer, vèjer, kèjel'n</i> (kerel), <i>wèjel'nd</i> (wereld), <i>vèjer'n</i>
<i>ê</i>	<i>kêl, mêl, gêl, krêm, gêvel</i>
<i>è</i>	(hoofdzakelijk in meerlettergrepige woorden) : <i>slêdde, bètj'n, gemènjtje</i>

Daarbij komen nog enkele eenzaten die we gerust als uitzonderingen kunnen bestempelen : *isj* (eens) *wilje* (weelde), *verom, petersilje, schill'n*

Op het einde van een woord blijft de ee zichzelf : (*mee, thee, ree, fee*) of wordt *ieje* (*twieje, zjieje*)

Vreemde woorden behouden hun moederklank : *kreveer'n, mankeer'n, reklameer'n*.

De **lange ie** verandert zelden in 't midden van een woord (*mier, ziek, rieken*)

"Zelden" slaat dan op *blik* - *blik*, *klik* - *klik* en op meerlettergrepige woorden : *fabrik, mastik, panik, profil*, e.a.

Met de uitgangen is het anders gesteld. Behalve in een beklemtoonde eindlettergreep (*partie, kompanie, batterie, garantie, fantazie*) blijft er alleen een doffe e van over (*remede, memore, mërre, moelje, schoelje, familje*) "*Drouë*" is de logische dialectvorm voor het vroegere "drij". (zie hierna)

Ei en **ij** komen in het (Klein-Haaltertse) dialect opvallend weinig voor, en dan nog uitsluitend als éénklank (zonder de eind-j van het AN). Met enige moeite geraakten we aan volgend lijstje : *veir, veister, keirf, eirg, weirk, klein, peiz'n, meirbol, scheirp, konseir, eirem, scheirem, keiremen, seir, gezeid, Albeir, meisken, slijpen, zeisj, meir'nd*. Daaronder zijn slechts zes AN-klanken.

De rest verandert consequent in *ouë* (*rouëk, pouëp, rouës*) of trekt zich bescheiden terug in het gelid van de uitzonderingen : *bieje-tel, iejek* (eik), *ènje* (einde), *tieger, vrëwilleg, bē, mēn*. "Dreigen" wordt

driejegen, *leiden* - *liejen*, *scheiden* - *schiejen*, *schreien* - *schriejeven*,
treiteren - *trêter'n*.

De suffixen "...heid", "...rijk" en "...lijk" worden resp. "*ēd*" (*jonkēd*), "*rēk*" (*belangrēk*) en "*lek*" (*megelek*).

De **eu** geeft de voorkeur aan *ee* (*deer*, *keken*, *scheer*, *flees*). Behalve in *biek* (beuk) en *bèzze* (beurs).

Eeu (met *w*) heeft geen vaste keuze. Nu eens wordt het "*ieje*" (*lieje*, *flambieje*, *slieje*), dan weer "*iejew*" (*iejew*, *miejew*) of gewoon "*ie*" (*sprie*).

De **lange oo** blijft zichzelf (*boog*, *pool*, *stoof*, *noot*) of herinnert zich dat hij vroeger eens scherplang werd genoemd en keert zich naar *oeë* (*doeëf*, *doeëd*, *roeëk*, *boeëm*).

Toch is de lijn ook hier niet door te trekken, want zoog wordt *zoeg*, ook-*oek*, kool-*kiejel*, doorn-*diejer'n*, zoom-*zjiejem*, droog-*driejeg*, rooster-*riejester*, paspoort-*paspour*, voorbij-*verbouë*, oversten-*everst'n*, molen-*meel'n*, door-*deer*, voor-*veer*, koning-*kenink*, groots-*grosj*, geboorte-*geborte*, hovaardig-*oevèjerdg*, store-*stour*, telefoon-*tefong*, gewoon-*gewoeën* of *gewoen*, wonen-*woen'n*, komen-*kommen*. Op het einde van een woord is het dan weer onveranderlijk *oeë* (*vloeë*, *stroeë*, *bloeë*).

De **oe** ziet het dubbel : *oe* of *ie*, en laat daarbuiten slechts één uitzondering toe : vroeg-*vrig*.

Het wordt *ie* in *kiel*, *brier*, *beziek*, *grien*, *ziet*, *prieven*, *rier'n*, *vier'n*, *zielen*. De rest houdt het braafjes bij de moederklank : *goed*, *boer*, *kloek*, *boeken*, *stoel'n*.

Met de **ui** verzeilen we weer in de invloedssfeer van de twee reeksen medeklinkers (vergelijking met de lange *aa* gaat best op).

Vóór één van de zeven dentalen (d-l-n-r-s-t-z) krijgen we *ou*, met een *j* na de medeklinker als toemaatje (*kroudj*, *moulj*, *schounj*, *krousj*, *outj*, *bouzj'n* - woorden op uir zijn er niet).

Vóór f-g-k-m-p wordt het *oj* (*dojf*, *zojg*, *bojk*, *dojm*, *kojpp*). Hier houdt de vergelijking echter op, want er is een derde alternatief : *oeë* op het einde van een woord (*loë*, *boë*).

Uitzonderingen zijn : *doezj'nd*, *doejuvel*, *spiejet*, *zjust*, *fortien*, *liet'nant*, *krouwougen*, *loën*, *rieken*, *snitt'n*.

De tweeklank **ooi** wil altijd en overal *oeë* (*noeët*, *oeë* (hooi), *doeë*, *ploeë*).

Ook de **ou** (au) is streng eenzijdig in zijn keuze, laat hooguit een paar uitzonderingen toe : *oud* en *woud*.

Buiten deze twee is het al *aa* dat de klok slaat :

schouw - *schaa*, blauw - *blaad*, vouw - *vaag*, flauw - *flaa*, gauw - *gaa*,
goud - *gaad*, koud - *kaad*, zout - *zaat*, trouwen - *traan*, bouwen - *baan*,
houden - *agen*, kouter - *kater*.

Tenslotte is er nog de lange *uu* die alweer twee kanten opgaat : op het einde van een woord of gevolgd van een *w* wordt hij *aa* (nu-*naa*, voor *u-vîr aa*, duw-*daag*, schuw-*schaa*, ruw-*raad*) ; zoniet geeft hij de voorkeur aan *ie* (*dier*, *mier'n*, *Briel*, *schier'n*). Bugel wordt *biggel* en "voor u" (meerv.) "*vîr eir*".

Ranbemerkingen :

1. de lange *aa* en de *ui* worden beïnvloed door dezelfde twee reeksen medeklinkers : d-l-n-r-s-t-z enerzijds (*aa* wordt *oë*, *ui* wordt *ou+*), en f-g-k-m-p ³) anderzijds (*aa* wordt *ou*, *ui* wordt *of*). De eerste is samengesteld uit, juist geteld, de enige zeven dentale medeklinkers (tongpunt-boventanten). Geen méér, geen minder. En daar kijkt men wel wat van op: waar ligt het verband ?

2. Wat voorafgaat is niet toepasselijk op verkleinwoorden en verwoegde werkwoorden, ingevolge de wet van de "Geknevelde Klanken" (zie verder).

3. Uitzondering op de regels maken de niet-beklemtoonde klanken. Let op het verschil tussen *rēkbor* en *geboër* (baar), *wordeer* en *vawoeër* (waar), *onvèjer'n* en *oënagen* (aan), *nodien* en *noëdoen* (na), *vîroutj* en *doveer* (voor), *vîrloeëpeg* en *veerdiefel* (voor), *bēzonder* en *houēstand* (bij). Onbeklemtoonde vallen dus terug op een korte klank.

De **korte AN-klanken** zijn uiteraard minder aan verbastering onderhevig, al komen sommige ook niet onder de invloed van een eropvolgende medeklinker uit.

Zo bijvoorbeeld de **korte a** : invloed van de *k*, *r* en *n*. Alledrie maken z'er veelal *ē* van (*dēk*, *bēkkelen*, *slēk*, *tēk*, *trēktement*, *kēre*, *spēre*, *spēttel'n*, *ērd*, *Sintje Mērt'n*, *mērremit*, *pēnne*, *kēnne*, *tēn*). "Man" wordt "*maan*" en de *r*, gevolgd van *m* of *t*, zorgt voor klankverlenging (*eirem*, *aleirem*, *weirem* / *miljaar*, *biljaar*).

De *l* gedooft drie vormen : *alle* (*valle*), *aal* (*baal*) en ongewijzigd (*pal*, *geval*, *getal*). De rest, op een paar na, zoekt zijn heil in de gamma van de e-klanken : achtervoegsels ...achtig en ...assie worden respectievelijk. ...*ēchteg* en ...*ēssje* (*kinjerēchteg*, *kompēssje*) en het Franse *ache* wordt *ēsj* (*mostēsj*, *bēsj*).

3 de resterende medeklinkers (b-c-h-j-q-v-w-x) komen vanzelfsprekend niet in aanmerking.

Verder : *teiref, grēcht, ramenēs, rēnsj, mērtelējer, dwēs, gēs, spēsj'n, zwēt, wēt*. "Gas" verlengt tot "gaas" "alleman" tot "alemaan", en "ladder" blijft met "liejer" trouw aan de oude schrijfwijze. Spanje wordt *Sponj'n*.

De **schерpe e** (e) deint vaak uit tot *ei*, vooral in de combinatie **er** gevolgd door de medeklinkers f-g-k-p of v wordt het *eir* (*keirf, eirg, weirk, scheirp, steirven, scheirven*), gevolgd door een m wordt het *eire* (*scheirem, teirem*). Uitzonderingen zijn hier : *vērref, fērrem*. Ook de uitgang van vreemde woorden volgt deze tendens (*konseir, deseir, koeveir*).

Verder : *veister, veir, eirt, seir*.

De **AN-e** die bij ons als de *at* van het Franse "mais" klinkt (è) zoekt het in het dialect bij de i-klanken (*iejemer, Ingels, mingel'n, inkel, ingst, string*). Alleen "verslenst" wordt "*versloensjt*" en "mensmeesf".

Ook de **korte o** laat zich door de medeklinker r tot *ē* verbasteren: orst wordt *ēst* (*bēst, kēst, dēst, bēstel*) orm wordt *ērrem* (*wērrem, stērrem, vērrem*), ort wordt *ēt* (*kēt, wēttel*), ors wordt *ēs* (*schēs, mēsdoeēd*). Uitzonderingen zijn : *bord, bedirven, mtejetel* (mortel), *moeēst* en *meir'n* (morgen).

Verder nog : *zērgen, krinkel'n, wērr'n, schippen*.

Onder de invloed van de r uit wordt het *oe* (*poelsj, poep, poef, poemp, kloek, troemmel, koefffer, sloef, pantoeffel*) of *i* (*vil, kimme, krim, silfer*).

Korte u gooit het op een akkoord ofwel met de *i* (*kis, brigge, gelijk, zister, lisj*) ofwel, en vooral, met de *oe* (*koensjt, schoeldj, schoesjel, moesj, moesjort, moentj, foesjel, troesjel'n*).

Uitzonderingen zijn hier : *meezje* (mug), *bērger, douwel, schērft, rēndj, zēlle, astablieft*.

Korte i blijft zichzelf in : *zin, pille, kinne* e.a., maar maakt wel graag een slippertje met de *ē* (*mēspel, dēstel, lēp, tēmmen'n, gēnjer, wēnsjtj, smēd, mēs, blēndj, ētje* (hitte), *krēbbe, schēlle, slēp*). "Dinsdag" schreef men vroeger "dijsdag", vandaar : *douēst'ndag*. Likken wordt *lēkken*.

Slotbeschouwing

Dat de verscheidenheid in de klankvorming grotendeels te wijten is aan de grillige invloed van bepaalde medeklinkers hoeft, na dit alles, geen betoog. Het waarom ervan is ons echter niet duidelijk, omdat het, naar ons gevoelen, evengoed anders kan.

Nemen we een voorbeeld uit de vele : de **ui** met zijn alternatieven *ou j* rond een dentale medeklinker, en *of* voor een andere.

Graag toegegeven dat bv. *boukj* (buik), *doufj* (duif), *koupij* (kuip), *doumj* (duim) (met de *j* *achter* de medeklinker) uitspraakkundig moeilijk te halen zouden zijn. Het zou bovendien, gelet op de AN-uitspraak van de *ui*, een aanfluiting zijn van de logica, precies gelijk het nu bij de dentalen het geval is.

Waarom echter de *j* niet altijd en overal voor de medeklinker gehaald ? Het gaat immers best : *flojt* (fluit), *bojl* (buil), *ojs* (huis), *ojd* (huid), *dojn* (duin). Voor de **aa** kan de omwisseling zelfs in beide richtingen :

straat-*stroët-strout*, kaak-*kouk*, *koëk*. Waarom niet ? Het is amper een kwestie van vertrouwd zijn.

Andere dialecten maken er niet zo'n puzzel van : in sommige wordt de *ui* onveranderlijk *oë*, zijn de dentalen niet zo'n herrieschoppers. ⁴⁾

En wat gezegd van het feit dat die herrieschopperij zich uitsluitend tot die twee (*aa* en *ui*) beperkt ?

De hele klankvorming is trouwens een zo complexe materie (met de vele alternatieven en uitzonderingen) dat er onmogelijk een meer overzichtelijk schema van te geven is. Op z'n zachtst gezegd : een doolhof, en waaruit de lezer wellicht niet zonder hoofdzeer zal teruggekeerd zijn.

Ons niet de steen geworpen. We hebben iedere klank, stuk voor stuk, uitgemonsterd en de karakteristieken ervan weergegeven. Konden we hier en daar de invloed van bepaalde medeklinkers onderkennen, naar het waarom hebben en houden we het raden.

Enkele uitlopers van de Klankvorming :

De onbeklemtoonde **ie**

We zeiden het reeds: in 't midden van een woord blijft de **lange ie** doorgaans onkreukbaar; uiteraard als drager van het accent, in de andere gevallen wordt hij kort.

Dat verkeert als hij het woord afsluit en niet beklemtoond is. Onbeklemtoond verweert hij tot een doffe *e*, niet zonder de vooraf

⁴ Voor het eerste alternatief voor de *ui*-klank (*ou.j*) is een andere omschrijving mogelijk : *ui* wordt *ou* voor een dentale medeklinker die meteen gepalataliseerd wordt (*dj*, *lj*, *nj*, *sj*, *tj*, *zj*)

gaande medeklinker, al naar het geval, tot een metamorfose te hebben gedwongen.

Uitgang **sie** wordt gewoon *se* (*èkskurse, èkspanse*) als hij niet op een klinker volgt. Doet hij dat wél dan verandert hij bovendien van geruis : *zje* (*fuzje, konkliezje, okkozze*).

Uitgang **ssie** wordt *sje* na een a of een i (*kompēssje, diskiesje, missje*), maar houdt het bij *sse* na een e (*procēsse, obsēsse, deprēsse*).

Uitgang **tie** verkiest dezelfde vormen : *sje* na een klinker (*revoliesje, kondiesje, stoosje, vindiesje*) of na en (*pretēnsje, konkurrēnsje*). Wordt echter *se* na een medeklinker (*vakanse, proporse, konfēkse*).

Andere uitgangen op **ie** blijven overeind als ze beklemtoond zijn (*parodie, zjaloezie, melodie...*, tegenover *stiede, proche, riezje, oste*). Onbeklemtoond **lie** wordt steevast *lje* (*familje, petersilje, scholje, schoelje*).

Merkwaardig is wel dat enkele woorden op **sie** en **tie** een dubbele meervoudsuitgang krijgen : *vakans'ns, missj'ns, revoliesj'ns, kondiesj'ns, riezj'ns*. En neem "familj'ns" er ook maar bij.

Uitgang ...et bij vreemde woorden

In de regel blijven deze in de uitspraak trouw aan het geschreven beeld : *èt* (*koeplèt, mansjèt, servèt, kadèt, parkèt*).

Enkele laten echter de t vallen (*tikè, karnè, sjalè, braselè*) terwijl andere bovendien voor een lange ee opteren (*korsee, pistolee, livre, volee, kinkee, bokee, zjilee*).

è of ē voor e

AN-woorden met zelfde letterbeeld nemen in het dialect vaak verschillende klanken (è - ē).

<i>gèk</i> en <i>bèk</i>	<i>fèl</i> en <i>vèl</i>
<i>dèn</i> en <i>mèn</i>	<i>stèm</i> en <i>mèm</i>
<i>lès</i> en <i>mēs</i>	<i>wèt</i> en <i>vètj</i>

Gevolgd door de medeklinker b (*wèb*), d (*bèd*), f (*lèf*), g (*wèg*) of p (*schèp*) opteren e-woorden eensgezind voor de è ; gevolgd door een k (*bèk, vrèk, nèk*) geven ze de voorkeur aan de ē.

Werkwoorden hebben een zwak voor de è (*ik trèk, lèg, zèg, wèk, zèt, dèk*). "Ster" wordt "stèrre" en "ver" wordt "veir".

ê voor aa of ee of ei of ar

We vonden juist geteld 10 woorden met ê voortkomend van een lange **aa** (*blès, vès, rèk, kès, vèg, zèn, trèg, brèm, nêz'n, blèt'n*), 16 van een lange **ee** (*belèfd, kèl, mèl, gèl, schèl, krèm, mès, stèg, gèvel, lêver, schès, rël, strèl'n, lêven, règen, tèlink*), 1 van een **ei** (*trèter'n*),

1 van **ar** (*dwês*) en 1 van **aar** (*kês*), terwijl van vijf woorden ons de oorsprong onbekend is (*lêk, pês, grêven, flêter, têken*).

Alvast van 4 verschillende klanken, en er is geen vaste medeklinker die de aansprakelijkheid kan opeisen, al speelt de 1 wel een zekere rol.

Wie verklaart dit specifiek Klein-Haalterts verschijnsel ?

Omdat het nu eenmaal beter klinkt

Terug naar het AN

Sommige woorden blijven niet altijd streng consequent in de klankwisseling. Het gebeurt dat ze in samenstellingen en/of afleidingen terugkeren naar de oorsprong.

Zo wordt "vol" wel "*vil*", maar eist de o weer op in "*volbloed*", "*voltalleg*" en "*volwass'n*".

Andere voorbeelden zijn :

Schouwen - <i>schaan</i>	maar : <i>schouwborg</i>
Vroeg - <i>vrig</i>	<i>vroemès</i>
Vrouw - <i>vraa</i>	<i>vrouwelêk</i>
Leiden - <i>liejen</i>	<i>oplouëdink</i>
Zon - <i>zinne</i>	<i>zonsopgank</i>
Proeven - <i>prieven</i>	<i>jouënproever</i>
Voeren - <i>vier'n</i>	<i>voermaan</i>
Zoeken - <i>zieken</i>	<i>onderzoeksrechter</i>
Scheiden - <i>schiejen</i>	<i>ëchtischouëdink</i>
Huwelijk - <i>aalêk</i>	<i>uwelêksrouës</i>
Voegen - <i>viegen</i>	<i>gevoeglêk</i>
Mogen - <i>megen</i>	<i>vermogen</i>
Ruw - <i>raa</i>	<i>ruwbaa</i>
Ader - <i>oër</i>	<i>aderspatt'n</i>
Kom - <i>kimme</i>	<i>zwëmkom</i>

Nu eens opnieuw het

Persoonlijk Voornaamwoord na "Ja"

Een eerste ontleding van het gehoorbeeld gaf ons :

joj'k jou ch joo e(n) joo es joo et jo m

De klankvorming leert ons echter :

joj'k *oj* komt van ui vóór een niet-dentale medeklinker (zou het dan oorspronkelijk ook "*jui'k*" zijn geweest gelijk in Ede en Heldergem ?)

<i>jou ch</i>	<i>ou</i> komt van <i>aa</i> voor een niet-dentale
<i>joo e(en)</i>	voor een dentale (n) moet <i>aa</i> in <i>oë</i> veranderen ;
	dus, correctie : <i>joë n</i> .
<i>joo es</i>	idem : <i>joë s</i>
<i>joo et</i>	idem : <i>joë 't</i>
<i>jo m</i>	<i>aa</i> vóór een niet-dentale wordt <i>ou</i> , <i>o</i> is de verkorting ervan.

Laat het dan allemaal louter theorie zijn.

Zo logisch als't maar zijn kan

Van een paard dat "e pèjerd" wordt

Onder de tien alternatieven voor de lange klank *aa* is er één dat we naar de uitzonderingen op de regel meenden te mogen verwijzen : *èje*.

De voorbeelden zijn echter te talrijk om er niet een verborgen natuurlijke oorzaak achter te vermoeden.

Immers, *èje* is ontegensprekelijk op de moederklank *ee* aangewezen, is er als het ware de vertweeklanking van, met een dialectische stempel op het eerste element : *beer* - *bèjer*, *peer* - *pèjer*. Overigens vindt men *èje* niet onder de alternatieven voor een andere klank terug.

Hoe verzeilt hij dan in het domein van de lange *aa* ?

Antwoord : Al de *aa*-woorden die zich in het dialect met *èje* voordoen werden vroeger met lange *ee* geschreven. Paard was *peerd*, staart-steert, gaarne-geerne, achtervoegsel *aar* was *eer* (sukkelaar-sukkeleer). Behalve dan "leraar", maar dat is ook niet "*liejerèjer*" maar "*lijeror*" geworden.

Die *ieje* van "*liejeror*" brengt ons meteen op een nog frequenter voorkomende wisselklank voor de lange *ee*. En meteen ook is de *ieje* van "*liejer*" (ladder, vroeger leer) reden van bestaan gegeven (scherplange).

Diezelfde trouw aan de oude schrijfwijze (maar dan van de *ij*) onderkennen we ook in "*drouë*" (drie, vroeger drij) en "*douëst'ndag*" (dinsdag, vroeger dijsdag).

In die optiek is het verschil tussen "*spoër'n*" (sparen) en "*vergèjer'n*" (vergaren) makkelijk te verklaren.

HOOFDSTUK III

VERVOEGING van de werkwoorden

1. Tegenwoordige Tijd

In de vervoeging Tegenwoordige Tijd loopt de **1ste persoon enkelvoud**, wat de uitgang betreft, gedwee in de tred van het AN (*ik giet, ik bêl, ik mouk*). Al dient aangestipt dat de uitgang *d*, van de werkwoorden met **den** nooit tot zijn recht komt (branden - *ik bran*, vinden - *ik vèn*, schenden - *ik schèn*) bij andere zelfs vervangen wordt door *en* of *jen* (rijden - *ik rouën*, bieden - *ik biejen*, laden - *ik loën*).

Bij deze laatste soort (met **den** na een open lettergreep) valt het op dat de 1ste persoon enkelvoud uitgaat op een *n* (niet op *d*), wat eveneens het geval is bij de werkwoorden **doen, gaan, zien en staan**, waar de vervoeging in niets verschilt van de infinitief : *ik doen, ik goën, ik zien, ik stoën*.

Wat de *klanken* betreft hoeven we maar te verwijzen naar het hoofdstuk van de Klankvorming.

Hier gelden dezelfde wetten. Op de uitzonderingen na wordt lange AN-aa: *oë* of *ou* (*ik loët, ik droug*), *ui* : *oj* of *ou+j* (*ik dojk, ik sloutj*), *oo* : *oëë* of *oo* (*ik geloeëf, ik oop*), *ee* : *ieje* of *ee* (*ik liejer, ik steel*), *ei en ij* : *ouë* (*ik blouëf, ik rouës*), *uu* : *ie* (*ik stier*), *ou* : *aa* (*ik traan*), *eu* : *ee* (*ik scheer*), terwijl *ie en oe* onveranderd blijven (*ik riek, ik loer*).

Ook de korte klanken blijven doorgaans wat ze zijn : *ik zëg, ik wil, ik stap, ik rol, ik mis*.

De uitgang van de **2de en 3de persoon enkelvoud** (t of dt) wordt alleen uitgesproken vóór een klinker (*ge lotj atted..., a vald iejest..., maar : ge lëp mee..., a drink weer..., ze go nor..., a vëndj overaal..., a verbrand alles..., maar : ge bënj goed..., a lan liever...¹*). Alleen de dt voorafgegaan van een klinker laat zich gedeeltelijk horen (*a rëdj mee..., ge loodj ne...*). Merk op dat uitgang t voor een klinker als d uitspreekt (*a vald iejest...*) tenzij na t, k, f, s, ch of p.

De lange AN-*klanken* worden kort vóór de medeklinkers d-k-l-m-n-p-sj-t (raden - *gerodtj*, roken - *a rëkt*, malen - *ge moljtj*, dromen - *a drëmt*, menen - *ge mënjtj*, rapen - *ze ropt*, laten - *ge lotj*, kaatsen - *ge kosjt*).

1 Vanzelfsprekend ook aan het eind van een zin.

Vergelijk : dragen - *ge drougt*, geven - *a geeft*, sparen - *ze spoërt*,
lezen - *ge leest*, sneeuwen - *'t snietj*.

Noot : wanneer het werkwoord het persoonlijk voornaamwoord
het voorafgaat blijft de lange klank : *mouk et...*, *steek et...*, *koëëp*
et...

Uitzonderingen zijn : *kom et...*, *sto ntj...*

Bij enkele van de voorgaande voorbeelden (verkorte klanken)
krijgt de uitgang t een appendix : j. Maar over dat verschijnsel hebben
we't verder in een afzonderlijk stukje.

Vestigen we er nog de aandacht op dat de 3de persoon van
"willen", in tegenstelling met het AN, de uitgangs -t neemt (*as tje*
wiltj).

Kortom, er is ook hier geen lijn te bespeuren.

En dan hebben we nog niet eens afgerekend met

schudden	<i>ik schir, ge schirt, a schirt / ik schird'n</i>
wedden	<i>ik wèr, ge wèrtj, a wètj / ik wèdj'n</i>
houden	<i>ik aag, g'aagt, a aagt / ik iel</i>
duwen	<i>ik daag, ge daagt, a daagt / ik daagt'n</i>

Zonder te vergeten : hebben, zullen en durven (waarover verder
meer).

Samengevat kunnen we nochtans stellen :

- 1ste persoon enkelvoud : uitgang gelijk in het AN, maar wegla-
ting of vervanging (eventueel) van uitgang d.
lange klanken onderhevig aan klassieke schommelingen.
- 2de en 3de persoon enkelvoud : uitgang alleen uitgesproken
voor een klinker of aan het einde van een zin ; t wordt vaak *tj*.
lange klanken worden kort voor d-k-l-m-n-p-sj of t.

2. Onvoltooid Verleden Tijd

Hier maken we onderscheid tussen sterke en zwakke werkwoor-
den.

Sterke werkwoorden: houden zich in de regel braafjes aan het AN-
voorbeeld (*ik riep, ge riept, ze riep* ; *ik sprong, ge sprongt, a sprong*), al
hoorde men vroeger niet zelden : *ik kwamp* en *a spronk* en *ze zonk*.

Enkele kleine rebellen opteren eensgezind voor een *ou* in de
2de persoon (*ge lout, ge broukt*). Maar eigenlijk is het maar de ver-
dialecting van de lange aa (*ge laagt*) vóór een niet-dentale.

De grote rebellen gooien heel de bestaande orde overhoop :
kunnen (*ik kost, ge kost, a kost*), beginnen (*ik begost*), brengen (*ik*
broucht), worden (*ik wir*).

Te noteren dat ook hier de uitgang d van sommige werkwoorden in de 1ste persoon wegvalt (*ik iel, ik dee*); respectievelijk de uitgang t van de 2de persoon vóór een medeklinker (*ge viel weer..., ge schonk mē...*).

Zwakke werkwoorden: verkiezen uniformiteit in de 6 personen ; ze gaan in alle (ook enkelvouden) uit op 'n.

Noot: Vele Haaltenaren komen er gemakkelijker uit met ...*egen* (*ik moktegen, ik mēlktegen, ge drēmdegen*). Dat wordt in een apart stukje nader bekeken.

Verrassend is wel dat onze twee reeksen bazige medeklinkers (dentalen-andere) het hier, qua klankvorming, niet voor het zeggen hebben.

Lange aa - wordt nu kort vóór een d (raden - *ik rodj'n*) een k (maken - *ik makt'n*), een l (malen - *ik moldj'n*), een m (schamen - *ik schomd'n*), een n (banen - *ik bondj'n*), een p (rapen - *ik ropt'n*), een sj (kaatsen - *ik kosjt'n*), of een t (praten - *ik protj'n*)²)

- wordt *oë* of *ëje* vóór een r (sparen - *ik spoërd'n* / varen - *ik vëjerd'n*)

- wordt *oë* of *ê* voor een s (razen - *ik roësd'n* / blazen - *ik blësd'n*)

- wordt *ou* vóór een g (zagen - *ik zougd'n*) of een f (draven - *ik droufd'n*)

- wordt lange *oo* voor dj (draaien - *ik droodj'n*)

Uitzonderingen zijn : kaarten - *ik kortj'n*, haasten - *ik ost'n* (lange aa in gesloten lettergreep).

Lange ee - verkort maar verscherpt tot *è* voor een d (kleden - *ik klëdj'n*), een k (smeken - *ik smëkt'n*), een l (delen - *ik dëldj'n*), een m (flemen - *flëmd'n*), een n (menen - *ik mëndj'n*), een p (zepen - *ik zjèpt'n*) of een t (heten - *ik ètj'n*)²)

- of vertweeklankt vóór een r tot *ëje* (weren - *ik wëjerd'n*), respectievelijk *ieje* (leren - *ik liejerd'n*) voor de vroegere "scherplange".

Lange oo wordt korte *o* vóór een d (loden - *ik lodj'n*), een k (koken - *ik kakt'n*, maar : roken - *ik rëkt'n*), een l (dolen - *ik doldj'n*), een n (tonen - *ik tondj'n*), een t (stoten - *ik stotj'n*)

2 De 8 klanknevelaars reeds genoemd. Onder welke voorwaarden dit gebeurt leest men verder.

- en *è* vóór een m (dromen - *ik drèmd'n*) of een p (stropen - *ik strèpt'n*)³)
- blijft lange *oo* vóór een g (pogen - *ik poogd'n*) met als uitzondering drogen - *ik driejegd'n*.
- wordt *oe* vóór dj (strooien - *ik stroedj'n*)
- *oeë* vóór f (loven - *ik loeëfd'n*), maar stoven - *ik stoofd'n*, en vóór r (boren - *ik boeërd'n*).

Lange ie blijft lang vóór r (vieren - *ik vierd'n*), anders wordt hij kort (wieden - *ik wèdj'n*, dienen - *ik dindj'n*, piepen - *ik pipt'n*)

Ei wordt meest *è* (scheiden - *ik schèdj'n*, leiden - *ik lèdj'n*)

Ij meestal *ē* (lijnen - *ik lēndj'n*, prijken - *ik prēkt'n*, rijmen - *ik rēmd'n*).

Merk op : het verschil tussen “wijden” (*wēdj'n*) en “weiden” (*wèdj'n*)

- Vóór een andere dan de 8 knevelaars blijven ze lang (hijgen - *ik ouëgd'n*, reizen - *ik rouësd'n*)

Ui, tenslotte, leent zich weer tot 4 verschillende bastaards : korte *o* vóór een d (luiden - *ik lodj'n*), een l (huilen - *ik oldj'n*), een n (bazuinen - *ik bazondj'n*) en een t (tuiten - *ze totj'n*),

- *è* vóór een k (duiken - *ik dèkt'n*), een p (kuipen - *ik kèpt'n*) en een m (schuimen - *ik schēmd'n*)

- *ou* vóór sj (kuisen - *ik kousjt'n*)

- *of* vóór een f (wuiven - *ik woifd'n*) of een ch (juichen - *ik jojcht'n*)

Korte AN-klanken veranderen niet, tenzij accidenteel en hoogst zelden.

Samengevat :

Sterke werkwoorden houden zich, qua klank, betrekkelijk goed. Verliezen ook vaak de uitgang.

Zwakke werkwoorden gaan in alle personen uit op 'n (of ...*egen*) zien hun klank sterk beïnvloed door de eropvolgende medeklinker, inzonderheid de 8 knevelaars.

Die vervoegingen ?

Als men het ons vraagt : een poespas van ongemotiveerde afwijkingen, zowel wat klank als geruis betreft.

³ De 8 klankknevelaars reeds genoemd. Onder welke voorwaarden dit gebeurt leest men verder.

Waarom de uniformiteit in de 6 uitgangen ? Waarom de meervoudsvorm ('n) ook bij de enkelvouden ? Het kon, qua mondgymnastiek, even makkelijk anders en wat dichter aanleunend bij het AN. "*Ik lachte mē nen boeljtj*" gaat even vlot als "*Ik lacht'n...*".

Wel kunnen we iets meer begrip opbrengen voor de tweede en de derde persoon, omwille van de opeenvolging van twee klinkers (*ge lachte a nen boeljtj, a lachte èm...*). De *n* dient als glijbaan.

Een poespas. En dat is überhaupt ook voor de klanken het geval. Dat de vroegere scherplange ee en oo zich nog steeds laten gelden kan er nog wel in, maar dat een medeklinker zo zijn wil kan opdringen aan een voorafgaande klank ?! Niet vergeten dat, waar een lange AN-klank terugvalt op een korte, dit telkens gebeurt voor een d-k-l-m-n-p-sj of t, een reeks die de meest verschillende soorten consonanten herbergt, zo labialen (lippen) als dentalen en velaren (tong - zacht verhemelte) en palatalen (tong-hard verhemelte), zo stemhebbende als stemloze.

Er kan hier dus bezwaarlijk sprake zijn van al of niet gemakkelijker uitspreken.

De vervoeging ruimer bekeken :

Gebiedende Wijze

Er zijn onder de medeklinkers juist geteld 8 stemloze: f-h-k-p-s-t-sj en ch (wie zegt daar : 't kofschip ?)

Twee ervan staan hier buiten spel : de t omdat hij in onderhavig geval de uitgang van de 2de persoon is, de h omdat hij als laatste letter van de werkwoordstam nooit zelfstandig voorkomt.

Nu maakt het dialect in de gebiedende wijze *geen* onderscheid tussen enkelvoud en meervoud, en is de uitgang altijd d of t. Meestal niet uitgesproken, inderdaad, omdat ze bezwijken voor het veto van de eropvolgende medeklinker (*lach mee a pètj'n, geef mor ier, pas liever e wad op*). Voor een klinker tonen ze echter dat z'er weldegelijk zijn (*lacht isj op de kindjes, geevd alles on a moeder, past op veer...*) en daarop bouwen we ons betoog.

Hoe zegt de Haaltenaar het ?

Geevd èm zèn pree.

Zègd a fabelken op

Krabd èm in zè gezicht

Vildj iejest zè gelas

Zwèmd achter èm

Lèndj eer 5 frang

Stierd e wa beter

Sloëd èm op zèn...

... alle met **d**

Straft èm mor isj goed.

Pakt twest ne stok.

Stopt alles in ne zak.

Past attèd goed op.

Lacht èm mor outj

Plèstj in a ann'n.

... alle met **t**

We hadden het over stemloze medeklinkers. Precies zij, f-k-p-s-sj en ch, nemen een stemloze t als uitgang. De andere (1ste reeks) verkiezen een stemhebbende d. Vanwaar die ongelijkheid ?

Men noemt het "assimilatie van medeklinkers". Maar dat verklaart niet alles. Ons komt het voor dat de uitgangen d en t na *beide* soorten medeklinkers even vlot in de mond liggen : *ik krabt'n, ik zakt'n, ik bromt'n, ze lacht'n, a bèltj'n, ik pasd'n...*

Klinkt het niet direct vertrouwd in de oren, het zal wel een kwestie van ongewoonte zijn.

De vraag blijft : waarom voelt een stemloze consonant meer voor een stemloze t, een stemhebbende voor een stemhebbende d ?

Hetzelfde verschijnsel doet zich trouwens voor bij de (reeds behandelde) varianten van het persoonlijk voornaamwoord "gij" na

het werkwoord :

- *kap te, èf te, lach te, vis te, bak te*
- *zèg de, krab de, zwèm de, loer de...*

Hulpwerkwoord “Hebben” en andere

Weinige werkwoorden distantiëren zich in hun vervoeging zo opvallend van het AN als het hulpwerkwoord “hebben”. Vooral in de onvoltooid verleden tijd neemt het een loopje met de bestaande regels terzake.

Tegenwoordige Tijd

ik èm, g'ètj, a eed, z'eed, 't eed, wer èmmen, g'ètj, z'èmmen.

Merk op dat de oorspronkelijk b (1ste en 3de persoon. meervoud.) verdrongen wordt door een m, daar waar het normaliter een w zou moeten zijn. Op dat fenomeen komen we later terug.

Maar eerst de

Onvoltooid Verleden Tijd

ik oo, g'otj, a oo, z'oo, 't oo, wēr oon, g'otj, z'oon.

En dat is, naar ons weten, de enige keer dat de korte a overgaat in lange of korte o.

Al is verlies van de enkele d niet zo opzienbarend (in het dialect is het schering en inslag, dat zal verder wel blijken), van de dubbele (hadden) is het een unicum.

Zodat er, in heel de vervoeging, niet veel van het stroeve AN overblijft. Alleen de n in “oon”. Van een aftakeling gesproken.

Niet dat “hebben” alleen zo'n uitschieter is. “Zullen” moet er in de tegenwoordige tijd in geen enkel opzicht voor onderdoen.

ik zaa, ge zètj, a zaa, ze zaa, 't zaa, wē zeen, ge zètj, ze zeen.

Hier zijn de buitenisigheden grotendeels aan slordigheid te wijten (zaa van zal). Wat niet wegneemt dat de oorspronkelijke vormen er nauwelijks in terug te vinden zijn.

Gelukkig maakt de onvoltooid verleden tijd niet zo'n capriolen, als is het lang geen AN.

ik zoo (ou verscherpt tot oo), ge zotj (oudt wordt otj en dat gebeurt meer), a zoo, wē zoon (zouden - zoun - zoon, verlies van de d, gewone gang van zaken), ge zotj, ze zoon.

Met het persoonlijk voornaamwoord achteraan wordt het dan weer :

zaa'k, zè je, zaa tje, zaa ze, zèn tj, zille men, zè je, zille ze (tegenwoordige tijd), en zoo'k, zo je, zoo tje, zoo ze, zon tj, zoo men,

zo je, zon zje (verleden tijd).
Waarom "zille ze", maar "zon zje"?

Evenwel, op stuk van gedaanteverandering, bijt een zuiver werkwoord de spits af : durven.

ik teif, ge teift, a teift, wē teiven, ge teift, ze teiven.

Het is vermoedelijk zo gegroeid : durf, dèrf, dērf, deirf, teirf, *teif*. Maar het eindresultaat is er niet minder spektakulair om. Geen vreemdeling zou er ooit "durf" in herkennen ; "tei" ligt immers zo ver van "dur".

Sterke werkwoorden afgezwakt

Gelijk de meeste dialectsprekers heeft de Haaltenaar een broertje dood aan sterke werkwoorden. Jawel, hij "stond" en hij "smeet" en hij "spronk" en hij "gaf" en hij "brak"... maar voor minder courant gebruikte werkwoorden doet hij meestal een beroep op een zwakke vorm.

We geven hier enkele voorbeelden, zonder nochtans te beweren dat alle Haaltenaars op dat stuk in één zak te stoppen zijn. Het ontwikkelingspeil van het individu speelt immers een rol. Gestudeerden durven het aan, tegen de spreekgewoonte in, verleden tijden te gebruiken zoals "bij genas, ze stal, ik schoor". De man in de straat, gesteld dat hij niet aan de "...egen-ziekte" lijdt (zie verder), houdt het echter bij :

<i>ik geneesd'n</i> (genas)	<i>a leesd'n</i> (las)
<i>a scholjd'n</i> (school)	<i>ik slēpt'n</i> (sleep)
<i>ge mēlkt'n</i> (molkt)	<i>ik èft'n</i> (hief)
<i>z'èlpt'n</i> (hielp)	<i>wē blēsd'n</i> (bliezen)
<i>a schējerd'n</i> (schoor)	<i>ge dēkt'n</i> (dookt)
<i>ze brēkt'n</i> (braken)	<i>ik stēldj'n</i> (stal)
<i>we groufd'n</i> (groeven)	<i>ik ètj'n</i> (at)
<i>ze mētj'n</i> (mat)	<i>a vangd'n</i> (ving)

Er zijn er veel meer. Niet alle zo frequent gebruikt maar even foutief.

Met...egen gaat het makkelijker

De uitgang 'n van de verleden tijd is door velen blijkbaar moeilijk te halen. Ze vervangen hem liever, wat infantiel, door ...egen. En dat zowel bij sterke als bij zwakke werkwoorden.

Ze "kapt'n" niet, maar "kaptegen"
"blēsd'n" niet maar "blēsdegen"

"leesd'n" niet maar "leesdegen"
"kukt'n" niet maar "koktegen"

We hebben er alweer geen verklaring voor. Misschien is het te wijten aan de remmende werking van de occlusieven d of t, gevolgd door een nasale n, een combinatie die vooral verstopte neuzen wat moeite kost. Het moet gezegd: "kaptegen" is vlotter te debiteren dan het stotende "kapt'n".

Maar dan : waarom ook niet : *annegen* (handen), *boeëtegen* (boten), *rassegen* (rassen), *kërregen* (karren) en andere meervoudsvormen met dezelfde (zo moeilijke ?) uitgang 'n ?

Het verschijnsel doet zich overigens voor in alle fusiegemeenten. Minder nochtans in Haaltert-Dorp en Terjoden.

Over het **Verleden Deelwoord** van de werkwoorden kunnen we kort zijn.

Het behoudt de AN-vorm, met eventueel klankverandering volgens de gekende normen en gepalataliseerde eind-t.

Sterke werkwoorden :	lopen : <i>loeëpen</i> - <i>geloeëpen</i>
Zwakke werkwoorden :	maken : <i>mouken</i> - <i>gemokt</i>
	zetten : <i>zètt'n</i> - <i>gezètj</i>

Toch zijn er enkele die, omwille van hun onregelmatigheid of bizarre vorm, een speciale melding verdienen.

treden - <i>getirr'n</i>	verbieden - <i>vërboffen</i>
eten - <i>geet'n</i>	dorsen - <i>gedèsken</i>
rijden - <i>gerèjen</i>	houden - <i>g'agen</i>
spuwen - <i>gespagen</i>	sterven - <i>gestirven</i>
worden - <i>gewirr'n</i>	barsten - <i>gebist'n</i>
duwen - <i>gedagen</i>	heffen - <i>g'eft</i>
beginnen - <i>begost</i>	kunnen - <i>gekost</i>
durven - <i>geteifd</i> of <i>getirven</i>	
schelen - <i>gescholl'n</i>	
opheffen - <i>opg'offen</i>	

HOOFDSTUK IV

NOG DIALECTISCHE EIGENHEDEN

Met eigenheden verstaan we allerlei fenomenen waardoor het Haaltertse dialect zich onderscheidt van het AN. Daarom niet per se van andere streektalen. Het kan best dat men elders, geheel of gedeeltelijk, dezelfde afwijkingen kent, maar dat doet niets af van de authenticiteit van ons betoog. Wat ons bezighoudt is: hoe de Haaltertse omgangstaal reilt en zeilt, zonder ons te bekommeren om analoge verschijnselen bij andere.

Beginnen we alvast met de

Trappen van Vergelijking van de adjectieven

Als men toevallig eerst aan "goed" en "dik" en "braaf" denkt (er zijn er nog), dan is er met die trappen geen vuiltje aan de lucht. *Goed - beter - best, dik - dikker - dikst, braaf - braver - braafst...* het kan in het AN bezwaarlijk correcter, en men heeft reeds een monkel van waardering gereed.

Wat voorbarig, echter. Want, in de geest het rijtje adjectieven (en dat is niet zo indrukwekkend) overlopend, stoot men al gauw op specimens die de waardering in binnenpretjes doen overslaan.

Blij	wordt	<i>blouë - blējer - blēsjtj</i>
breed		<i>briejed - briejer - brēsjtj</i>
groot		<i>groeët - grojjer - grosjtj</i>
schoon		<i>schoeën - schonjer - schonsjtj</i>
hard		<i>ērt - ērtjer - ērtst</i>

kunnen nog min of meer door de beugel. Maar dan zijn er die, qua klank en geruis, stierlijk met het AN overhoop liggen.

Ver	wordt	<i>veir - vojjer - vosjtj</i>
kwaad		<i>koëd - kojjer - kosjtj</i>
koud		<i>kaad - kaar - kaast</i>
blauw		<i>blaad - blaar - blaast</i>
oud		<i>oud - our - osjtj</i>

om er maar enkele te noemen.

Merk op dat de lange klank van de stellende trap in de overtreffende meestal kort wordt ¹⁾, dat de d of de t van de stellende trap in de vergrotende vervangen wordt door j of gewoon wegvalt, dat die vergrotende trap in zijn uitbouw altijd aan het voegwoord "als" (noot "dan") de voorkeur geeft : *dikker as...*

Verkleinwoorden

Voor de vorming van de verkleinwoorden bedient het AN zich van de suffixen je, tje, etje, pje en uitzonderlijk "ken". Het dialect geeft alleen aan het laatste zijn zegen, maar beschikt daarnaast over een rits uitgangen die, gelijk in het AN, aan vaste regels gebonden zijn.

Hier volgen ze, met voorbeeld en eventueel uitzonderingen. We gaan uiteraard uit van de *dialectvorm*.

Nemen als suffix

ken 1. woorden eindigend op een klinker : *vraa - vraken, stroeë - stroeëken, bèdde - bèddeken*)

2. woorden eindigend op f, jf, p, s, sj, voorafgegaan van een korte of lange klank : *stoof - stoofken, stof - stofken, dojf - dēfken, oup - opken, kop - kopken, vaas - vaasken, plas - plasken, mousj - mousjken, visj - visjken.*

3. woorden eindigend op d, l, m, r, voorafgegaan van een lange klank : *droëd - droëken, steel - stēlken, boeëm - bēmken, peer - pērken.*

eken 1. (met d vervangen door j) woorden eindigend op nd, ndj, rd, ld, ldj, voorafgegaan van een korte klank: *mond - monjeken, windj - winjeken, bērd - bērreken, bēldj - bēljeken.*

2. (met verdubbeling van medeklinker) woorden met natuurlijke korte klank eindigend op m of l : *bom - bommeken, vēl - vēlleken.* Ook : *baleken, staleken, maneken.*

'n woorden eindigend op ntj : *vèntj - vèntj'n*

j'n 1. woorden eindigend op t voorafgegaan van een klinker : *kat-katj'n, zot - zotj'n.*

2. eindigend op rd of rt voorafgegaan van een lange klank : *koërt - kortj'n, stējert - stērtj'n.*

Men zegt ook : *zotteken, schatteken, boëreken, pèjereken.*

tj'n woorden eindigend op n voorafgegaan van een lange klank : *boën - bontj'n, zoon - zontj'n, biejen - bèntj'n.*

sken woorden eindigend

1. op g : *vlag - vlagsken, vroug - vrougsken ;*

2. op k : *rok - roksken, beek - bēksken.*

maar : *vlaggeken*, soms ook : *sprookje.*

Onregelmatige vormen : *jongen - jongsken, meel'n -*

1 Zie verder : Geknevelde klanken

meleken, wougen - wousken, touëd - touëken, blad - bloëreken.

Merk op :

- dat alle verkleinwoorden eindigen op n (drukt een gevoelswaarde uit).
- dat lange klanken doorgaans kort worden voor d-k-l-m-n-p-sj of t²).
- dat de AN-uitgang nooit wordt gebruikt (soms *sprookje*). Meisje wordt zelfs *meisken*.
- dat de slotmedeklinker k van sommige woorden verloren gaat ;
broek - broesken, doek - doesken, stok - stoksen, oek - oesken.

Tot daar voor de verkleinwoorden. Een materie heelwat complexer dan in het AN, complexer ook dan op het eerste gezicht schijnt. Men schiete dus niet op de pianist als alles niet tot in de puntjes klopt. Misschien ontgingen ons uitzonderingen op de diverse regels, misschien was het wel enigszins eenvoudiger en directer in te kleden. Het zelf eens proberen zal aantonen hoe verwarrend het allemaal is.

Nood aan goed gezelschap

Bevestiging en Ontkenning

Een Haaltenaar bevestigt of ontkent nooit (althans zelden) met **ja** of **nee** tout-court. Steeds doet hij een beroep (al naar gelang van) op de persoon in kwestie om zijn antwoord kracht bij te zetten. (Excuseer dat we hier even in herhaling vallen, er moet nog wat bijgepast en vergeleken worden).

Is hijzelf het onderwerp van de vraag, klinkt het steevast "*joj'k*" (ja ik) of "*nieje'k*" (neen ik), waar "*jou*" of "*nieje*" ruim zou volstaan. Zo sleurt hij er ook zijn tegenspeler of de afwezige derde bij : *jou g* (ja gij), *nieje g* (neen gij), *joo en* (ja hij), *nieje n* (neen hij), *joo es* (ja zij), *nèn sj* (neen zij), *joo et* (ja het), *nèn tje* (neen het). In de meervouden: *joo m* (ja wij), *nieje men* (neen wij), *joo es* (ja zij), *nèn sj* (neen zij).

Vanzelfsprekend valt er geen hiaat tussen beide delen en zit het gehoorbeeld er als volgt uit : *jojk - niejek, joug - niejeg, joë - nieje, joës - nèn sj, joët - nèn tje, jom - niejemen, joës - nèn sj.*

Voor een vreemdeling niet om er direct licht in te zien.

² Zie hierover : Geknevelde lange klanken

Er zijn, naast deze, nog andere vormen van bevestiging of ontkenning, o.a. de

Categorische

waarvan dié met het hulpwerkwoord “zullen” de meest markante.

Ik zaa ! Ge zèjt ! A zaa ! Ze zaa ! 't Zaa ! Wē zeen ! Ze zeen ! 'k En zaa ! G'n zèjt ! A'n zaa ! Z'n zaa ! 't'n Zaa ! Wēr'n zeen ! Z'n zeen !

Zaa (zal) blijft betrekkelijk braafjes, *zèjt* (zult) is het al veel minder en met *zeen* (zullen) loopt het de spuigaten uit.

Tenslotte hebben we't ook nog even over een verschijnsel dat wel niet specifiek Haalterts is, maar niettemin in het bestek van dit onderwerp thuishoort :

De Dubbele Ontkenning

Bijwoorden als “nooit” (niet ooit) en “nergens” (niet ergens) die op zichzelf reeds voldragen negaties zijn, worden steeds vergezeld van een secundant: niet of geen (niet één). In de streektaal klinkt dat :

<i>Noeët niet</i>	(nooit niet, dus : altijd wél)
<i>Noeët giejen</i>	(nooit geen, dus : altijd één)
<i>Nivvest niet</i>	(nergens niet, dus : ergens wél)
<i>Nivvest giejen</i>	(nergens geen, dus : ergens één)

Andere zijn :

<i>Nimand niet</i>	(niemand niet, dus : iemand wél)
<i>Nimand giejen</i>	(niemand geen, dus : iemand wél één)
<i>Noeët nimmer</i>	(nooit niet meer, dus : altijd nog wel)

Stuk voor stuk zuivere pleonasmen dus, maar met het effect van een totaal tegenstrijdige betekenis. Geen Haaltenaar schramt zich daar echter aan, “*nimand niet en noeët niet*”. Het ontgaat hem wellicht dat hij dan toch één uitzondering maakt : *niks* (niets, dus : niet iets) ; daar stelt hij zich wijselijk tevreden mee.

In de marge van Bevestiging en Ontkenning

“Nee” waar het “Ja” moet zijn

Wél specifiek Haalterts (menen we althans) is de manie van op een vraag steeds negatief te antwoorden waar het, om zinnig te zijn, positief geboden is.

Twee mannen hebben een zware boomstam verplaatst en schepen er mee op onder de vrienden. Iemand vraagt : *En'n woërd'ècht mor mee tweejen ?* (En waart ge echt maar met tweeën ?). Ze waren inderdaad slechts met z'n tweeën en toch antwoordt één van hen : *Niejemen* (neen wij). De vrienden steken hun bewondering voor de twee krachtpatsers niet weg, maar een toevallige vreemdeling in het gezelschap zit op de schopstoel : jamaar, wat is het nu, nee of ja ?

Niejemen is natuurlijk fout. Het antwoord was bevestigend bedoeld en in dat geval wil de logica : *Jom* (ja wij).

Andere voorbeelden :

Der 'n zēn djer zeker mo vier ? Antwoord : *Nēnjtj*.

Z'n ès zē zeker toch mor zēs joër ? Antwoord : *Nēnjsj*.

't'n ès mor e klēnjtj'n, ee ? Antwoord : *Nēnjtj*.

Allemaal fout, natuurlijk.

Verwarrend werkt hier, naar ons gevoelen, het tussenwerpsel van ontkenning : 'n. Vandaar dat men ook ontkenkend antwoordt om te bevestigen. Maar dat snapt een vreemdeling niet zo direct.

Van oudsher ingeankerd

Het Geslacht van de Substantieven

en wat Jan Publiek ervan maakt

Is de genus van de zelfstandige naamwoorden vandaag de dag niet langer zo'n hersenknobbel, toch mag men zich geen vrijheden permitteren gelijk de Haaltenaar het doet. Wat niet zeggen wil dat hij de enige zondaar is in Vlaanderen.

Hier enkele specimens :

't Fabrik (vr. *de fabrik*)

de veister (onz. *'t veister*)

den boek (onz. *het boek*)

't sojker (vr. *de sojker*)

't sport (vr. *de sport*)

't meziek (vr. *de meziek*)

den bos (onz. *'t bos*)

de schiljerouë (onz. *'t schiljerouë*)

de doeëd (man. *d'n doeëd*)

d'ier (onz. *'t ier*)

d'ërloezje (onz. *'t erloezje*)

de biejest (onz. *'t biejest*)

ne grēcht (vr. *en grecht*)

ne kafee (onz. *'t kafee*)

d'n nēst (onz. *'t nēst*)

de kilo (onz. *'t kilo*)

Opvallend is wel dat ook hier zich een geleidelijk aanpassen voordoet. Wie taalkundig wat "in" wil zijn laat zich door die taaie gewoonte niet meer beetnemen.

Anderzijds zijn er enkele substantieven die in geijkte uitdrukkingen van geslacht veranderen.

<i>de stroët (vr.)</i>	-	<i>a ligd op 't stroët (onz.)</i>
<i>de stad (vr.)</i>	-	<i>ik go nor 't stad (onz.)</i>
<i>'t joër (onz.)</i>	-	<i>van de joër (m. of vr.)</i>
<i>de school (vr.)</i>	-	<i>a ës in 't school (onz.)</i>
<i>de schier(vr.)</i>	-	<i>a ës in 't schier (onz.)</i>
<i>'t licht (onz.)</i>	-	<i>outj de licht ! (vr.)</i>

Het overbodige “dat”

Het dialect onderscheidt zich ook van het AN door het gebruik van lapwoorden, zondere enige noodzaak ingelast.

Onder deze is er het steeds bij de pinken zijnde “dat” na sommige voegwoorden en voornaamwoordelijke bijwoorden.

*'k'n verstond nie wat **da** tje zouë.*
*Z'n wist nie wie **da** che woërt.*
*De stok wormee **da** 'k sloeg.*
*Ik zag wat **da** tje deed.*
*A vroeg of **da** 'k meegink.*
*Iejer **da** tje gedoën oo.*

En zeggen dat die bemoeial niet eens een naam heeft, al is hij op het eerste gezicht bij de betreffende voornaamwoorden onder te brengen. Ten hoogste kan hij er als een afgietsel van doorgaan.

Maar dat zal de Haaltenaar een zorg zijn.

De mond vol palatalen

Voorliefde voor de j en de zj en de sj

Het Haaltertse dialect heeft de roep een malse, sappige, veerkrachtige, ja, vette taal te zijn. En niet ten onrechte. Het heeft die roep te danken aan de kleurrijkdom van zijn klanken, beslist nog méér aan het overvloedige gebruik van palatale medeklinkers : j, zj en sj. Anders gezegd : aan de neiging alles in een j-sausje te dompelen.

Over de fonemen is gauw alles gezegd. Welke andere streektaal beschikt over “zoetgevooisde” klanken als *oë, oeë, of, ieje, ouë, èje*, om maar de voornaamste te noemen.

We hebben het hier echter meer over het gebruik van palatalen. Even op zoek gaan naar de *j-*, *sj-* en *zj-* geruisen, daar waar ze in het AN niet voorkomen.

- ontkenningen : *niej'k, nieje men, nèn sj, nèn tj*
- ts en ds worden meestal *sj* : *grosj, smèsj, stèsj, bosj, klèsj, koesj, kosj, moesj, plosj, Dosj* ;
gods wordt *goesj (goesjdiejel, om goesjwil)* , fatsoen - *fasjoen*,
kwetsen - *kwèsj'n*.

Uitzonderingen : *trots, knots, vermits*.

- achtervoegsel aardig wordt *èjerddeg*, aar - *èjer*, atie - *oosje*, aans - *onjsj*,
waarts - *wèsj*,
- AN-klank ui eist de j na een dentale medeklinker waardoor hij meer
opvalt : *boulj, kloutj, grousj*,
- gevoel wordt *gevoelj* (waarom niet de andere woorden op oel :
stoel, boel, smoel ?)
- vroegere scherplange ee wordt *ieje*
- j vervangt d in aardig wat woorden (*zie verder*)
- j vervangt w in *nieje* (nieuwe), *liejen* (leeuwen) e.a.
- beginletter z wordt *zj* voor *ieje* : *zjieje, zjiejep, zjiejever, zjiejer* e.a.
- beginletter g van vreemde woorden wordt *zj* : *zjelouë, zjeneroël,*
zjiraf, zjeneer'n...
- uitgangen sie en tie worden respectievelijk *zzje* en *sje* : *okkozze,*
stoosje, kondiesje...
- aard wordt *èjerd, (pèjerd)*, alie - *olje (trolje)*
- voort - *voejs*, lus - *lísj*, mug - *meesj*, groente - *grinsjel*, gulzig - *goelzjeg*,
evangelie - *evanzjeele*, prinses - *prinsjèsj*, etc. etc.

Al palataal wat de klok slaat. En we kunnen zo doorgaan, de reeks is lang niet "t'ènje". "Mee en bèt'n inspiroosje vèndjjer nog en klèsj".

Jawel, want dan hebben we't nog niet eens gehad over de mani-akale palatalisering van de d-l-n-s en t (zijn dit niet alweer vijf van de zeven dentale medeklinkers ?) waarover hierna.

Het appendix j

Die voorliefde van het dialect voor palatale geruisen manifesteert zich in 't bijzonder aan het einde van het woord.

Krijgen steevast het j-aanhangsel :

1. de uitgang t van de 2de en 3de persoon enkelvoud tegenwoordige tijd als hij voorafgegaan is van een korte beklemtoonde klank (*rèdtj, vatj, lotj, zitj, boetj, rèdtj*), of van een lange oo (*drootj, loodtj*), of van een l of n niet zelf voorafgegaan van een o of een a (*bèljtj, kinjtj, voeljtj* - maar : *bolt, valt, brandt*), tenzij hij afkomstig is van een lange AN-klank (betalen - *betoljtj*, lonen - *lonjtj*, dolen - *doljtj*) ³⁾

3 In de lettercombinaties nst-nsd-lt-ld-net-nd (ook van niet-werkwoorden, maar dan uit zondering gemaakt voor die met a of o tenzij ze voortkomen van een lange klank) worden ook de n, s en l geplatalseerd : *binjtj, koensjtj, dinsjtj, monjdj, vèljdj, viljtj*.

2. De voltooide deelwoorden op d of t onder dezelfde voorwaarden.
3. Ieder ander woord eindigend in het AN op ld-ls-lt/nd-ns-nt (al of niet nog gevolgd van een e) voorafgegaan van een korte beklemtoonde klank andere dan a of o (*ènjdj, linjtj, prinjsj, bèljdj, boeljtg, poeljsj* - maar : *plant, bond, dons, gans*)
 Uitzonderingen zijn hier : vreemde woorden *azjènt, kontènt, louvemènt*, ... maar ook *tènt* en *lènte*.
 "Inkt" krijgt de j-staart (*injtj*) omdat de k niet uitgesproken wordt (vergelijk : *blinkt*).

Er wordt derhalve onderscheid gemaakt tussen : *ik bedoel - ik spoelg / stoel - gevoelg / ik groet - ik vroetg / de wèt - ge wètj / gazèt - ge zètj*

Daarentegen...

Stiefmoederlijk behandelde fonemen

Datzelfde Haaltertse dialect wil dan weer van sommige AN-klanken niets, van andere slechts weinig weten. Het zijn : ei (ij), u, ui en eu.

Is, van de vier, de **ei** (ij) nog de meest bevoorrechte, toch komt hij hooguit een dertigtal keren aan bod (zie Klankvorming). Bovendien krijgt hij niet, gelijk in het AN, de status van tweeklank ; het blijft bij een gerekte \bar{e} .

De **u** moet het al met veel minder stellen, en dan nog bijna uitsluitend met vreemde woorden : *tut, zjubelee, buffet, bumper, zjuwiejel, zjulie, utopie, tube, revu*. Wie vindt nog andere ?

Met de **ui** is het nog armzaliger gesteld. We vinden hem als klankbeeld alleen in de uitgang "eur" : *koeruir, sjofuir, motuir*.

De **eu**, tenslotte, is in het dialect een nobele onbekende. Hij laat zich onveranderlijk verdringen door de lange ee.

We vergeten opzettelijk de lange **aa**. Ook dié komt niet zo vaak aan bod, al is hij in het AN één van de toonaangevers. Alleen "*braaf*" en "*vaas*" (ook *bazaar* en *kastaar*, maar dat zijn "vreemdelingen") overleven de revolutie van de klankwijzigingen, naast "*staal, baal, maan, overaal, moeiaal, aal en gaas*" die echter slechts verlengingen zijn van de AN-korte a.

Gelukkig zijn er de **ou** en de lange **uu** die hem dan toch enige inspraak bezorgen (koud - *kaad*, vouw - *vaag*, duw - *daag*, ruw - *raad*, en enkele andere).

Liever fricatief ⁴⁾ dan occlusief ⁵⁾

Van een b die een w wordt

Het heeft wellicht wat met dat “malse en veerkrachtige” te maken : een zachte ploffer (b) die het moet afleggen tegen een zachte glijder (w). Eigenlijk niet zo onmogelijk omdat ze allebei labialen zijn (door de lippen gevormd). Overigens doet het verschijnsel zich uitsluitend in het midden van een woord voor en... is exclusief Klein-Haalterts.

<i>toewak</i> (tabak)	<i>friuwel'n</i> (fribbelen)
<i>grauwel'n</i> (grabbelen)	<i>sloewer</i> (sloeber)
<i>douwel</i> (dubbel)	<i>touwen</i> (tobbe)
<i>knoewel</i> (knoebel)	<i>krauwen</i> (krabben)
<i>sliuwer</i> (slibber)	<i>broewel'n</i> (broebelen)
<i>krèwwe</i> (kribbe)	<i>gawwe</i> (gabbe)
<i>bauwel'n</i> (babbelen)	<i>knoewe</i> (knoebe)
<i>rèwwer'n</i> (ribben)	<i>tawword</i> (tabbaard)

Merkwaardig is toch dat “hebben” niet “èwwen” maar “èmmen” wordt.

Onregelmatige meervouden

Het AN kent meerdere meervoudsvormen met “eren”, ze zijn derhalve in het dialect niet onregelmatig te noemen (lammeren, kinderen)

Wél zijn het woorden als :

<i>tēkker'n</i> (takken)	<i>kimmer'n</i> (komen)
<i>schipper'n</i> (schuppen)	<i>koeker'n</i> (koeken)
<i>immer'n</i> (hemden)	<i>ēnjer'n</i> (eenden)
<i>pokker'n</i> (pokken)	<i>jonger'n</i> (jongen)
<i>rèbber'n</i> (ribben)	<i>vigger'n</i> (biggen)
<i>brigger'n</i> (bruggen)	<i>kèsser'n</i> (koortsen)
<i>ēsser'n</i> (hersens)	
<i>outjkommer'n</i> (uitkomen - voorjaar)	

Waarom verschil in uitgang ?

Elisie over Verlies van de doffe e

Onregelmatig of niet, uitgaan op **en** of **'n** doen de meervouden allemaal (of toch ongeveer). De vraag is : waarom nu eens op *en*, dan weer op *'n* ?

4 Fricatief : glijdende medeklinker

5 Occlusief : ontplofpende medeklinker

Aansprakelijk voor het verlies van de doffe uitgang-e zijn alweer de dentale medeklinkers (de zeven plus sj en zj, ekwivalenten van s)⁶ : *bèdd'n, staal'n, kēnn'n, kērr'n, plass'n, wètt'n, boëz'n, meezj'n, kloesj'n*. Vergelijk met : *zakken, straffen, dougen, noumen, stappen, keven*.

Het gebeurt echter alleen als het volgende woord begint met een d, n, t of een klinker (*stoel'n die...*, *baal'n nèvest...*, *bèdd'n tegen...*) of... als er geen volgende woord meer is (*...van de ratt'n*.)

In alle andere gevallen blijft de doffe e, maar gooit de n af (*stoele mee...*, *boeke van...*).

Of toch niet alle : vóór een b blijft de hele uitgang en behouden (*ik vèn koeken beter as...*)

Voor het verlies van de doffe e is wel een verklaring. Doordat een dentale gevormd wordt door articulatie tussen tongpunt en boventanden wordt de luchtstroom een ogenblik afgesloten en gedwongen een uitweg te zoeken door het neuskanaal. De e komt derhalve niet tot zijn recht.

Het kan vanzelfsprekend ook anders, maar dan ten koste van de spreekvlotheid.

En hoeft het gezegd dat het verschijnsel zich eveneens voordoet bij de infinitieven, vervoegde werkwoorden, het mannelijke bepalend lidwoord, de bezittelijke voornaamwoorden, de adjectieven en de telwoorden ? (*vall'n, ze wērr'n, d'n noum, mēnn'n dojm, groeët'n, dērd'n*), ja zelfs in 't midden van een woord : *gepat'nteerde, red'neer'n, miejer'ndiejel*.

Een opmerkelijk verschijnsel

Verlies van de d

Het gebeurt ook ditmaal in functie van de taalvlotheid. Ergens moet de medeklinker d wat remmend werken, want om de haverklap wordt hij overboord gegooid, in het beste geval vervangen door een t of de zoveel soepelere j. Is de Haaltenaar zich wel van die slordigheid bewust ?

- Er zijn de uitgangen van de meervoudsvormen **den** :
landen - *lann'n*, honden - *onn'n*, kinderen - *kinjer'n*, benden - *bēnj'n*,

⁶ Zonder de gepalataliseerde t (tj) te vergeten (*poutj'n*).

tijden - *touën*, vrienden - *vrinj'n*, spelden - *spèll'n* en zovele andere.

Uitzondering maken nochtans : graden - *groëd'n*, leden - *leed'n*.

- Er zijn de uitgangen van de AN-werkwoorden op **...onden** : ze bonden - *ze bont'n*, ze zont'n, *ze stont'n*, *ze vont'n*, *ze wont'n*.

- Er zijn de uitgangen van de infinitieven op **den** :

laden - *loën*, vinden - *vènn'n*, kneden - *knèjen*, wieden - *wiejen*, rijden - *rouën*, lijden - *louën*, luiden - *loën*, vergoeden - *vergoejen*, houden - *agen*, e.a.

In meervouden en infinitieven blijft **dubbele d** onkreukbaar : *vodd'n*, *bèdd'n*, *rèdd'n*.

- Er zijn de uitgangen van de Voltooide Deelwoorden

Sterke Werkwoorden : *gevonnn'n*, *geloën*, *gerèjen*, *gebojjen*.

- Er zijn de uitgangen **de** en **dig** van bijwoorden en adjectieven : voldoende - *voldoenje*, goede - *goeje*, veelvuldig - *veelwoeljeg*, handig - *anneg* (zo ook van rode, ronde, koude, blijde, brede, wijde, dode, wrede, blinde, oude, kwade, ginder, zelden, nader)

Gezonde, blonde en luider maken uitzondering.

- Er zijn, tenslotte, de enkelvoudige substantieven: einde - *ènje*, vader-*voër*, moeder - *mofjer* ⁷⁾, zonde - *zonne*, linde - *linje*, zadel - *zoël*, raadsel - *grossjel*, ook kelder, poeder, Heldergem, Dender, ellende, tijding, wonde, ader, ouders, modder, roede, moordenaar (*moeërnè-
jer*), schade, made, schouder en noem maar op.

Om zich af te vragen of de Haaltenaar nog wel ergens een d gebruikt.

En of de uitspraak ervan dan toch zo aartsmoeilijk is.

Geknevelde lange klanken

Ze zijn legio de dialectwoorden waarvan de lange klank in bepaalde omstandigheden op een korte terugvalt. Voornamelijk voor d-k-l-m-n-p-r-t, nog gevolgd door een tweede medeklinker.

Het verschijnsel trok reeds de aandacht bij de Verkleinwoorden en Trappen van Vergelijking. Ook bij de vervoegingen, maar daar maakt de r uitzondering.

Het veralgemeent zich tot vele andere woorden onder dezelfde voorwaarden : *briejed* - *brèdtje*, *groeët* - *grotje*, *ouk* - *oks*, *doeëp* - *dèpsel*, *goën* - *gonsj*, *afgiet'n* - *afgitsjel*...

⁷ *Voër* en *mofjer* zijn dus niet zo pejoratief als algemeen gedacht : Vader-voëder-voër ; Moeder-moejer-mofjer.

In principe kan men stellen dat d-k-l-m-n-p-r-t alle lange dialectklanken kort maken indien er nog een medeklinker bijkomt ⁸⁾, wat uiteraard bij verkleinwoorden, trappen en vervoegingen het geval is.

Ook AN-lange klanken vallen op een korte terug als er twee medeklinkers op volgen : naald - *nolje*, Vlaams - *Vlëms*, maand - *monjfdj* (vergelijk : maan - *moën*), naakt - *nokt*, maaltijd - *moljtēd*, Waals - *Woljsj*, Haaltert - *Oljtjert* e.a.

Genoemde medeklinkers zijn heterogeen tot en met, dus voor één keer is er geen invloed van een bepaalde soort.

Het constateren betekent echter nog niet het verklaren. Waarom houden f-g-s en w (op een zeldzame uitzondering na : naast - *nost*), wél vast aan de lange klank ? (braaf - *braafst*, leeg - *leegst*, meest - *miejest*, middeleeuws - *middeliejewes*). Het kan immers ook best andersom, gelijk in andere dialecten, zonder hinder voor de uitspraak.

En om te besluiten even napluizen welke lange klanken op welke korte terugvallen.

- aa** wordt onveranderlijk **o** (maakt - *mokt*)
- ee** wordt onveranderlijk **ē** (deelt - *dēljtj*)
- ie** wordt onveranderlijk **i** (bier - *birken*)
- ei** wordt onveranderlijk **ē** (klein - *klēntj'n*)
- oo** wordt **ē** vóór een m (droomt - *drēmt*)
 - o** vóór d-k-l-n-t (lood - *lodj*, kookt - *kokt*, doolt - *doljtj*, troont - *tronjtj*, stoot - *stotj*)
- ui** wordt **ē** vóór k of m (stuikt - *stēkt*, pruim - *prēmken*)
 - o** vóór d-l of t (luidt - *lodj*, schuilt - *scholjdj*, ruit - *rotj'n*)

Waarom de vaak voorkomende

Verdubbeling van Medeklinker

in substantieven met korte klank ?

1. eindigend in het AN op

- al** *valle, galle*
- ar** *kērre, spērre*
- an** *pēnne, kēnne*
- ab** *krawwe*

2. eindigend op

- ed** *bēdde*
- el** *bēlle, èlle, pēlle*
- en** *pēnne, rēnne*
- er** *stērre*
- eb** *spīnnewēbbe*

⁸ behalve in samenstellingen of afleidingen : diep - *diple* - *diepzinnig*, doopsel - *dēpsel* - *doeëpmantel*.

3. eindigend op

ol *rolle, bolle, katrolle*
om *kimme*
od *vodde*
on *zinne, tonne, nonne*

4. eindigend op

ug *brigge*

5. eindigend op

il *bille, pille*
in *pinne, kinne, platinne*
ib *rèwwe, krèwwe*

ofschoon het, naar ons gevoelen, evengoed anders kan : *dal, wal, nar, ban, zèt, wèt, stèl, vèl, dèn, kol, mol, bol, bom, gom, goed, rig, mil, knil*, en *zin* zijn er om het te bewijzen.

Maar dan verliezen we waarachtig het geslacht uit het oog. De rijtjes overlopend vinden we bij de dubbele medeklinkers inderdaad slechts vrouwelijke en onzijdige substantieven (of in Haaltert als zodanig gebruikt : bv. *spar*). Bij de rest, op een paar na, alleen mannelijke.

Het zal daar dus wel te zoeken zijn. Overigens doet die verlengde vorm wel wat vrouwelijk aan.

En, hoe leest de Haaltenaar

Het uur ? (of liever : *d'ier*)

Lang niet zoals het moet, maar daar kijkt natuurlijk geen kat van op.

“Voor” en “over” kent hij gewoon niet ; hij zweert in de plaats daarvan bij “*van*” en “*deer*” : *koërt van de vouëven, tien deer d'n tien'n*.

De uren geeft hij steevast de meervoudsvorm (*vouëven, acht'n, zèss'n*), al laat het lidwoord (*d'n*) te raden dat hij enkelvoud bedoelt. (n voor een dentale medeklinker: *d'n tweejen, d'n drouën, d'n tien'n* - of voor een klinker : (*d'n iejen'n, d'n acht'n, ...*precies zoals het hoort).

Alleen de halve uren houdt hij streng in het enkelvoud : *alver vier, alver tien*. Vanwaar “*alver*” in de plaats van “half” ?

Iemand vraagt : *Wad ier ès't naa ?*
Hij antwoordt : *Zès ier'n*
of : *Alver tien*
of : *Tien van d'n acht'n*
of : *Vouëf deer de zeven'n*
of : *Twieje van d'alver negen*
of : *Acht deer d'alver iejen*

De vertrouwde klanken zijn er, dus snapt iedereen het wel.

Evenmin orthodox klinkt het antwoord op de vraag “wanneer ?” :

te zès ier'n
te vier ier'n
t'n tien ier'n (n voor een t)
t'n drou(ë) ier'n (n voor een d)
t'alver negen

maar nooit : *te koërt van de...*
t'n tien deer d'n...

Progressisten gebruiken over heel de lijn “om” :
om zès ier'n - om koërt van de...

AN-ers doen het ook niet

Geen Sandhi-wetten

In de omgang een stemloze medeklinker met de eropvolgende stemhebbende **b** of **d** te assimileren (schrijft de Sandhi voor) is alleen taalmaniakken gegeven. Zelfs radio en TV negeren het keer op keer, tenzij van het papiertje mag worden gelezen. Wat wil men dan van een dialect ?

Er is nochtans een degelijk houvast aan het ingehamerde schoolvoorbeeld “ontdekken”. Stemloze t moet assimileren met stemhebbende d, zodanig dat we “onddekken” of gewoon “ondekken” zouden moeten te horen krijgen.

Zouden moeten, maar dat blijft natuurlijk dode letter. De Haaltenaar “onddekt” niet maar “onttèkt”, viert geen “feesdagen” maar “feestagen”, is niet “geesdrifteg” maar “geestrifteg”.
“Hoeveel kost dat ?” - “Oeveel kos tadde ?” (*kos dadde ?*)

Nochtans, met **pb** rooit hij het wel : opbrengen - *obbringen*, opbreken - *obbreken*, kapbord - *kabbert*. Maar dat kan niet hij alleen in Vlaanderen.

Gelijk hij evenmin alleen is om de Sandhi niet enkel een neus te zetten maar in sommige gevallen er lijnrecht tegenin te gaan : goed doen wordt *goetoen*, goddank - *gottank*, weggeven - *wècheven*.

Wat verwacht men nu eenmaal van een dialect ?

Toch ook een paar pluimpjes

Langs is een woord dat vaak verkeerdelijk wordt gebruikt voor "door" (door de deur), "over" (over de radio), "via" (via het ministerie), "van" (van boven).

In het dialect kreeg het (althans in die zin) geen burggerrecht. De man in de straat vervangt het consequent door "*al*", en dat is een heel stuk correcter, al is het hem niet precies daarom te doen.

Van de...

Correcter in elk geval dan het vaakgehoorde "deze morgen, deze middag, deze avond" e.a. is zijn "*van de meir'nd, van d'n noen, van d'n ouwend*", zij het dan weer dat hij niet per se de taalpurist wil uithangen.

Kom, een streektaal hoeft niet per definitie in al haar geledingen overhoop te liggen met het AN. Laat ze ook eens tot voorbeeld zijn.

Al moet er in dit geval aan toegevoegd dat het lidwoord "d'n" dan toch weer een vreemde eend is in de bijt (vanavond, vanmorgen).

Nog maar eens

Die dictatoriale medeklinkers

Spelling en Spraakkunst zit er op, hier past een bondig resumé van de verschillende invloeden die sommige groepen medeklinkers uitoefenen op de klank- en geruisvorming.

1. b (labiale), d-n-t (dentalen) : bepalen het behoud van de eind-n in lidwoorden, bezittelijke voornaamwoorden, telwoorden, infinitieven, vervoeging en meervouden. Eigenlijk van de n over het algemeen (*kleikindj*).
2. d-l-n-r-s-t-z (dentalen)
 - a) beïnvloeden de klankvorming (aa en ui)
 - b) zijn aansprakelijk voor verlies van doffe e
3. d-k-l-m-n-p-r-t (alle soorten)
veroorzaken het terugvallen van een lange klank op een korte.
4. n-l (dentalen) zorgen voor het appendix j.
5. f-k-s-t-p-ch-sj (stemloze van "t kofschip") + sj.

bepalen de uitgang (d of t) van de Verleden Deelwoorden en Gebiedende Wijze.

Tussenwerpsels en Stopwoorden

- **gelēk** : *Ge zētj gelēk getraad ?*
heeft niets te maken met "gelijk".
- **kwēst** : *Kwēst komtje nog* (wie weet)
heeft niets te maken met *kwēst* = ruzie.
- **arēs** : *Z'ēs mor arēs tousj* (van ZN "reizekes" = amper)
Asj te mor arēs ni ziek'n wērd (heel andere betekenis).
- **alēsj** : *'k n'ēm alēsj gi gēldj* (niet eens)
niet van "aleens" want geen Nederlands
trouwens dan zou men "*alisj*" zeggen.
- **awē** : *awē jofk* (welnu)
niet van "hewel" of "awel", want geen Nederlands.
- **ba** : *Ba joēs* (betekent toegeving, akkoord).
- **na** : *ē nēm na* (van "nu" ?)
- **e** : *e monjdag*.
- **en** : *en donderdag*
in beide gevallen invloed van medeklinker d.
- **ē** : *komd' ē ?* (steeds vragend).
- **ee** : *Goe weer, ee ?* (vragend).
Blouēft er af, ee ! (gebiedend).
- **oe ?** : (verzoek om meer uitleg).

En aansluitend daarop :

Overzicht van de voornaamste Fenomenen

ons door deze studie opgevallen.

1. Invloed van de verschillende reeksen medeklinkers
2. Beschaafde uitspraak van vele telwoorden.
3. Speciale Bezittelijke Voornaamwoorden voor familieleden.
4. Dubbel persoonlijk voornaamwoord.
5. Variante van de persoonlijke voornaamwoorden na het werkwoord en ja-nee.
6. Trouw aan de buigings-n
7. Weglating van medeklinkers d en n
8. Palatalisering van t-d-l-n-s
9. Uniformiteit voor de 6 pers. in de uitgang van de Verleden Tijd.
10. Het bizarre wisselstuk "...egen".
11. Weglating van uitgangs-d of -t in vervoegingen.
12. Zwakke vormen voor Sterke Werkwoorden.

13. Herhaling van het persoonlijk voornaamwoord na bevestiging en ontkenning.
14. Dubbele ontkenning
15. "Nee" waar het "Ja" moet zijn.
16. Het overbodige "dat".
17. Overvloedig gebruik van palatalen (j, sj, zj)
18. w in de plaats van b.

Revelatie wellicht voor vele Haaltenaren. Waren ze zich van deze verschijnselen bewust? En kan de betere kennis van een taal de liefde tot die taal stimuleren?

't Is wat we tot onze verdiensten rekenen.

Nog allerlei in de rand

In deze rubriek blijven we even stilstaan bij enkele momentopnamen van de streektaal, los van elkaar, en die in geen van de voorgaande alinea's onder te brengen waren.

- het AN-bijwoord **er** is in het dialect steeds voorafgegaan van d of t : *der zēnj der...*, *as ter genoeg...*
- **dd** wordt *rr* in *schirr'n* (schudden) en in *wèrr'n* (wedden).
Typisch Pajots.
- **rr** wordt *dd* in *verwēdder'n* (verwarren)
- **j** wordt *zj* in *zjanevel*, *prozjèkse*, *zjaloes*, *zjuwelier*, *mazjoor*, *zjubelee*, *zjongleer'n*, *zjudas*, e.a.
- de meeste dialectwoorden op **et** krijgen een *j* bij ; (*vētj*, *smētj*, *bētj*, *rētj*); die op **èt** meestal niet (*kèt*, *slèt*, *spèt*, *wèt*)
- de vroegere **sch** vinden we, in een verscherpte uitgave, terug in : *dēsken* (dorschen), *tisken* (tusschen), *bosken* (bosschen), *Poēsken* (Paschen), *meesjken* (menschchen) e.a.
- wis en fis krijgen een *j* na de s : *wisj*, *visj*; de andere op **is** niet : *vis*, *nis*, *pis*, *vērnis*, *gemis*.
- *leen*: samentrekking van geleden ('t ès lank leen)
- *ewa* (*stiejen'n*) en *ewad* (*appel'n*) : van het oude entwat.
- 'n *bētj'n* *appel'n*, *boter*, *datt'n*, *noega*, *tēkken* (n voor klinker of b-d-n-t) 'n *bētje* *pèjer'n*, *kiejel'n*, *zand...* (zonder n)
- AN-werkwoorden met **aaïen**, **ooïen**, **oeïen** verliezen de **i** in de vervoeging (*ge drootj*, *ge groetj*) - de eind - *j* is appendix volgens de regel.
- tenzij als laatste letter van een zin wordt de **t** van **niet** nooit uitgesproken, ook niet voor een klinker (*nie genoeg*, *nie anders*).

- **um** op het einde van een woord wordt *om* : *minimom, albom, doëtom, balatom, Rerom Novarom*. Behalve in "*parfum*".
- vreemde woorden op **on**, **in** of **an** krijgen een g bij (echter niet als zodanig uitgesproken) : *ballong, betong, bassëng, dessëng, kadrang, sjarlatang*.
- uitgang **ig** van de adjectieven verwatert onherroepelijk tot *eg* (*gelikkeg, spouëteg*).
- *kaffee* (koffie) : komt wel van het Franse café maar legt de klemtoon anders.
- al of geen klemtoon : *eirbeirg - ërbërgier ; veerzèrg - verzichteg ; wëjerd - wordin*
- *kent ge - kèn dje ; kunt ge - kie je*
- *kenink* en *enink* : van het vroegere keuning en heuning ? (eu wordt immers *ee*)
- nog treffende voorbeelden van "**terugkeer naar het AN**" : *lëp - lippestift, oër - aderspatt'n, meezje - miggebeet, weef - weduwschap, liejer - toeënladder, vier'n - voertoël*.
- "g'èj" betekent : ge hebt, ge heet, ge eet.
- **morgen** : *meir'n* (volgende dag)
meir'nd (ochtend - vroeger : **morgend**)
- AN-werkwoord "**baden**" wordt *baad'n* (van het lichaam)
boën (van de ogen)
- **ng** wordt *nk* :
subst.: *rank, kenink, rink, gank, bollink, ank, regerink* (niet in meerv.: *rangen, keningen*)
adj.: *lank* (maar : *lange*), *jonk* (*jonge*)
werkw.: ze *ginken* (gingen), *wër inken* (hingen), ze *zonken* (zongen).
- voorkeur - *veerkeer* : twee verschillende lange klanken die in het zelfde woord één andere worden.
evenzo : uitspraak - *outsprouk*.
- **als** verliest altijd de l
- in een bijzin komt het voltooid deelwoord steeds voor het hulpwerkwoord. "*As ek gesloupèn ëm...*".
Nooit : "*As ek ëm gesloupèn...*" gelijk frequent in het AN.
- verleden tijd van vragen : *ik vrieg* of *ik vroeg*
moeten : *ik most* of *ik moest*.
- **zo** *zoë* is niet gebruikelijk / Wel *azoeë* (alzo).
- **'s** *monjdous, 's vrouëdous*, maar **t'** *douëst'ndous, t' donderdous* : invloed van d of t.
- homoniemen "**waar**" (adjectief) en "**waar**" (bijwoord) zijn het niet in het dialect : *woër* en *woeër*.

- "mand" heeft twee dialectvormen : *manne* en *mēnje*,
- AN-woorden met **rs** verliezen vaak de r (*vēs, kēst, bēst'n, kēzze, pēs*)
- *e stērmouēn* : moet blijkbaar ooit een stramijn zijn geweest (ouē van ei of ij).
- als voltooid deelwoord van sproeien hoort men vaak "*gespraadj*".
- **lm** en **rm** op het einde van een woord verlengen tot *llem* en *rrem* : *kalleem, pallem, fillem, wērem, vērem*.
- nog uitzonderingen op de regel : *blaten-bliejet'n, pleister-ploēster, piepen-piejepēn*
- vier doden = *vier doeë* (geen meervoudsvorm)
- ik moet = *ik moen* (n als uitgang)
- tante = *tēntj'n* (alleen als verkleinwoord gebruikt)
- afstropen : *afstroeēpen of afstriejepēn*
- *rēken* : contaminatie van rijven en harken
- *gratis vîr niks* : pleonasme
- anderhalf wordt *iejen'n alf*
twee en een halve meter : *twieje meters 'n alf*
- *vier ier'n* (meerv.), AN : vier uur (enk.)
zēs mondj (enk.), AN : zes maanden (meerv.)
de andere tijdseenheden kloppen
- *betroupen* (betrappen) heeft 2 betekenissen : snappen (een dief) en opdoen (ziekte)
- *duts - doesj - doesjken - dosjken - Dosjkes*
- een bladje is '*n blētj'n*
- onregelmatige verkleinwoorden zijn nog : *bosselken, plasselken, visselken, gēzzeken*
- een deur *open doen*, maar: een winkel *openen*
- "hoe heet gij" klinkt ook wel eens *oe oetje gouē*
- verleden tijd van komen : *ze kwampen*
- **oon** wordt *ong* in : *saksofong, telefong*
- vreemde verzamelnamen : *koterouē, gerouē, zodje, kēljerink, bakte, kliejerozzje*
- *'t ènje van de week* : (op) het einde van de...
- *t'ont* : van ten onzend
- *g'ad* : betekent soms gekregen (*'k èm'nt g'ad*)
- *bēste* betekent in het Haaltertse vaak nieuw (*z'eed 'n bēste kliejed gekregen*)
- **ervan** wordt steevast *eraf* (*'k weet eraf, z'ès ter af gedoēn*)

- *toe* betekent ook nog :
 - aansporing : *alê toe !*
 - ver genoeg : *a'n ès ni toe*
 - bovendien : *blouë toe*
 - verzoenend : *toe toe !*

Niet altijd consequent

Ongerijmdheden en Curiositeiten

Hoe ondoordacht de volkstaal soms met begrippen omspringt, hoe weinig ze zich aan de logica gelegen laat, illustreren de volgende voorbeelden :

- "plaats" is volgens de regel "*plosj*"; in Haaltert is de dorpsplaats "*de plèsj*".
- "de aap komt uit de mouw" klinkt in het dialect : *d'n oup komd outj de maa* (klanken aa en ou verwisselen van plaats)
- idem voor "houtzaam - aatzoug"
- AN "aardig" is "mooi, lief". "*Oërdeg*" is wat anders.
- vraag : Kan een vrouw een man zijn ? antwoord : ja. "*Sêg maan ! Ja maan ! ē joo es ē maan !*"
- Ja zelfs een schaap : *ja mē skoup ! aai mē skopken !*
- "loos" betekent "zonder" ; maar wat dan met "*droëloeës*" ? (moet zijn : *droëreg*). En omgekeerd : *ēnjelēk rouëk* (hier past "*ēnjeloeës*")
- kleur : biedt twee dialectmogelijkheden : *kaleer en kleer*. Maar het eerste is onzijdig (*z'eed e goe kaleer*), het tweede vrouwelijk (*t ès en schoeën kleer*).
- men zegt "*woen'n*" (wonen), maar "*woeënplosj*" (woonplaats).
- gewoon : wordt "*gewoen*" (gewend) of "*gewoeën*" (alledaags).
- een (braad)spit is "*e spit*", maar een spitvoor is "*e spèt*".
- een Rus is "*ne Ris*", maar een rus (graszode) is "*ne rès*".
- "*schoeffel'n*" betekent "afluizen" ; een "*schoeffelink*" is een uitbrander.
- "deed" : ditmaal een eind-d die altijd wegvalt, ook voor een klinker (*dee'k, dee alles, dee onder*).
- AN-drielingwoorden :
 - woord - *woord*, moord - *moeërd*, koord - *coeëre*.
- *ērtanneg* : (hardhandig) wat is dat voor een woordbeest ?
- kantine wordt *kantien*, machine - *masjien*, cabine - *kabien*, piscine - *pissien*... Waarom dan niet *gabardien, vazzelien, pralien, mandolien, penicillien* ?

- *Itoľj'n* (Italië), *Sponj'n* (Spanje), waarom die meervoudsvorm ?
- winden : als werkwoord geeft het "*wènn'n*", als substantief "*winj'n*".
- ooievaar : waarom niet *ooievoër* of *ooievèjer* ?
- oorlog : waarom niet *oeërlog* ? (*oeërsprong*, *oeërzouk*, e.a.)
- ouder : (vader of moeder) : *aar*
ouder (leeftijd) : *our*
- *tamat* (tomaat) : korte a, anders werd het wellicht *tomoët*.
- *bedinj'n* (bediende) : krijgt warempel de meervoudsvorm.
- kiezen en niezen worden resp. *kiez'n* en *niesz'n* (?)
- dokter - *doktoor* (e-oo), maar omgekeerd : pastoor - *pastor* (oo-e).
- "vrienden" verliest de d (*vrinj'n*) ; vriendin niet: "*vrinjdin*".
- Wee u ! wat blijft ervan over in *Wieja* !
- sport (van een ladder) wordt "*spèt*" ; maar voetbal blijft een *sport*.
- "uw" wordt altijd "*aa of aag*" ; dus "zwaluw"...nee, voor één keer niet "*zwoëlaa(g)*".
- "vinger" heeft twee uitgaven : *vinger* en *vinjer*.
- Woensdag - *Goesjtag*, waar haalt men die g vandaan ?
- in de regel verandert ts in sj (botsen - *bosj'n*, kaats - *kosj*) ; "iets" en "niets" doen er niet aan mee : "*iet*" en "*niks*" in de plaats van *isj* en *nisj*.
- AN "hij laat" en "hij staat" moeten normaliter ook in het dialect dezelfde uitgang krijgen ; Niks van : "*a lotj*" en "*a stoët*".
- "ui" van "bui" wordt *oë* in "*vieze boë*", of *ouës* in "*mèjertsche bouës*".
- *brojknēcht* : ligt overhoop met de regel, zou "*broudjknēcht*" moeten zijn (ui voor d). Of toch niet : d valt weg, dus ui voor k wordt *of*
- let op het klankverschil in "*kērksken*" (verkleinwoord van "kerk") en "*Kēsken*" (gemeentenaam).
- zegt de Haaltenaar : *ik bēnjtj wiste zēggen, a ènjdj wist'n oël'n*.
Wisten ? Voltooid deelwoord van "zijn" ?
- verkleinwoorden van "beeld" : *bēljeken* (postuurtje) en *biljeken* (prentje).
- vanwaar de g in : *ik daag* (duw), *ik aag* (houd), *ik vaag* (vouw), *ik spaag* (spuw) ?
en de n in : *ik traan* (trouw), *ik baan* (bouw) ?
- twee nogal gewaagde afleidingen : *proboosje* (proberen), *risikoosje* (riskeren).
- broeder (broer) wordt "*brier*"; maar : *broeder Isidoor*.
- meervouden op aan : *vraan* (vrouwen) en *schaan* (schouwen).
- in het Haaltertse dialect kan ook een voorzetsel trappen van

vergelijking hebben : bij - *bējer* - *bēsijtj* (vanzelfsprekend wordt het hier gebruikt in de plaats van “dicht”).

- “voorschoot” en “voorschot”: slechts één letter verschil, maar :
vèskoeët - *veerschot*
- AN-tweelingwoorden “wortel” en “mortel”: *wèttel* en *miejetal*
- *kwèst* : “*kwèst* ‘n èmme ze gin *kwèst*, *dad* ès de *kwèste*”.

TWEEDE DEEL

IDIOTICON

VAN HET HAALTERTSE DIALECT

Dit is een materie die men bezwaarlijk (om niet te zeggen: onmogelijk) alléén aankan.

Een computer geeft met een druk op de knop zijn opgeslagen gegevens prijs, wij moesten het hebben van maandenlang, in het ijle, geheugen aftasten, op vinkenslag liggen met papier en balpen, het woordenboek uitpluizen om via het AN de Haaltertse dialectismen op te sporen. Ook en vooral van een beroep doen op de gewaardeerde medewerking van vrienden en kennissen, van tipgevers uit de verschillende deelgemeenten om de onderlinge verschillen in gebruik en uitspraak te achterhalen. We danken ze graag bij deze.

Zo hebben we een woordenlijst samengesteld die, misschien niet absoluut volledig, dan toch voldoende representatief is voor het vreemde taaltje waarmee we leven. Vreemd, dat beseft men pas als men zich door de opsomming van bizarre woorden en uitdrukkingen heenwerkt.

Vele ervan zijn op het eerste gezicht niet thuis te brengen omwille van de onorthodoxe tekens en het vreemde totaalbeeld. Andere behoren reeds ongeveer tot de folklore omdat de bedoelde voorwerpen niet meer in gebruik zijn of het begrip ervan is vervaagd. We hebben ze toch maar mee opgevist; ze behoren nu eenmaal tot het taalpatrimonium en mogen niet verloren gaan.

De lijst bevat vanzelfsprekend niet alle woorden die in het dialect worden gebruikt. Alleen deze die

1. het niet met het Algemeen Nederlands gemeen heeft, of
2. qua schrijfwijze en/of uitspraak er zodanig van afwijken dat hun oorsprong nog nauwelijks te onderkennen valt.

Voor wat de eerste soort betreft lieten we ons dankbaar leiden door "Het Juiste Woord" van Dr. Brouwers, door van Dales "Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal" en door de "ABN-Gids" van Dr. Paardekoooper, waarbij we meer dan eens voor een verrassing kwamen te staan. Wie neemt nu zonder verpinken aan dat bv. "pis-

kous" (*piskaas*) en "met de poepers zitten" niet exclusief Haalterts maar onvervalst Algemeen Nederlands is? Anderzijds, wat van Dale als "Zuidn." (dialect) brandmerkt, kan dus evengoed in andere streek-talen thuishoren. Het vreemde kaf van het Haaltertse koren te schei-den was ons uiteraard onmogelijk.

NOOT: Vijftien jaar na de eerste uitgave van dit werk (1977) is de oogst aan woorden en uitdrukkingen verruimd met tientallen een-beden, dagelijks door onszelf of door medewerkers uit de volksmond opgetekend.

Anderzijds werden ook enkele specimens afgevoerd waarvan we onder-vonden dat ze niet specifiek tot het Haaltertse taaleigen behoren of niet uitdrukkelijk door het AN werden uitgestoten.

Maar ook dan nog is het, naar ons gevoelen, een indrukwekkende opsomming geworden.

Tevens worden in deze uitgave de dialectwoorden in het AN vertaald of, waar nodig, omschreven. De rubricering is echter behouden.

INDELING

Abstractie gemaakt van AN-woorden die in ons dialect hooguit een andere klank (*boom - boeëm, straat - stroët*) en/of de klassieke palatale (huis - ousj) meekregen, kunnen we onze streekwoorden-schat indelen in 6 onderscheiden soorten.

1. de woorden met dialectisch gewijzigde structuur, maar die door een vreemdeling nog zonder veel hersenwerk te snappen zijn (*oëlam, zwoëlom, iejeken, serevoor'nd, e.a.*)
2. de door de fransonkundige volksmond tot karikaturen gevormde Franse woorden (*oumeldonk, konterfoeër, serzjant, seldersoe, vazj'nteer'n e.a.*)
3. de verklaarbare dialectische woordbeelden (*noëreed'n, vërr'n, stoffelier, zjizjip, fontëntj'n, peipinken, neezj'ndrip, osjfort, kazjiejem, e.a.*)
4. de enigszins of twijfelachtig verklaarbare (*tërr'n, èrken, gêloeëgen, zjip, spille, ësse, veroërd, e.a.*)
5. de (vermoedelijk) niet verklaarbare, waarvan *ëskës, ap, sicht'nd, flêter, volle, joeper, frot, têlink, vliegewater, sèskes, strêl'n, iejegeniss'n* slechts de markantste zijn onder de vele.
6. Tussenwerpsels en Stopwoorden (zie verder).

HOOFDSTUK I

A. DIALECTWOORDEN

1. GEWASSEN

Tingel : netel	toutjeloeëre : tijlloos
sloeër'n : koolzaad	il : struik
pèjen : soort onkruid	schoekeloen : zomergerst
loeëf : rapen	tommort : tweede snee maaigras
tropiejel'n : soort bloemen	bool : stam
stoffelier : stokviolier	stinkerken : afrikaantje
bitterpèjen : cichorei	zizjemien : jasmijn
woë : loof	doel : onderste van een boom
mollesaloë : paardebloem	sprinkel : stuk tak
poelj'n : kaf als vulling	spille : dikke tak
pèsje : stok	èsgat : stronk
wolvenbroeëd : paddestoel	grinsjel : groenten
toüemoes : tijd	vaslouvendzotjes : sneeuwkllokjes
ap of wiejer : knoest	boezje : bussel hout
plantsoen : plantaardappelen	spoosjilker : zurkel
flok : bloem	sponsjke teire : maïs
pèk : hars uit boomwonde	knossel : wortelziekte
stekelink : stekje	
overwas : takken over andere eigendom	

2. VRUCHTEN

flip : soort peer	innebees : framboos
grawozzelink : soort appel	krouker : soort kers
(r)ingelaar : soort pruim	noëz'noot : hazelnoot
ērbees : aardbei	tropelbees : aalbes
zjiejeker : soort kers	palloken : kleine pruim
kērnolje : kleine pruim	pēs : perzik
doewanee : soort peer	zjèfken : soort peer
schouëtkezze : vroege kers	platte milje : soort zaad
wouënbees : druif	matersnèst : rijpplaats
sloester : bolster	ronne milje : soort zaad
kēttelken : kartel	moësteek : wormstekig
kērreken : pit	vliejeskēzze : soort kers
mater : rijp	tētjes : soort pruim
pistool : soort peer	mērbeloën : mirabel
slieje : sleeuw	klok : overrijp

3. DIEREN

poutj : kikker	lakker : duif zonder inzet
wēddeken : vogelsoort	ēsse : egel
moljer : meikever	ēnjer : eend
dolleken : veldmuis	meesj : mug
kēpper : doffer	rouër : rammelaar
nolje : waterjuffer	kieken : kip
voeë : moer	paoe : pauw
èzzel : horzel	plēsjer : dikbil
viggen : big	oeërezojper : oorworm
knapper : jaarlings rund	mètt'n : kalf
steekvogel : sperwer	gèjernoot : garnaal
zjiejekelink : plat kalf	tēken : hondje
poupeloenje : dikkopje	oenjer : hen
ploëtēk : vogelsoort	poelje : jonge kip
wiejawoël : wielewaal	poutjerēk : kikkerdril
toetj'n : varken	ēnn'n : Vlaamse gaai
slangērtisje : salamander	vērr'n : jonge stier
woutj'n : Vlaamse gaai	zwoëlom : zwaluw
fornouën : rupsen	boër : steekvlieg
bèllemie : schaap	walmen : ontharen van een kip
nēz'n : azen	geef : grondel
gèlf : geelvink	opliejer'n : opleiden van duiven
tēlink : pier	louëmoëreken : graanhalm met lijm
mērteko : aap	vliegewater : vlinder
zwalpouë : ei zonder kalkschaal	lêk : bloedzuiger
kwakkel : kwartel	vleeg : vogelkooi
laweirk : leeuwerik	katinne : wijfjeskat
sprieblok : nestkastje	mèjerlor : merel
eer : uier	moutj : vogelkooi
terrēntj'n : sijs	pèstront : paardestront
keef : kooi	tēkkelink : vink
tikkenoën : haan	koewachterken : wipstaart
ojoben : steenuil	licht : longen van dieren
krojpin : ingang duiventil	moentj : onvruchtbare koe
schrouën : kippegeluid	ronken : kirren of spinnen
dèchteg zēn : bronstig zijn	bèddel'n : zacht loeien
verliejen : nest achterlaten	lēmnen : jong schaap
bass'n : blaffen	strêl'n : steken
outjliejen : nest verlaten	
stekelbaggeken : stekelbaars	
vall'n van duiven : binnenduikelen van duiven	
slijpen : met staart op de grond slepen	
wittepènne : duif met witte slagpen	

4. MENSELIJK LICHAAM

knoesel : enkel	kalle : penis
broë : kuit	nougelbojk : navel
balkong : boezem	prot : achterwerk
pol : hand	ot : schouder
tist : penis	verdommenis : kop
wërt : wrat	peperkoeëre : huidvlek
ēss'ns : hersenen	kalot : haardracht
blad : tong	eifil : handvol
blēs̄j : kaal	toot : mond
boktand : maaltand	leen : lende
klēs̄j : kaal	iejeg(k)eniss'n : lies
mēm : tepel	toep : opgestoken haar
fas : nek	tēt : tepel
pliksken : lotion	kinjeken : pupil
fontēntj'n : fontanel	kroezel'n : krullen
poep : achterste	eezj'n : haareindjes
bros : kort haar	froefroe : pony
wēddekesoër : fijn haar	partie : geslachtsdeel
fabriejen : bakkebaarden	kēnnekesbiejen : met dikke kuiten
streep : scheiding in haar	vrouëf : wreef
opdoen : opsteken van haar	bieters : tanden
brēdd'n : buik	plank : voetzool
smikkel : aangezicht	mēttekesknien'n : blote knieën
drojper : adamsappel	klēs : haarlok
kiekevliejes : kippevlees	iksken : hurk
kērnousjt : kneep	wëffel : vlek op huid
(n)evelmond : blaartjes in de mond	

5. ETEN EN DRINKEN

kipkap : hoofdvlees	zjizjip : jujube
peesjik : gebrande cichorei	kop : hoofdvlees
kērrebitjes : druppelkoekjes	pèllepatat : aardappel in de schil
sjisjij : worst	flotjesmèlk : afgeroomde melk
makrong : soort koekje	kabbernouë : spieringkotelet
schorre : gedroogde pladijs	mêlsojker : poedersuiker
kramik : melkbrood	bouëval : toespis
bloemsojker : poedersuiker	knetels : balletjes gekookte bloem
bisj : vlees	platte kēs : plattekaas
stoemp : puree	gewonnen broeëd : soort pap
krojmelink : kruimels	tētjespap : aardappelpap
geslege vliejes : uitgebeend vlees	zog : moedermelk
solferoën : saffraan	gekapt : gehakt
zën : room	pateken : gebak

spēk : snoep
 aftrèkken : ontkurken
 zierstèk : zure snoep
 kapper : drinkglas
 krēm : pudding
 appeltrout : appelmoes
 deerjouger : veelvraat
 kinjekessojker : doopsuiker
 fērremisjèl : vermicelli
 tablèt : stroopplak
 potje kaad : ijscreem
 smateram : boterham met smout
 tikkenouë : ei
 pèjer'noeëg : spiegelei
 trip : worst
 boelink : gezouten vis
 boesterink : bokking
 scholp : schaal
 kizzelkes : uitgebakken spek
 bitterpèjen : cichorei
 zjefken : biermaat
 lokkebroeëd : lokaas
 knousjt : knaagbeen
 knoewwe : knaagbeen
 zènje : zende
 fouënoolje : olijfolie
 eef : zuurdeeg
 schaan : hespen schrobber
 laar : hard vlees
 brass'n : veel eten
 kass'n : bakken
 gossel'n : morsen
 krouëzel'n : kruimelen
 kloek : voedzaam
 etelēk : eetbaar
 lēsken : jeneverglas
 bonzjoer'n : uitgaan
 zojjen : koken
 bronjeer'n : bruinen
 potj'ndèk : glas bier met broodje erop
 opkommen van melk : rijzen van melk
 piksisis : salami
 kètt'n drank : alkohol
 brokkelpak : resten van ijskoekjes
 kaa pla : koude schotel
 meslounjen broeëd : bruin brood
 oesjepot : hutsepot
 pille : klontje
 stèk : lange snoep
 patatterbloem : aardappelmeel
 stamper : lekstok
 moentjbol : muntbol
 rouëspap : rijstebrij
 smoelpap : griesmeelpap
 ouërekasser : omelet
 slap : afgeroomde melk
 drippel : borrel
 kroetjes : gebakken korstjes
 strouëker : plak vet voor wafelbak
 oesjvlēk : hoofdvlees
 krol : saucissen
 krēmken : ijsje
 schreinsj : snee
 poosje : portie
 gebrokt : melkgerecht
 bakte : baksel
 èndj : worst
 smēdderpateken : gebak
 iet profiteer'n : iets verbruiken
 goën : rijzen
 smokkel'n : snoepen
 kneinsj'n : afknagen
 toeëpschiet'n : kabbelen van melk
 omst : smaak van bedorven vlees
 lampètt'n : drinken
 doppen : weken
 zocht : gaar
 zatsel : zatpartij
 frètt'n : eten
 deerdoen : kleinen van soep

6. KLEDIJ

dingen : kledij
plastrong : das
zjip : jas
zok : sok
spriet : gulp
konteklēssjer : feestjas
pitj : feestjas
frak : jas
louëfrok : trui
moeffel : maf
kappeline : muts
moemmelbakkes : masker
stoefferken : lefdoekje
tipzaksken : lefdoekzakje
pidoek : luier
tip : neus van schoen
klijerozsjje : kledij
zjiejem : omslag
krapken : rest van stof
pirmang : broekomslag
kloepjer : klomp
oëgestoeët'n : lelijk gekleed
inloëpen : lekken
pots : soort pet
bavët : slabbetje

verschoeën : vers ondergoed
jak : blouse
pitalèjer : feestjas
kloet : klomp
bot : laars
gèt : slobkous
voeël : sluijer
goriejel : bretel
neesdoek : zakdoek
slèp : hemd
tawwerd : slaapkleed
minne : pelsbeslag
iel : hak
vëzzjelink : rafeling
sliejeven : broekomslag
rouëkoeëre : veter
slēsij : pantoffel
kol : boordje
sloef : pantoffel
ploeë : vouw
opgedoën : getooid
veerbroek : gulp
ingedoeffeld : warm gekleed
bousj : hoge hoed

7. PERSONAGES

brojknēcht : bruidsjonker
tjoek-tjoek : leurder
krieëz'nnees : nieuwsgierigaard
kazakdroër : overloper
kēssjer : vrachtoerder
wevenèjer : weduwnaar
joeper : poelenier
kakkelat : achterblijver
dingen : onbenoemde
zietelèp : wie graag snoept
kazzjevang : nietsnut
boenjelēs : kinderverzorgster
kwēdde : raar vrouwspersoon
farseer : poetsenbakker
kakkenèst : achterkomer
gèljdonnd : gierigaard

komeer : klappij
galjaar : erg iemand
krotter : zwak speler
bedirvestront : verwende
kwēddelēs : babbelaarster
lastegord : lastig persoon
parèttémouker : druktemaker
sloekepee : boeman
broj : persoon
sloensj : slordige vrouw
mojjer : moeder
kadee : kerel
patotterken : kleintje
boj : brievenbesteller
voër : vader
alve gast : helper

dizzjateer : deserteur
lèrre : deugniet
rondgonjer : leurder
meiss'n : meid
klappouë : roddelaarster
vènjel : schobbejak
garsong : kelner
lavouër : stroper
vies oër : kwaad persoon
matant : tante
mèsdinjer : misdienaar
bagadèt : fier meisje
snotter : peuter
koëpoesj : schobbejak
leegord : leegloper
mok(ke) : jong meisje
plēkker : stukadoor
kartong : voerman
onz' maan'n : familie
patatterkindj : geen doopsuiker
kazjieter : coadjutor
koensj'ndoenjer : goochelaar
vernepelink : tenger kind
kokēs : kokin
achterwoëres : baker
flos : vleier
beslagmouker : bluffer
vèntj : vrijer
bozinne : bazin
d'n onzen : mijn man
kastaar : kerel
ou peken : ouderling
kostēs : kostersvrouw
zwëtterik : zwarte
anzevee : schelm
onbelèfderik : onbeleefd persoon
sloewwer : deugniet
slinkepoeët : linkshandige
onbeschofterik : onbeschofte
simmeken : onnozelaar
pèjregast : ruiter
mètj'n : meter of grootmoeder
Mant en Kalle : onafscheidelijk koppel
rēchswèjers : verwant in 2de graad
anderswèjers : verwant in 3de graad
stoksjampeëtter : vervangend veldwachter

koëpērt : schobbejak
stroëtlief : ééndagslief
jonk : kwajongen
piejever : tenger persoon
doesj : duts
kousjvra : schoonmaakster
pasjoeterken : kleintje
bisj't'n : vrek
biejenaar : beenhouwer
grēver : zageman
bloejken : peuter
plangtrèkker : slimmerd
vrougstèjert : vrager
weef : weduwe
fasadeklēsjer : verver
moulj'ntrekker : valsaard
krèmper : vernepeeling
pèjeremiejester : veearts
touëferèjer : allesmaker
portrett'ntrekker : fotograaf
schèjerlasliep : schaarslijper
staterik : durver
frankerik : frank persoon
sjansaar : gelukzak
toëterèjer : babbelaar
borelink : pas geborene
doejvel : wie alles kan
fakteer : postbode
onz'n anderen : mijn broer
koppegord : koppig persoon
maansmeesj : manspersoon
niewèjerd : nietsnut
krak : bekwaam iemand
kapoen : deugniet
staterik : wie stout is
vërroëkodde : verrader
trasser : aftroggelaar
rondkommer : leurder
stouëverik : stramme
angenouëzer : lusteloos mens
schamateer : goochelaar

8. GEREEDSCHAP

frinkèt : vork	èlsj'n : els
kêspēnne : kaarsepan	schêsmēs : scheermes
komeer : melkpot	zouëken : ziftje
drankiejemer : drankemmer	pèsouk : mesthaak
kabas : tas	oesj : huts
mottesikkel : motor	deirem : slang
toespèlle : veiligheidsspeld	risjoumer : soort hamer
ouësel : weegtoestel	troeffel : schepspade
doesj : grote ketel	ballesong : zak met gereedschap
twiejetobben : dubbele pot	zwierder : droogtrommel
kinjerkoesj : kinderwagen	zjat : kopje
toutj : spoel	stanne : zinken kuip
kepernougel : grote spijker	anteef : handvat
mërremit : marmiet	kladder : vloeiblad
oëvouël : aambeeld	moelje : baktrog
slouper : val	spiejetlap : spatlap
oëlam : gerei	bèssom : bezem
leen : hengsel	stopsel : kurk
dèstel : houthoek	lichter : lijk-kist
trèkouëzer : magneet	schrouf : schraag
kasken : pennedoos	toesj : griffel
vaagmeter : duimstok	rëkker : elastiek
velospèlle : fietsspeld	kol : lijm
regelèt : meetlat	kloesj : zak
wënje : verband	stokmeter : maatstok
klodde : vod	regel : liniaal
pènneschacht : pennestok	vliem : mes
aftrekker : kurketrekker	optrekker : schoentrekker
verzèt : versnellingsapparaat	lier'nèjer : knipmes
dèstel : bijl om hout vlak te bewerken	
pampelotten : papillot – papiertjes voor haarkrullen	

9. WONING - GEBOUW

veistertablèt : vensterbank	mastik : stopverf
trap : stoep	stozzje : verdieping
meirbel : marmer	schap : kastplank
joeffer : balk	achtelouës : achteruitgang
neej'ndrip : euziëndrup	ank : legplank
rolder : rolluik	pissien : urineerplaats
woensjt : woning	schof : lade
leen : leuning	ouzejeken : wc
koterol : huisje	èpperste : zolder
jacht : soort kachel	fetrèk : wc

kabardoesken : bordeel
bērebank : uitlekplaats
doejvelken : soort kachel
tichel : tegel
kavitj'n : bordeel
ziete stiejen : zachte steen
ofgat : op- en afrit
kassouēken : verharde stoep
lommerousj : prieel
sloupink : slaapgelegenheid
ousjplēk : bouwgrond
slot : onderdeel van een pomp
veroeëg : verhoog
geleeg : gedoe
gedoen : gedoe
gevang : gevangenis
dal : tegel
roejken : kachelroede
woër : openklapbaar bovendeel van een raam

ousj : woonkamer
slouper : dakhoek
stamenee : herberg
vērousj : verhuizing
bērd : tafel
riejesterink : roosterwerk
verdiep : verdieping
kēsijkenop : opklimmend steegje
sollemènt : fundering
tèjerpit : vuilnisput
padde : waarin de draaipin loopt
papschool : kleuterschool
geschieje : scheiding
bewèsp : erf
moederousj : kraaminrichting
oerekot : bordeel
steirfpit : bezinkput
twiejewoensjt : dubbele woonst

10. ZIEKTE

kèsser'n : koorts
mateer : etter
sjiatik : spit
gawwe : snee
zwerozzje : zweer
dèjerlēk : bleek
rap : roof
rol : lichte epidemie
pik : spit
sèskes : stuipen
droëloeës : draaiërig
kouēkoest : kinkhoest
branneg : branderig
sonkelvoet : voetsmisvorming
èksel : jeuk
katrienewiel : huidziekte
boën : baden met doekje
kamant : sukkelachtig
opdoen : 'n ziekte oplopen
versnoft : verstopte neus
gesleet'n : liesbreuk
spagen : braken en spugen
pregoosje : lavement
wouēnpokken : waterpokken

bisjt'n : jicht
bèzze : oorlap
betroupelēk : besmettelijk
veroërd : huidaandoening
dikoeër : oorlap
verschot : spit
dool'n : ijlen
piepoeëg : oogziekte
trekkingen : lichte kramp
scheerbēk : mondkwaal
speen : aambeien
stouëloeëg : oogziekte
flesouën : reuma
pikkel'n : manken
afgoldj : verzwakt
vazj'nteer'n : onderzoeken
oëgeloën : aangezet
afgank : diarree
malonjeg : sukkelachtig
onderkommen : verzwakt
trak : plankenkoorts
strêloeëg : oogziekte
rochel : slijm
verdoëndēd : alteratie

orozze : alteratie
stranne : appelflauwte
bevangen : zuurstofnood
geroktēd : beroerte
mismiejester'n : verkeerd behandelen

motteg : ongesteld
vapèrkes : warmteaandoening
pèllekes : schilfers
klēm : tetanus

11. SPEL

pērkeninken : hinkelen
loosteken : verstoppertje
pèjerekenagen : op de rug rijden
mik : katapult
walebaal'n : oefenen bij kaatsspel
krik : stelt
klēmzjiejel : klimtouw
klēsjtop : soort tol
kostateer : constateur
biezebouēs : schommel
schieter : marbol
botter : bal
schovverdouën : schaats
vertouën : bedriegen
park : box
pitjeschiet'n : knikkeren in putjes
jokken : knikker werpen
wiez'n : kaartspel
opkoppen : tossen
alaport : speeltijd
opgoën : beginnen
aflangen : afnemen
frot : miskleun
meedoen : meespelen
zot : boer in het kaartspel
ondersteken : kaarten schudden
loedder'n : knikker met vinger wrijven
vloerbolle : platte speelschijf voor binnenshuis

peipinken : in perken hinken
anoe : buiten bij voetbal
krojpen : plaats winnen
ammezoosje : vermaak
speeldingen : speelgoed
peiplakker : schuifplak bij hinkelen
top : tol
drouk : vlieger
kallewip : slaghoutje
meirbol : knikker
bollekèt : grote knikker
oo - in zēn oo : startplaats
afrouēzer : afrijzer
geloeēperd : voet geraakt
outj : gewonnen
bezzèkt : verloren zonder punten
zeer'n : vals spelen
kētjejougen : tikkertje
alfkoer : speeltijd
kanong : blaaspijp uit vlierhout
inzitt'n : verliezen
sleer'n : glijden
riejepen : hoepelen
lotj'n trèkken : lootje trekken
koërting : kaarttornooi

12. HUISHOUDEN

aftrekker : rubberen vloerveger
flawouën : kussensloop
sēldersoe : sodazout
bliskool : houtskool
soë : wol
èppelink : hoofdkussen

vinken : smeulen
klakpapier : soort inpakpapier
wasspèlle : wasknijper
stèsken : lucifer
diksel : bindmiddel
louëvort : lijnwaad

optrèkker : schoentrekker
tèst : vlakgom
dèksel : deken
blink : schoensmeer
schoteldoek : schotelvod
stoof : kachel
tèmper : stremsel
deerdoen : kleinen van soep
stèrmouën : stramien
taloeër : bord
verzouëp : vergiet
oplèg : inmaak
brounj zjiejep : groene zeep
pattatterbloem : aardappelmeel
opekass'n : openspringen bij braden

ouësel : handvat van een emmer
sozzje : deken
moltj'n : gevulde eetdoos
schramoelje : sintels
moeër : waterketel
vinzj'n : smeulen
napken : sierdoekje
scheel : deksel
ponder : mandje
krëssjer : lucifer
ammelouken : tafellaken
ressour : spiraalmatras

13. LANDBOUW

kater : akker
mëssink : vaalt
omschouë : trekgestel
spènje : voorraadkamer
zant : busseltje halmen
tintj'n : pinnen van riek
bezelèjer : bessenstruik
of : tuin
drouëtintjer : riek
teiref : tarwe
schèlf : hooizolder
douësel : dissel
biezemèlk : biest
kërrekot : berging voor karren
ërre : hor
grilje : ijzeren afsluiting
zichel : sikkell
pënnkesdroëd : prikkeldraad
zodje : zaadsel
oeëp : struik
kēmzoëd : hennepzaad
eedje : eg
oërgetouë : pikzetter
lochtink : moestuin
oproupelink : raapsel
vëtj'n : dikmesten
opagen : opkweken

brankaar : treem
pèstaal : paardestal
riejet : vlasweekput
kordiejel : leidkoord
klèdd'n : soort eg
gēs : gras
pikkelink : schoof
bolje : draaiboom
brouk : kapper
loezje : afdak
mèspoel : open aalput
los : privé-weg naar stuk land
derlouë : balk voor driespan
ree : losweg
kënnof : schakelhaak
boljink : afsluiting
kniesj'n : korrel met kaf
peekapper : drietandige kapper
kiejest : kiem
betrouf : biet
oljter : halster
rastiejel : ruif
wiejen : grazen
mës : weide
oëkoulj'n : anaarden
verstèkken : versteken
peeën : kweek (onkruid)

omdoen : spitten	schoepper'n : eggen
rêken : harken	ippelouën : onkruid in graan
voogdliggen : braak liggen	zjiejekstik : aalvat
loenje : dubbele leidriem	roesjbaal : aardappelbal
blijet'n : loeien	plasseren : uitdunnen van bieten
monstering : paardenkeuring	
knoll'n : rest van aardappelen zoeken	
gebierevētj : vuil door de buur overgegooid	
pikweirf : ijzer waarop een pik gescherpt wordt	
vèddeboeëm : trekgestel voor koppel paarden	

14. GODSDIENST

oeëgzoël : oksaal	osjfort : uitvaart
zwijsj : kerkbaljuw	louëkdeer : portaal
vezjill'n : vigiliën	berēchtink : bediening
vedrons : onze vader	ater : altaar
leez'n : bidden	krioël : misdienaar
baar : katafalk	
donkere mēt't'n : kerkdienst op Witte Donderdag	
pesjonkel'n : gebed t.e.v. H. Portioncula	
lange vespers : vespergebed met Allerheiligen	

15. NATUUR

outjkommer'n : voorjaar	smokkel'n : licht regenen
zjabber'n : zacht regenen	smoeër : mist
schof : wolken	zinnslag : zonnesteek
ouëlicht : bliksemen in de verte	lommerte : schaduw
overtrèkken : bewolken	mèjertsche bouës : maartse bui
masselkes : schapenwolkjes	vērsloensjt : verwelkt
ouësgank : ijzel	boeënavraa : wervelwind
trèkken : tochten	aprilse grillen : buien in april

16. RUZIE - SLAAG

flêter : oorveeg	piejes : schop
ēsjel : pak slaag	wiffel-wëffel : schop
drisj : slag	pëkkink : pak slaag
klēsj : oorveeg	pataat : klop
toeffelink : pak slaag	stamp : duw
doesj : stoot	mot : slag
poejerink : rammeling	schoeffelink : uitbrander
roeffel : trap	snawwe : snauw

kwèddel : twist
kwèst : ruzie
bousjken : slaan
toër doen : tekort doen
pikapik : vete
ramoeltje : onrust
kokarde : slag
koejonneren : plagen

ambras : onenigheid
outjvliegen : uitvaren
pissj'n : knijpen
kèst'n : kloppen
opschiet'nd : opvliegend
kolèjereg : woedend
mossel : slag
t'oeëpschiet'n : kwaad worden

17. HOEVEELHEID

tieterken : iets
sniwweken : snuifje
brès : massa
zwēzzje : massa
tij'n : een weinig
lètter : weinig
scheirp : iets meer dan
vilzètj : genoeg hebben
en oneffen : iets meer

klēsj : massa
kwēsj : scheut
ponk : spaargeld
sērsj : massa
vèmmeken : schijffe
slodderevil : boordevol
broebelevil : boordevol
kroppenevil : boordevol

18. TIJD

atoeës : steeds
overlèst : laatst
aalzelêven : steeds
dikkes : vaak
serewoor'nd : tegenwoordig
sicht'nd : sinds
vanèjer : opnieuw
nikker : eens
nimmer : niet meer
swouël'ns : ondertussen
alèjer : opnieuw
overtouëd : onlangs
dorēs : net
t'nacht : vannacht
overjoër : vorig jaar
ast isj past : bij gelegenheid

isj : eens
deestēd : nu
stanfasteg : telkens opnieuw
genoëdeg : voortdurend
valêven : ooit
flees : straks
sèvvest : straks
vantouëd : soms
achteriejen : binnenkort
nogoosj : opnieuw
deergonsjwèg : gewoonlijk
somwouël'n : soms
swēnsjt : ondertussen
spante : korte tijd
passeerde kiejēr : vorige keer
meirevrig : morgenochtend

19. ANDERE SUBSTANTIEVEN

bicht : uitschot
bom : bodem
kopken : zegel
pap : lijm

sjoep : uiteinde
spoojsjom : koft
toek : tik
kert : groef

gēre : spleet
zjenoosje : onrust
ploëster : gips
stichel : soort verhoging
schrēnsj : licht geraakt
oësom : adem
ouëzerewèg : spoorweg
klouëster : genster
gēsdojker : stront
toot : aangezicht
knaat'n : geld
pikkel : poot
oeresjans : enorm geluk
domp : damp
roep : huwelijksaankondiging
karēljekes : grint
brēmken : braam
afkrawwelink : schraping
kattenaanse : omgang
plēsij : handslag
vlieger : vliegtuig
kommissje : stoelgang
zjiejem : zoom
voërt : mop
tantafèjere : gedoc
beternis : beterschap
zoet : roet
bouëgank : tottoir
knisj : soort handbeweging
loëpgrēcht : loopgraaf
zwēmkom : zwembad
renewoosje : bankroet
oplèg : meerwaarde
zèp : greppel
zjoeër'n : vredegerecht
brossel : waardeloos spul
lēdder : vuiligheid
bordier : boardsteen
scheet : wind
stoovaat : aanmaakhout
tutter : fopspeen
ministerpapier : papierformaat
klëtterpapier : soort inpakpapier
poezjelouën : porselein
drougen : weeën
vëzzjelink : rafeling
frinjel'n : franjen

krēsij : schram
snoër : darm
eire : air
toepel : topversiering
rotterink : zompig stuk land
gedinkenis : aandenken
okkoozje : koopje
eireken : melodietje
grossjel : raadsel
verpast gèldj : pasmunt
spiejekes : spaken
kamelot : erzats
misdacht : foute opvatting
bees : kus
konseir : toneel
palille : lap
voeës : wijs
alom : omweg
inkel gèldj : kleingeld
tojmelpërt : koprol
noëreed'n : narigheden
blaf : zinken beslag
wiek : kaarsepit
fatic : ongeval
vermoën : vermaning
root : rij
zoëd : hagel
kodd'n : staart
kappelink : haksel
kwintj : gril
polk : putje in bed
plak : plaat van een fiets
plankier : tegelwegje
kërtoesj : kardoes
pree : zakgeld
proesj : pruts
winkèt : loket
zëttingsbelèt : belastingsbrief
tier : moed
oulj : engelenbak
louëzemël : lijnzaadmeel
zwalpouë : ei zonder kalkschaal
regels : maandstonen
veranderingen : maandstonen
boenjel : warboel
orrozje : aandoening
achterwèsjjoër : najaar

prouëzouë : waardeschatting
 scheet : helling + versmalling
 kazjiejem : pree
 pladēsĵ : stront
 èjereboën : aardeweg
 krapil : schorem
 kinjerozzje : kinderachtigheid
 speesje : soort
 schoufelink : houtkrullen
 klēsĵ : zweep
 flokaat : kurk
 rammenant : ruzie
 pēsĵje : kommernis
 zwak : diepte in weg
 stranne : bui
 stēraf : steegje
 schroef : kras
 strojk : afkomst
 koeffer : slot bij vuurwerk
 krijezete : accordeon
 ol : gat
 koetĵn : peuk
 ezelsdracht : te langdurige dracht
 toer : beurt
 pèt : schrik
 klippel : knuppel
 matrak : wapenstok
 schof : grendel
 bazaar : rommel
 plēk : klad
 pikkel : poot van ...stoel
 pējereremedie : paardemiddel
 plēkaat : triplex
 prim : premie
 riskoosje : waagstuk
 postirken : beeldje
 fouēfel : dwarsfluit
 floer : fluweel
 aprilvis : aprilse grap
 zĵiejever : kletspraak
 alven traaboek : wederhelft
 klakpapier : soort inpakpapier
 biejenaarspapier : soort inpakpapier
 loeëpene meter : strekkende meter
 bèssomgēldĵ : geld gevonden bij het schoonmaken
 woëleboën : weg met dikke steenblokken
 outĵkant : uitkant
 kērrkoesĵ : koets
 loērdouë : luiheid
 schoĵf : lade
 afzink : helling
 kēsriet : kaarsvet
 slameer : zwaar en vuil werk
 brol : waardeloos spul
 kontēntement : tevredenheid
 volle : vore
 masĵien : lokomotief
 oeērd'n : geld
 moesjorpdēĵerd : mutsaardebinder
 teirem : termijn
 manekes : prentjes
 pille : batterij
 tocht : vruchtgebruik
 kloef : bons
 wēmken : onderleggettje
 wēddelken : sluithoutje
 oevērdouë : hovaardigheid
 schēlle : plak
 plēkweirk : pleisterwerk
 poeës : pauze
 kērt : snee
 massakker : warboel
 proesĵ : pruts
 barak : kermiswagen
 kwakkel : vals bericht
 verzēnjekesdag : 1 april
 slag : wagenspoor
 poer : buskruit
 mondmeziksken : mondharmonica
 omoëlink : collecte
 tisĵkes : vlekjes
 rat : slimmerik
 fit : lek
 karieĵelstieĵen : baksteen
 ambaleerpapier : inpakpapier
 reklamoosje : klacht

20. ANDERE WERKWOORDEN

schieffsloën : stelen
opsteken : voorzeggen
tēnteer'n : plagen
strippen : plassen
on toedrougen : erbij verliezen
bedompen : bedampen
inschouët'n : inzakken
vloek aftrekken : vloeken
vermoeësken : verprutsen
afstrouën : ontkennen
on opsteken : erbij winnen
gedinken : gedenken
achterzitt'n : nalopen
outjsloupou : overnachten
opsjaan : ophitsen
misann'n : generen
verwēdder'n : verwarren
oeëskentrekken : knipogen
pott'n : sparen
zingel'n : tintelen
friwwel'n : friemelen
overschrikkel'n : overslaan
afpissj'n : lospeuteren
lamenteer'n : jammeren
èrken : luisteren
genèjer'n : plezier beleven aan
grēven : zeuren
krèft'n : zagen
gêloeëgen : kijken in het ijle
spiejechel'n : spuwen
pikken : stelen
kandiejel'n : verdelen
krochen : kreunen
ratt'n : stelen
opiejesmëssj'n : opeen smakken
klëffer'n : klauteren
floss'n : strelen
pronken : misnoegd gedragen
schroewwen : schrobben
dëgger'n : moeizaam stappen
ploeën : vouwen
pronken : pruilen
voesjoën : voortgaan
verschoesj'n : schrikken

stoeffen : bluffen
verdapper'n : versnellen
lokken : zuigen
rotel'n : tateren
mispikkel'n : misdoen
outjsteken : doen
bross'n : spijbelen
afpross'n : afbeulen
opdoen : verteren
instojken : inzakken
bestell'n : bezorgen
afzien : lijden
schriejeven : wenen
afkinn'n : verdragen
passeer'n : slagen
bestoefen : ophemelen
jonn'n : gunnen
idder'n : rillen
overpampel'n : bepotelen
outjiejendoen : uitleggen
oënagen : vreemd gaan
troesjel'n : treuzelen
ladoet'n : luid spreken
goësloën : verzorgen
getouken : raken
opdoppen : betten
t'oeëpschiet'n : kabbelen
moeësken : prutsen
ronken : snurken
kandelèjer'n : takken afzagen
langen : stelen
drëssj'n : heen en weer crossen
dēster'n : morsen
tërr'n : stappen
dripneez'n : beteurterd staan
doezjener'n : dubben
schoeffel'n : afluizen
aftrëssj'n : lospeuteren
strojven : weren
vastscheir'n : vastgrijpen
omsloën : verzwikken
pakken : ontroeren
brossel'n : morsen
klëss'n : inspannen

vlass'n : inspannen
 schojfel'n : fluiten
 smoeër'n : roken
 poeffen : op krediet kopen
 afridder'n : afschuiven
 besteken : gelukwensen
 poërt'n : delen
 pikken : prikken, steken
 gabber'n : zwanzen
 bliejet'n : wenen
 lërke stoën : laddertje staan
 moet'n : te betalen
 tējnel'n : zagen
 bouzj'n : mislukken
 deergeven : doorzakken
 oëkloeëster'n : aansmeren
 trèkken : ontvangen
 overdrougen : verklikken
 zjiejever'n : kwijlen
 poetjelicht'n : voetje zetten
 misbeer'n : misgebeuren
 misdoebber'n : misdoen
 poeppen : vrijen
 neerpoeffen : neerploffen
 schier'n : vloer schrobben
 parètte mouken : drukte maken
 'n scheet loët'n : een wind laten
 outjlater'n : uitwarmen
 kozz'nteer'n : genoeg doen
 afpiltjer'n : lospeuteren
 vitēss'n : babbelen
 drojpestèjert'n : afdruipen
 verdriet'n : vervelen
 plēs'j'n : handklappen
 outjlingen : langer maken
 vastgrabbel'n : grijpen
 toekken : kloppen
 afgoën : verkleuren
 overkafzakken : bekijken
 mankeer'n : missen
 outjmouken : verwijten
 toekenoeëd doen : kop tegen kop stoten
 schamfel'n : bovenlaag van grond omkeren
 iet tegekomen : een ongeluk hebben
 outjlabakken : bij te grote schoenen
 outjslojer'n : op lange baan schuiven
 krawietel'n : woelen
 fezel'n : fluisteren
 verpross'n : vermorsen
 piepen : loeren
 dris'j'n : bespatten
 zwēnzjel'n : zwijmelen
 schappeer'n : kruisen
 schoffier'n : rondneuzen
 deervall'n : door de rol vallen
 trèkken : foto maken
 lotj'n trèkken : lootje trekken
 inker'n : gillen
 afschiet'n : betalen
 flout'j'n : liegen
 opmouken : opruien
 sjokken : zuigen
 schoeëspreken : smeken
 mangel'n : ruilen
 rouën : rondslingeren
 opdoen : verteren
 viegen : goed gedragen
 lichter'n : kisten
 plēkken : op krediet kopen
 grouëz'n : wenen
 rēchtstoën : opstaan
 brann'n : dichtbij zijn
 plikken : rafelen
 alfzool'n : verzolen
 outjgèddel'n : lopen
 smēdder'n : pletten
 snikken : onderarms gooien
 roeien : werpen
 zotdroën : loosdraaien
 karott'ntrèkken : uitvlucht zoeken
 roespeteer'n : tegenstribbelen
 klabëtter'n : schril spreken
 poetje zètt'n : voetje zetten
 agen : goed blijven
 koteren : poken
 toekomen : genoeg hebben
 outjschouët'n : bespotten

konkelfoez'n : kwaadaardig bedisselen
moemmel'n : binnensmonds praten
opkommen : zich kandidaat stellen bij verkiezingen

21. ANDERE BIJWOORDEN

achterdèms : achterbaks
t' Alvendeer : middendoor
grat : volledig
ēskēs : als scherts
t'alven : te midden
arrēzekes : eventjes
schabalēk : gevaarlijk
overnies : schuin
outjssloutjelēk : uitsluitend
bērrevoesj : blootvoets
aveir : ongeveer
giejelegaans : volledig
stērlings : starend
omzēgges : ongeveer
ivvest : ergens
slaggelings : op slag
lēzeg : traag
flakaf : rondweg
rēchtstonsj : rechttop
t'ēnj'n : ten einde
achterwēsjoever : achterwaarts
malgerees : dringend
vandoen : nodig
ivveranst : ergens
verkeirkereerd : verkommerd
fiks : rechttop

nivvest niet : nergens
nouëg op : luid op
awouëd : ongeveer
bakaast : bijna
abiel : gauw
loss'ndeer : dwarsdoor
nouëg : erg
vanouëgen : vanzelfsprekend
lēk : gelijk
bloesjekop : blootshoofds
pērfors : per se
zotgowèg : zomaar
bra : zeer
pēr maleer : toevallig
reskeerlēk : waarschijnlijk
onējerlēk : gewoonlijk
doeëdgèjer'n : doodgraag
lamouëzeg : klagend
naas : nauw
gelikkeglēk : gelukkig
effenaf : erg
alèsj : niet eens
zwēsdeer : dwarsdoor
giejelzeker : waarschijnlijk
geschranst : afwisselend geplaatst
vanachter : achteraan

22. NOG ADJECTIEVEN

beterkoeëp : goedkoper
plichteg : schuldig
loesj : verdacht
doef(fe) : drukkend warm
gichteg : beverig
drikkelēk : volgeklad
vilgetoëterd : bevlekt
bespotj : bevlekt
zinjelēk : om aan te zien
sliwwer : glad

onpossēnjteg : ongeduldig
profouëtteg : zuinig
getēnjeld : getand
stiejendoeëd : morsdood
vies : kwaad
rêl : mager en bleek
roël : raar
poempaf : doodop
fèl : mooi
eirg : begerig

geschoot'n : gekiemd
veroesjeld : verfromfaaid
blieje : blo
mèsnat : doornat
sprok : broos
motteg : ongesteld
klinks : lenig
verwédderd : verward
stêg : hard, taai
grojsj : fier
onènjelēk : oneindig
galant : lenig
beloeëpen : licht bevroren
verdoebberd : verprutst
bezeerd : geschonden
permèntelēk : parmantig
veroulēkt : verouderd
oërdeg : lelijk
ongezjeneerd : zonder schroom
geschalotterd : toegetakeld
neglizjènt : slordig
nizzekes : reizekes
gralēk : erg
riejep : sluw
vriejed : erg
gekalandeerd : beklant
frank : vrijpostig
stoubel : stabiel
onderkèljerd : met kelder

weirkdougs : doordeeweeks
drolleg : vreemd
kril : levendig
kirrebis : gek
pakbor : strafbaar
strojf : kloek gebouwd
schippes : weg
gestèkt : kort en dik
foesjel : kwaad
wak : vochtig mals
outjgekocht : omgekocht
snakker : levendig
reaal : ruim
rost : roodharig
vertojjerd : verward
beroest : roestig
vos : roodharig
roëzeg : razend
itteg : vlug kwaad
verslousjd : verstoppt
verschillige : verscheidene
opinjig : koppig
oeër'ndil : horendol
geplèmd : bedrogen
verbasterdeerd : verbasterd
affrontelēk : vernederend
schaa : plezant
rechtzinneg : eerlijk

B. STIJLFIGUREN

1. Haaltertse Zegswijzen

Een karrevracht kleurrijke, soms brutaal volkse uitdrukkingen, alleen in het dialect - aldanniet in meerdere - gebruikt. De andere fusiegemeenten zullen er ook wel hun gading in vinden, in eigen dic-tie dan ; ze hebben daarnaast nog hun specifieke "stijlbloempjes".

We schrijven zoals wordt uitgesproken en brengen zoveel als mogelijk onder een gemeenschappelijke noemer onder.

1. TIJD

Op avaans
Elk overand
Toesj en tēn
In tēs̄j
Meire kom nog alier
Alle vouëf voet
Tot in de klein irkes
In de klèjer'n
Met d'n iejen'n (terzelfdertijd)
Klēs̄j veer kiejer
Op de wējerdouë van 2 min.
Op ne weerlicht gedoën
Op d'n dier... (tenslotte)
Op de kloep zēs̄ ier'n
Kèts nodien
Aal mee nekiejer (plots)
Op ne slag en ne kiejer
Va klēs̄j af
As 't past (te gelegenertijd)
Passeerde week
Op veerand
't Zē vouëgen noë Poēsken
Trèk 'nd ewa kèrt
Op iejen, twieje, drouë
Van tien negen

Op veerdiejel
Op ne pink
In of meir'n
In 't kèrt (weldra)
Aal overanderdag
Ne gronnegen dag
Bost op d'n noen
In d'n donker'n
Met d'n ander'n
Alle moëneschouën'n isj
Veer iejeweg en drouë dougen
Tisken did en acht dougen
Mee touëd en boterammen
Stillekes oën om lang te dier'n
Deer noen en deer aal
In 't afgoën van tjoër
Te vere gegoën (vooraf gegaan)
't vliejes ès touëd op
't Nostjor
d'Ander week
Zo oud as de stroët
In 't pitje van de wintjer
Mo zjust verpast
Aal zē lēven

2. ETEN EN DRINKEN

'n Kosj in lèggen
't ès mēnne meeg
Roëzeg van d'n onger
't Smokt nor nog
Mēnnen bèjer grolt

A eed èm overdoën
A ès in zēnn'n eet
'k Zien ze vliegen
't ès nor mēnn'n tand
In zēn kl... spele'n

Vergoeërd geet'n (te veel)	De jeegd van 't vliejes
Op zēn kinne kloppen (geen eten)	Ik zie zwērt van d'n onger
Koken moe kost'n	Eet'n dad a gat mee 'n toot stoët
Ni miejer onger as de zjieje dèst	A'n kē ginne pap nimmer zèggen
Zēn goest' eet'n	A zo der èm nor verangen
Mee krot en mot opeet'n	Eet'n tegen d'n onger da komt
On d'n toeëg angen	Zat of onderwege
A eed 'n pintj op	A ee ne mètte gekocht
Zo zat as ne patat	Blouëven angen
A eed e stik in zēn voet'n	Tiske pot en pintj
Zat go wèg	A ziet er twieje vîr iejen
Ze bouët'n in zēn bille	A eed 'n mot op
A'n kē gin leeg' of gin ville zie stoën	
A ès op snok (op dril, op schok, op marode)	
Bier op wouën ès venouën, wouën op bier mok plezier	
Presies 'n ingelken dat op mēn tong pist	
Ze kwoumen al mēn oeëren outj (teveel)	

3. INSPANNING

Zēn devoeër'n doen	Zjoneerd a 'n bètj'n
A vlast er nogal op	Geef mo galèt (lagèjer, bèzze) !
Geef mor e poerke miejer	Da'n ètj gi vliejes ?
Zēn kl..... afdroën	Op proboosje
Zoveel astje geve kost	A oder spèl mee (moeite)
'On iejen koeëre (zjiejel) trèkken	A teltj zēn iejerekes
Tegen de stērr'n op	Z'ès ewad overzètj
Der 'n stond gin moët op	A zwèmd in zē zwiejet
Zēn kas afdroën	Mee ale gewèldj
Trèkt aë plang	Da'n ètj gi gèldj
't'n ès mor e klēntj'n (graag gedaan)	
Kërtoesj (pelong, klesjoeër) geven	

4. SPOTTEN

Lach mee a pètj'n	Ze spele mee a voet'n
't Zot schèjer'n mee iemand	Mee imand 't zjilleken (de zot) agen
Imand outjschouët'n	Imand vir d'n oup agen
A zitj in a zakke, zèlle !	
Imand vierkant in zē gezicht outjlachen	
Langen, maa'k on a broek angen om visken te vangen ?	
't Za règer'n, de veirkes loeëpe mee stroeë in èjer moulj	

5. DURF - ANGST

A neep ze t'oeëp
Mee ne schaan nēk
A doed in zēn broek
Met d'n douver op zē louëf
Mee e klein ērteken
A trèk zēn iejerekes in
A trèkt zēne stējert in

Pèt èmmen
A'n was gin bloed te steken
A zitj mee 'n ouë
Van d'n doejvel ginne schrik
A zitj met den bibber

6. ORDE - WARBOEL

Op zēn èffe lèggen
Oeët over kloeët (gat)
Schiejef ēn schël
't Was me dor e pikèt
't ès dor iéjen begankenis

Op de wiljen boef
't ès mē ne nēst
Mee iet leer'n (sollen)
G'n kintj'r ni over of deer
Deer dik ēn deer dinne

7. MISLUKKEN

Voulj vall'n
't ès va mēn voet'n
't ès 'n beschete mērt
't 'n zal a ni bēkken
't ès om zijiejep
A zitj in de patatten
A lotj zē loeëd angen

't ès no mètjes
Ne kemel schiet'n
A reskeert klodd'n
't ès 'n mērde
A ès verlore woeër datje stoët
Risco parikelo

8. LIJDEN

A zaa zēne pere zien
Z'ès ter 't ērt van in
Ze was liejelek gestèldj

Doeëd of t'alvenaf
A riep op aal ouëlegen
A zal op zē moeder roepen

9. RUZIE - VECHTEN

't Zitj schiejef
Mee imand 'n voor rouën
Ze zaa ze mee krouëgen
Lotj a ni verpikken, ee !
't Zitj er tegen
't Zitj er bovineirems op
Op imand zēn tiejen'n tērr'n
Mee klikken en klakken boutje smouët'n
A 'n moest er ni nor vrouwen

Va zēnn'n nees mouken
Zēn ann'n ange los
A ès kèrt va stof (gauw kwaad)
Va zēn oeëre (kloeëte) mouken
A weet woeër dat den bèssom stoët
Imand 'n mot (trok) geven

Van d'n doejvel bezeet'n	A kreeg dor zēn lakes
't Bloed spēsjt'n tot in de gebier'n	A'n zaa ze nie moete koeëpen
Geefd em nen tiejen in zē gat	Imand ne pieje in zēn ol geven
Imand d'n doejvel oëndoen	A eed ouver g'ad
't Zaa der go stojven	A zitj op de stinker
't Spèl zitj op de wougen	Imand tegen de schene loeëpen
A kreeg dor zēn leirekes	
Verwouët'n kē mē niet bouët'n en sloën doe mē zjiejer	

10. LIEGEN - BEDRIEGEN

Imand nor den bok doen	Mēnne kop af as ek lieg
Achter d'oug goën	't ès bedriegt den boer
Achter 't gat (in 't geheim)	Imand ne stoppel steken
A ee mē vast	A eet de koeër' oën
A ee mē ne kol gepast	't ès opgemokt spèl
Imand in doeskes doen	Imand iet opsolfer'n
Outj oeëgeverblènjink	Imand iet oëklappen
Imand in droë agen	Liejere moulj'n trekken
'k em em liggen	A geboërt va krimmenoës
Kousjt aë mond af	Imand 't gat onderrouën
Karott'n trèkken	Z'emmen em bē zē pitj'n
't Zēn trikke van de foeër	Imand iet oësmējer'n
Imand legenēchteg mouken	Imand ne poëter schiljer'n
Imand rond zēnne vinger droën	Imand ne kl... aftrèkken
Imand vontjes (vortjes) vertèll'n	Imand op flēss'n trèkken
A èndj o zēn biejen	't 'n ès mo vir de fasade
Liegen, dētj'nt zèlf geloeëft	
A zoo a verkoeëpen woeër dagge bouëstotj	

11. GROOT - KLEIN

Da'n ès ginne kak, zēlle	Da'n ès gi klein bier
Van ènsj t'n ènj'n	A kēn in zēn schoenen boter'n
En giejel d'n ènnekesnèt	A zitj goed in zē vliejes
Der 'n stoën gin poël'n oën	A kēn der azoeë twieje zwietj'n
't ès e wa geminneerd	Da kēn tèll'n
Mo 't vël over de biejen'n	
Miejester bove mijester	
Van 'n scheid nen donderslag mouken	
'k'n weet ni oe groeët ! (zeer groot)	

12. EINDE

Zēn schip afkousjken	Poentj ander louën
't School ès outj	Die nie 'n wildj ee g'ad

't ès gebakken
A èndj nog isj zitt'n
Mok ter e krousj over
A ès t'ènje van zē latouën
D'n èndj zēndj outjwouëz'n
't Ang mēn voet'n outj
De pouëp o Mērte geven

't Ee zē rēcht g'ad
't ès amen ēn outj
't ès nor de vontjes
't ès zo loët
't ès ter mee opgeschèpt
A 'n zēntj ni lank nimmer trèkken
En azoeë ! (afsluitend)

13. MIZERIE - ARMOEDE

In verkèrt zitt'n
A zie zwētte snieje
A ès plat gereneweerd
Van d'n emelsken daa lêven
A 'n weet ni va wad aat pouële mouken
A 'n ee ginne knop veer on zēn broek

In de pattatte zitt'n
Klein strontjes schouët'n
Ze zitt'n in slēchte papier'n

14. SPREKEN - ZWIJGEN

Stommen ambacht
Op imand kappen
Verstèkt a tong ni, ee !
Zwouëgen da ge zwètj
Gi gebenedēdj woord
Dedie o nogal een blad, zēlle
Z' 'n was ni op eer tong gevall'n
'k Beet nog liever mēn tong af
Lotj da potje mor gedèkt
Aagd a gezicht (smoel, smikkel, toot) !
Z'ès wouëinig va zèg

Va zēnn'n tētter mouken
Rote mouken over imand
Iet outj zēn botte sloën
Zēne zjiejever got de kèst af
Ze klapt in ēn outj
Z' 'n moest er ni nor zieken
Rikt a poërt ēn zwouëgt
Imand on de klap agen
Fezelèjers zē kwezelèjers

15. STIL - DOOD

A 'n gaf ginnen knif
A ès 't go zèggen
Z'ès de pouëp outj
A ès ter van tiskēn
Zēn kēs ès outj
A 'n lang ni outj (reageert niet)

Z'ès 't fas af
A ligd op zē stroeë
A èndj veir zitt'n
Ze ligd in louëk
Ze drougt de ra

16. VERGELIJKEN

Op zēn nouvenant
Da's 'n ander këlkesjoos
Deis oud voutj

Deer den bot
't'n mag er ni o rieken
't ès pot iejene god

't ès weer van dadde	Moest ek van aa zēn
Zo blaad as 'n scholje	'k èm a liejeg op
't ès ewad on 't oër getrokken	't ès t'nt t'n oeëgen outj
't Schildj èm gin eirt	Goest' ès koeëp
Bloeët of in e kloddeken	't ès t'nt gedroodj ēn gesponn'n
Z'n èndj van gin vrèmd	Zo zwēt as schipper'noës
't èst 'nt geschiljerd (gescheet'n)	Aas t'n aas (weinig verschil)
't Moed èm ivvest schiejen	Zo plat as 'n lousj
't 'n eet er gin kopie oën	't ès iejen ('t is gelijk)
Kossj'n of tiejeken'n	
Op root gelēk Smoljers koe ēn z'n oo mor iejen	
't Zē schoeën kinjer'n die op èjer aars trèkken	
Aske bē nen ond slopt betroppe zēn louzj'n	

17. GEK - DOM

Dom go wèg	Zo zot as 'n drilnoot
A tērt deer	Ze begintj te missen
A eed 'n vouës los	Te zot of te bot
Ze sloët er nèvest	A ès ewa kirrebis (tureluut)
A ès va zē rotj'n	A eed 'n reviezje van doen
Te dom om èlpen te donder'n	't'n ès mor e klei licht
Zot zēn 'n doe ginne zjiejer	Gouë vangt zeker ?
't ès t'onnoeëzel (te gek)	Ne verwoodje zot
A 'n ès ni bē de zouën'n	't Zot èft, 't ès meir'n oeëgdag
As ke zot wērd moeje't zèggen	Domme Kalle
Zo dom as 't pèjerd van Christus	
A 'n kē gin lètter zo groeët as de keirk	
A 'n eet er mo vier ēn nen bezekoek	

18. WINNEN - VERLIEZEN

't ès va mēn voet'n	A eed èllef
Ze leid on d'n diejel	'k èm èm liggen
't Komt ziet binn'n	Kwit of dobbel
't ès in de sakosj	A èntj zitt'n
'k èm a te stèkken	A ee 't spēk o zēn biejen
't Iejen sloët 't ander	'k èm zjou
Gèldj schèppen	Ne goeje pak on doen
Iejenbeziek ès boereverlèt	Oe grojer oeëp oe beter koeëp
A zaa van zēn plojme loët'n	Zēnn'n emel op èjere verdienn'n
Z'eed eer'n opzèg gekregen	Goën doe kiejer'n
D'n dērde kiejer verlicht 't kēsken	

19. RIJK

Zēn broeëken ès gebakken	A ee ze woen'n
Z'ès goed ingespan'n	A ligt er mee
Ze bouët'n in zēn bille	Ze stinkt no 't gèldj
Woeër blouëfde ze lèggen ?	A 'n moed èm nimmer zjeneer'n
De wilj' ès 'n koë biejest	Die 't lank eet loët'nt lank angen
Zo rouëk as de zjieje diep	A ee gèldj met de macht
Op zēn rëntje lêven	
't Kēn beter van de keirk as van de kapelle	

20. GELUK - ONGELUK

Op goe vall'nt outj	Mee nen doezjendste lik
't Lèpt ziet af	't Eet er tiske gewoodj
't ès gebakken	De maleer'n 'n sloupe niet
Blouë toe !	In de fleer va zē lêven
A oo 't gepikkelsel mee	
Met de sjans van giejel de wèjelend	
Gouë ètj zeker 'n oevouëzer in aë zak ?	
Z'ès mee eer gat in de boter gevall'n	

21. GEZOND - ZIEK

A ès va zē loef	't 'n ès mo nen overgank
Z'ès veir gezètj	Z'ès oërdeg gewirr'n
Va zē zèlve vall'n	Va zēnne sis (center) droën
Koëlēk vall'n	Z'ès outj de koën
Va zēn stèkken (stokken) vall'n	'n Smeet van 't fleris
As ēn Zellik	A 'n ès ni in zēnn'n ouk
'k 'n bē mor alf ēn alf	Z'ès liejelek gestèldj
Der 'n zitj ginn'n tier in	'k'n bē mor 'n alve pènne
Zo doeëf as 'n kwakkel	A stèkt in 't bèdde
Z'n ziet er mo dèjerlēk outj	
A eed in ne wougeslag gepist (oogontsteking)	
Spaagd outj, ge kintj nog geneez'n	

22. RUST - ONRUST

't Zitj wit	Gin gedier'n èmmen
'n Loët'nd on a ērt ni kommen	Slopt op a twiej' oeër'n
Ze was ieje pak zeen'n	Z'n ee gi zitt'nde gat
't ès pot iejene god	

23. MENSELIJKE HANDELINGEN

'n Eike geven	Licht aë kèrf
Zēnn'n driejeg oël'n	In vliegende voēn'n
Zètj a darekes (kinderlijk)	Zē woēter mouken
Voulj dingen doen	A ès bènjeg bezeg
Eer louēf komd af	Ze dwēltj 't stroët af
A wast èm gelēk de katt'n	A eed in zēnn'n dojm gekapt
Nicht ēn kozouēn dat vrētj fouēn	A ee ne poutj ingeslikt
Kozouēn en nicht vrouēn licht	Verzètj ze nog isj (luizen)
't ès kērremis (maandstonden)	A ès de woufele'n gon eet'n (vrijen)
Mee eer kanēlje bloeët (achterste)	A stot dor te koekeloer'n
't ès oeëg woēter (wenen)	Zēnne moed schoot vil
'k Oo der weez'n in	Zē trèkt portrèt'n
A eed 'n scheidt geloēt'n	Bē d'n ontvanger goēn (WC)
Op eer weirk zitt'n (lacé)	Wie eet er ier ajounj geet'n ?
De windj stinkt, 't zaa stront règer'n	
Perrewètte mouken (aanstellerij)	
De boter zal opsloēn (achterste krabben)	
Overgeven,...mee permissje gezeid	
Zē vader aflēven (verzorgen tot dood)	
Iejeste kommienekant, wèl gebakken ēn ni verbrand	
De paster ee geprèkt dagge moetj krabbe wor dat 't èkt	

24. SPEL

'k Zit er in (verloren)	Zere komt te leer'n
't ès èlk zēn kèst	èjer woēter zie bliejek
A ès ter oēn	't'n kē nie agen (kampen)
A èndj o zē pitj'n	't Kampt dat 't bēst
Zēnne loeēp oël'n	'k èm mē zoēd
Lērke stoēn	Kop of lètter
Eirem on eirem	

25. ONVERSCHILLIG

Vêg z'er oēn	't'n kē mē ni bommen
Zēn broek o vêgen	Stèkt er a latouēn ni in
Mok van a ērt ne stiejen	Z'n moks er ni veel kas af
Lott'n oepen ēn toepen	
Vêgter a gat (voet'n, kas, kl..., bezze) oēn	

26. VERGEEFS

't'n stod op gin beter'n	't ès niks gekèrt
't ès verlore gezeid	't ès bros
't Zoo wille likken	Wa vègt (doet) dât outj ?
't ès blink	A ès ter vèjt mee
'n Scheet in 'n flēs	't ès outj de louëd
't'n ès gin avaans	Dei's vècht'n tegen de doeëd
Da'n zaa ginne woër zēn !	Da'n geef ni op
'k èmmer mē zot nor gezocht	Ge zētj er wèl mee
Ge moetj er aa in stèll'n	
Nen oun oup 'n moeje gin tote liejer'n trèkken	
Al lèpte mee aë kop tegen de mier	

27. SLAPEN

A go nor Bètlehèm	'k èm 'n trokske gedoën
Doeëd van de vouk	Op zēn slèp sloupen
Ze got doudou doen	Zēn blaffetier'n vall'n toe
Sloupe gelèk de mouzj'n in 't mêl	De vouklouzj'n kommen af
'k go nor mēnn'n tram (nèst, koesj)	

28. ONTGOOCHELING

't Zaa zēn kont voër'n	't Stoëd èm mo mouger oën
Ze was ter va gedoën	Komt dat tegen !
't'n ès gin oërdegēd	'k'n kēnder ni van over
Z'ès ter't ērt van in	
't 'n trèkt op niks ('t is ongeoorloofd)	
Ge zodj er a bloeët gat loët'n af zien	

29. STRAF

't Zal èm lank gedinken	't ès wèl bestèdj
A kreeg onder zēn kl...	A zaa zēnne pere zien
Da zèja bekoeëpen	Ge zètj er va weerkommen
A zaa weet'n o wa prouës	Opgestoën, plosj vergoën
A za 'n sigaar krouëgen	A eed onder zēn vouës g'ad
Van de riem krouëgen	
't Zaa va zēnn'n nees in zēnne mond drippen	
Nog 'n ouëken te pèll'n èmmen mee imand	
A zaa der nor opoël'n (nor èmmen)	

30. SCHULD - ONSCHULD

A wètj va want'n	Iet op imand steken
Ik'n oo der gin ouverēcht in	't'n ès ni van oērdedgēd
A eet er oek aksen in	A eet d'n eef opgeet'n
Gezodj èm onz'Iejer geve zonder bicht'n	
Ik'n kēn er niks on doen (mijn schuld niet)	

31. ONGEVEER

Der zitj moët in	Ne meter ēn 'n sjik
't Stèkt op gin oēr	Oēn of omtrèntj
Sloët er ne slag in	Aas t'n aas (maar net)
Ne meter ēn santiejemen	Da'n zaa gi pèjerd schill'n
Rond de pot droeën	10 fr. ēn onèffen
A la witj (maar halvelings)	't'n ès mo mee riezje (amper)

32. LUI

Zēn anne sto schiejef	'n Doed a ginne zjiejer, ee !
A ès moei va loērdouë	Op zēn anne zitte kouēken
Verzètj z'isj ewadde	A 'n ee nog ginne klopp gedoën
A 'n zoo nog gi stroeë verlèggen	Zoo tje of 'n zoo tje niet
Zēn anne stoën op zēnn'n drig	Te loë om èlpen te donder'n
A'n ès nog ni gepasseerd wor dasse weirken	
't Moed op zēnne schoeët gebrocht wērr'n	

33. NIET OF WEL BEGRIJPEN

'k Ondj in de mot (in 't snotjen)	't Kēn ni miss'n !
Dei's latouën vîr mouë	'k èm et vast
Zēnne frang valt	Ze vald op eer plat
Ge moetj er a in stèll'n	't'n ès mo ne weet
Z'n verstoët er gin sjik van	't ès oud voulj
Da wil ek èmmen (geef ik toe)	'n Stèkt doër a Vlèms ni in
'k Oeër a (af)kommen	
'k'n kēn èm ni t' ousjbringen (ken hem niet)	
Der 'n ès ginne kop on te krouēgen	

34. FIER

Z'èndj oeëg op	Ze lèpt op eer tippen
Veel beslag mouken	Ouēge lof stinkt
A'n zied a nog ni stoën	Mee veel bla-bla (sjsjsi)

Nen oeëgen oed opèmmen
Ze lèpt er oeëg mee op
Mēne kol spant (als men een "dikken nek" heeft)

De groeëte Jan outjang'n
A lèpt nèvvest zēn schoen'n

35. ONGELOOF

Woeër moejer af, ē ?

Zèt 'nt bē 't ander

Da'n kēn er bē mouë ni in

Jou mēn voet'n !

G'n zodj èm da ni oëgeven

Doër zaa volk kommen no kouëken

Oeërt dat af !

Mokt dat de zotte wouës

't ès on 't oër getrokken

Jou mēn oeër'n !

36. REGELMAAT - ONREGELMATIG

Ge klapt in ēn outj

Op 't oud oën

Mee bott'n

't ès d'n èjerd van de biejest

't Lei mee zēn lougen

Deer den bot

37. GOED - SLECHT

Frans mee oër op

D'r zitj teveel spèl op

Ouzje zē louzj'n

D'r 'n ès ni veel stoef op

Dei's nen trèf

Da komd op zēn èffen

Op wa trèkt da na (ongeoorloofd)

A'n ès ni kontroëre

As't passeerd 'n meegde ni klougen

Schoeë va veir, mo veir va schoeën

't'n ès mo stooaat (slechte muziek)

Da'n trekt er toch ni op ? (niet serieus)

't Kē passeer'n

't ès va mēn voet'n

A ès op aal anne goed

't Ee zē recht g'ad

Doër komme klodd'n af

Gin oër op zēne kop dat deegt

Aal wa dat d'n emel geve kost

Z'oo der deegd af

38. VEEL - WEINIG

Van tien negen

Iet of watt'n

't God over zēn aat

Mee veel vouëven ēn zèss'n

'n Trèffelēk maan eet er e koppel

Ze zitj er gezojjen en gebrèjen

Z' 'n loeëpen der ni dik

En giejel d'n ènnekesnèst (tamazjoer)

ès't niet, 't'n ès niet

't'n overdoed èm niet

A eet er 'n bèddeke gezoodj

Oeëp ēn aal

(Smoeërde) gē niet g' 'n ètj gē niet

39. SLIM

A zaa nog allemanēkken drikken In d'oeskes liggen de koeskes
Tas naa mēn zakken af 'n Kat vald attēd op eer poeët'n
'k Kēn er va meeklappen
Ze weet vawoër dat de windj komt
A ee zēn bēddeken geriejed gemokt
Z' 'n eed onder gin oenjer gelegen

40. WEIGEREN

Da ziede van ier Ge meeg et opstoven
'n Lotj a ni trēkken, ee ! D'r 'n ès gin aprēnsj af
'k Zaa mē ost'n 'k'n èm gi land van aa
On a bēzze, Zjeraar Mee 'n schiejeve lèp
Nog veer de doeëd niet Ge kintj ze kiss'n
G' 'n èdj ier niks te roetekoett'n A zaa zēnne loeëp oël'n !
On a oeëre, zēlle ! Die ni 'n wildj ee g'ad
A'n oeërd al dieje kant niet 'k Zoo der mēn kat af spreken
G' 'n ètj er gin outjstonsj mee A wacht mee zēnne slinken
Da'n pakt bē mouë niet
A kreeg e schiejef antwoord
G' 'n ètj er gin zouke mee (gin affējere)
'k Zaa der zeker mēn bēdde bē mouken ?
Ge zètj er mee a èllebogen no pakken

41. HAAST

Mokt e wad aprēnsje Z'èmmen èm al
Da'n prēsseer niet Loeëpen outj zott'n
Mee'n bètje sevvest Mee titjes en bètjes
'n Jougd a ni op A ès ter kèrt bouë
Da'n lig ni in 't vier In ville vlicht
ès't nog veer vandoug, ē ? Zo rap as tell'n
Meire kom nog alier Zjeneerd aa en bètj'n !
Ter zat snoer op 't ès op ne pink gedoën
Mee 'n schamfelscheet (met een glimp)
't Avveseert gelēk boeëne knoeëpen
A 'n oo gīnn'n dager vandoen

42. GEMAKKELIJK - MOEILIJK

Veer e gēs A zitj op ne wiejer
't'n ès ni achelēk 't ès ieje zēggen
Dàd ès de kombel A ee ne lēdja
't Ligd in a kiejel'n 't ee misteer'ns oën

't Kot ès da...
't'n ès niet in zēn ouēgen
't Goë gelēk e flotje van ne sèng
Naa komt de kat op de koeëre

Da'n ès gi lache, zēlle
Vir ne niet...
't Gat schoeën èmmen
't ès o da ge 't zougt

43. VERDWIJNEN

Stekend a op ! (ga voort !)
Z'ès schampavie
Wor ès d'n diejene vervoër'n ?
Salu ēn de kost !

A ès ribbedebie
Mee gin oeēgen te zien
Ze mousjt (trekt) er vanonder
'k Go nikker zien (ik ga weg)

44. PLAATS

't Bētj in zēnn'n nees
Op zouë gelēk b.v.o.
't Land outj de dieven tèll'n
Z'ès op 'n ander
Op zēn vousjt zitt'n (geen plaats hebben)

't Ligt bé de deer
Achter oek of kant
Iejene van boven de windj
A 'n ès ni toe (niet ver genoeg)

45. WAARSCHUWEN

Sloëd a goë, zēlle !
Outj mēnne schietlap
A moed op zēn banne passen
Pas op of ik pak a weirk af
D'oulje zill'n op aë kop schouët'n
Knoeëp et in a oeër'n

Loët'nd outj !
'n Ovventier'nd a niet
Aagd a ann'n t'ousj !
Anne van de koesj of 't bèd outj
Ge moedj a viegen
Imand de les spell'n

46. VERBAZING

Amaai, men voet'n !
Jezus va Maria !
't'n ès gin oërdegēd
Da moed in de gazèt
A viel outj de licht
Z'ès ter af gepakt
Krouëgt dàdd' op a broeëd !
Zojjer ginnen boeltj va krouēgen ?
Woeër gommen dà schrouēven !
Dei's nog 't schonsjte van d'istore
Da 'n zē mē gin stampen (toer'n)

Jomme, jomme, jommer !
't'n kē ni miss'n !
Ge'n moedj ni vrougen !
Wa toere zē mē dadde !
Va verdoër'ndēd
Ge zēdj a oeēgen opentrèkken

47. STIPT

A stoëd op zēn ier	Mee 'n fouën minne
èlk op toer	Op de klop (kop) 6 fr.
Alle lappen (keer voor keer)	Op touëd ēn stond (af en toe)
Va noljeken tot droëken	Op stap goën (in de pas)
Ze gon twieje ēn twieje	èltj ter èltj'n
Ze sprèkt op de lètter	Pēr stozzje (stuk voor stuk)
A ès zēnn'n trouën kwouët (te laat)	Zonder faat (zeker en vast)

48. GELIJK - ANDERS

Dei's iet apoërt	Dei's 'n ander por maan
Veer wie onziede mē ?	Da nēmd outj
Gelouëk on d'n douëk	Op gewèjerd
't ès iejen ('t is om het even)	Da zal a voër'n
Da'n zojj' èm ni oëgeven	't Ze goej ziel'n die èjer bekiejer'n
Op giejen kant'n (hoegenaamd niet)	
Van bove pront ēn van onder stront	

49. MISPRIJZEN

'k èm a liejeg op	't Zē mē d'oëz'n
Ne gestampten boer	Ontploft in alffrangstikskes
Blēsd aë zak op !	Ik 'n kēn èm ni gerieken
't ès mē ne nimmero	Oeërt dad af !
'k'n kēn èm ni oeër'n of zien	

50. KOPPIG

A spèldj mee zē kopken	Der 'n ès gi zèggen oën
A 'n gaf ginne knif	Nog liever doeëd vall'n
Zēne kop outjweirken	Al stond op aë kop
Ze 'n oeërd al dieje kant niet	A ee ne kop op zēn ouëgen
Zēn oeër'n afzougen	
ē jøj'k, ē (heb of ben ik niet)	

51. PLEZIER

A ès in zēnn'n arias	't ès ne schaan doejvel
A sloë zē gat outj	Wē go kot agen
A ès in zē weer	'n Broek moed in de windj angen

52. STELEN

On d'appele zitt'n	Iet op zouë sloën
't Zo kinne voete krouëgen	A'n kē zēn ann'n ni t'ousjagen
Ter bleef veel on de vinjer'n plēkken	

53. WAN- EN VERTROUWEN

'k Weet'nt veer e goe poërt	A ès zeker va zē stik
Ik'n betraan èm vîr gi gēs	G' 'n meegd èm ni veir stoën
Z' 'n eet er ni veel poef op	'k Oeër èm al kommen
Ge kintj er gi stoët op goën	
Betraad a ouëgen mor 'n ander niet	
Ze ligd op de boveste plank (schojf)	
Ge meeg gerèst zouën (dat is zeker)	

54. NIEUWSGIERIG

Gē krieze mosterdpot	Geef mē nikker wonder
Kēk veer a of aan'n nees vald af !	Ter ierjere va wēlken'n ouëlegen ?
Ze zitj op gloejende kool'n	Spēkse mouken

55. DUUR

't Kost stikke va meesjken	't Zal èm'n noot kosten
A'n zied op ginne sèng	Goeje koeëp, diere koeëp
't ès nen diere vogel	
Veer niet gon de gouët'n nor den bok	
Da kē mēnnen brounj'n niet trekken	
Ge zètj er d'n dier'n touëd in bringen	

56. KWAAD

A ès kèrt gebonn'n	't Stod èm mo mouger oën
A ès kèrt va stof	A frētj zē zèlven op
Zēn moesj stoë schiejef	A ès in zēnne viez'n
Da leid op zēn lêver	Spaagd a galle mor af
Ge zotj de mier'n oploeëpen	A krouëg zēn boë
Ge zody er de kaa sèskes va krouëgen	
Zojje gin maleer'n doen ?!	

57. MATIG

't Kē passeer'n	't ès nogal in de reed'n
't ès mē de soort	't 'n ès mor azoeë ēn azoeë

Mossel'n noch vis
't'n moed alle douge gi kēremis zouën
't ès zoveel appel'n as pèjer'n

58. KLEIN - ZWAK

Da'n ès ni te tèll'n	Zo flaa as't groeët ès
Moedermeesj alliejen	Ge kind èm outj zē vël schirr'n
't ès iet va nimmendaal'n	
Ge kindj èm deer e moezegat trèkken	

59. NATUUR

't ès groejene weer	't Vriest de stiejen'n outj de grond
Onder d'appele goën	't Règert 5 fr.-stikskes
Ze doendjer brokskes op	't ès rot weer
'k Woo dat't stront règerd'n	Op d'n boutj'n
't Aagd op va stillekes règer'n	Masselkes zē plasselkes
De dougen 'n go mor open ēn toe	
Oeëst geschoren, de wintjer geboren	
Règer véér acht ier'n 'n blouëft ni dier'n	
Stèrtje van de mouë, stèrtje van de wintjer	
D'r zitj ouë in (partij grond die puntig toeloopt)	
Doeë zonder règer of windj ès de moetj ni dat 't begintj	
Jezeke schirt zēn bèddeken outj ēn lotj de plèmkes vliegen	

60. KUNNEN - NIET KUNNEN

Da kēn tèll'n	A ès op aal anne goed
Dad ès zēne four	Zie der a maans over ?
A ee d'n trok wèg	Op zēnn'n ouëgen depang
Zēn kas afdroën	Mee klank (gemakkelijk)
A eet dor nen toer outjg'oldj	
A zaa èm wèl outj de slag trèkken	
Ik 'n kēn er ginne kop oëkrouëgen	
Rouëmen ēn dicht'n zonder zē gat op te licht'n	
A ee zēne'n derd'n nog isj getondj	

61. WAARDELOOS

Da'n geef ni op	't'n ee ginn'n trok
Doër bēn ik vètj mee	't Vètj ès ter af
't'n ès mor si ēn sa	Zjiejever in pakskes
Gin pouëp (sjik) toebak wèjerd	't Doeëdnouëpen ni wèjerd

Iejene van 't alverdrouë donker
Azoëë gondjer dertien in 'n dozouën
'n Ang mor mee ouken ēn oeëgen oniejen
't Zaat op zēn patatt'n ni wèjerd
't ee van d'n ou maan

62. TRAAG - RAP

All'ier'n ne lepel
Der zitj snoer op
Mee touëd ēn boterammen
Verzètj ze toch 'n bètj'n
A 'n oo ginn'n dager vandoen
A ès ter kèrt bouë
Zo rap as tèll'n
Op zēn doezjendste gemakken

In zeven ost'n
Der zitj snee achter
Mee titjes ēn bètjes
Trek et e wa kèrt, ee !
In de rapte
't ès op ne pink gedoën
Avveseerd a 'n bètj'n

63. BETALEN

't ès gepast
Te goed agen
't ès gratis vîr niks
Veer niet gon de gouët'n nor den bok
't ès van d'n trok da ge moetj lèven

Ze zitj mee veel poef
A zitj in slechte papier'n
't ès op zouëne kap

64. TWIJFEL

Doër wil ek van af zouën
Az ek van aa was
ès 't niet, 't'n ès niet
Kossj'n of tiejeken'n
Imand van oër noch plojme kinnen

Ask' ès verbrand aat
't ès e wad on 't oër getrokken
"Kwèst" èsj te tousj

65. GIERIG

Ze zitj op eer sèngen
Ze nèpt er op
A zoo ne kouë 't vël afstroeëpen
Gierigoërd, langen boërd, stèkt ann'n nees in de mostoërd

A ee de stiejenzikte
Ze zoo ne sèng in twiejen bouët'n

66. HUWELIJK

De klok angt schiejef
A ee 't zijjel oën
A goëd op 'n ander
Z'èmmen èjer gebojje g'ad

't Was va moet'ns
Ze drougt de broek
Z'eed al kènnis
Ze goëd op vîr toeterkeszoëd

A ligd onder de slēs	Spagers zēn opagers
Z'ès nog te belēven	Jan van pas
'k èm bèldj mo giejene klank (ruzie)	
't Ee mē de pènnink gejong (beplast)	
Ze begindj oek al om te kouēken	
'n Goei matras moed op touët outjgeklopt wērr'n	
Liever 'n brok as nen brouēzel (dikke vrouw)	

ANDERE ZEGSWIJZEN EN UITDRUKKINGEN ALLERLEI

A eed iet in zēn stēre	Veel tantafèjere mouken
Da'n geef niet (dat mag)	Naa gomme ne gank
Imand de stējert opdoen (vleien)	Te controëre
Ne post pakken (vallen)	In dwèz'n
Ge zētj "gelēk" getraad ?	't ès mē ne sjaal'n
Asjt' "arēs" mo ni ziek 'n valt	'k 'n bē mor "arēs" tousj
Mok van a ert ne stiejen	G' 'n meeg ni èjes (opnieuw)
't Stèkt zēn oeēgen outj (begerig)	Op a vēs (opnieuw)
Zister lèpt den bogord op	Jommer a doet !
't'n ès ni zèggelēk	Zēnn'n driejeg oël'n
Jommer 't doet ! (toch wel)	't ès lèpsaas (mistevreden)
'k Zit ermee opgeschept	Veer de pinne kommen
Loët'nd outj, ee ! (stop maar)	Rechtaf gezeid
Recht veer de voutsj	De vont smètj
't ès wèl bestèdj !	Wa schiltj er ? (gaat er mis ?)
Roeëd of gin broeëd	't Moed èm ivvest schiejen
Tot op d'n ert'n (grond)	Veel spel mouken van iet
Staat gesproken ès alf gewonnen	As't op 'n doe kwam
A ès binnen (leger)	(5 fr) in de kiejerink
Ze kwam van over (duif)	Lotj'n trèkken
Da verbèdj zē zèlven	A eed al 'n mondj "geklopt" (leger)
Z'ès ter af gedoën	Z'oon èm dor te stèkken
Oeëg èn droeëg èn veir va mē gelik	
Z'eeat dat in ('t is haar gewoonte)	
Zēn patatte kommen outj (gatenkousen)	
Met de raan bèstel deergoën	
Ge meeg gerèst zēn ('t is zoals je zegt)	
Ik wetend van a goe poërt	
Doër 'n kēn ek ni on outj (ben verplicht)	
Met de goeste van d'n andere wèjel'nd	
't Zoo der nog o mankeer'n (maar redelijk)	
Op e veelord niet (hoegenaamd niet)	
A mokt van 'n scheid nen donderslag	
't ès azoeë, zē Soeë, de blaa zēn beter as de roeë	
Goesjdiejel, pakt de mètten bē 't ziejel èn lèpt er mee rond 't kastiejel	

A ès ter nor verangen
Oon de boer'n ni gescheet'n, de steemaans'n oo gin eet'n
De vroug ès vrouè ēn 't refezere stot er bouë
A 'n zoo nimand e stroeë in de wèg lèggen
Der 'n ès genieje vraken zo eirem of ze makt mee Lichtmès eer pē-
neke weirem

Circa 1400 woorden en ruim 1000 zegswijzen en andere uitdrukkin-
gen. Wie had ooit gedacht dat ons idioom over een dergelijke
taalschap beschikt ? ¹⁾

En dan is het nog best mogelijk dat een aantal staaltjes van "dichter-
lijke" volkse expressie aan onze speurtocht ontsnapt zijn.

Wij weerden uit onze verzameling :

1. alles wat tot de AN-taalschat behoort ;
2. woorden die wel als dialectismen gebrandmerkt zijn, maar in heel Vlaanderen burgerrecht hebben verkregen (statie, kaak, onderpastoor, cafébaas en vele andere) ;
3. woorden die, ofschoon door Brouwers' "Het Juiste Woord", van Dales "Groot Woordenboek der Nederlandse Taal", Nyhoffs' "Zuidnederlands Woordenboek" en Paardekoopers "ABN-gids" als Zuidnederlands bestempeld, toch in de "Groene Bijbel" zijn opgenomen.

Wat de barbarismen betreft (zie verder : Van het Frans) hielden we het bij de woorden die fel gehavend, soms haast onherkenbaar in het dialect overkomen. Dus niet bv. sakosj, sjooffaasj, fors, mèmber, developpeer'n, porteplim en noem maar op.

¹ Particulariteiten van de andere deelgemeenten vindt men verder.

2. Verwijten

Hoe laat de Haaltenaar zich - oog in oog met het object of in de 3de persoon - uit over zijn evenmens ? Hij kan kiezen uit een waslijst van spetterende benamingen, de ene al wat snediger als de andere, maar alle getuigend van een rijke woordenschat terzake.

Evenals de zegswijzen hierboven, zijn sommige scheldwoorden mogelijk lokaalgetint, zijn ze niet gemeengoed voor al de fusiegemeenten. Wat niet zeggen wil dat ze't daarom moeten worden. Overigens heeft ieder van hen zijn exclusiviteiten.

MANNEN

Stoupele zot	Lange Zwikzwak	Dikken Brodd'n
Mëkkes	Zotte bèzze	Kwisjkoëter
Kwiebus	Kwispel	Troet'n
Tëppen	Lèrre	Sikkelèjer
Droeve pikaar	Woutj'n	Benaschouëter
Zeventiejen	Smèjerlap	Lēs
Kloddemaan	Blageer	Liejelekord
Krapil	Pezewever	Kēlj'n
Spiejetiejer	Broewelèjer	Loebas
Eirtefrëtter	Stekene zot	Klèdd'n
Krawwer	Slimmeken	Stiejenezel
Fouën'n	Snotnees	Foefelèjer
Stinker	Maafrotter	Schobejak
Sjamfoeter	Zougemaan	Pottepee
Krotter	Kalipsis	Pafzak
Drëmmer	Vies oër	Kēnojben
Onoeëzelekloëet	Moulj'ntrèkker	Dikkekop
Gepatt'n teerde loërik	Krieze mosterdpot	Pasjakroet
Filoe	Flierefloutjer	Schoefelèjer
Slinkepoeët	Pateeken	Sipsiddewant
Stommen achterwèsjover		ēsjel

VROUWEN

Teekla	Zaa	Sjik
Bogozzje	Kanēlje	Ros
Trit	Pinne	Pekelteef
Franke tik	Ploëster	Trintj
Sjiejes	Vêg	Kween
Dikke Molle	Vloug	Bloër
Loë Wanne	Dikke machochel	Bliejetkaas
Ou doeës		

3. Uitroepen

Al naargelang van de emotie en de bedoeling, enkele vaakgehoorde ontboezemingen

Oesse !	Aai !	Zjou ! (bolspel)
Vês ! (kaatsen)	Arou !	Ja wadde !
Goesjdiejel	Sèg !	ē nèm naa !
Verdrootj !	Oewa !	Allê hop !
ērdoesj !	Ja maan !	Ja mē skoup
't ès bros !	Foert !	Gotfer!
Pasop zëlle !	Lappe !	Ontploft !
Aajejēj !	ènjelēk !	Oepla !
Pataat !	Outjgekocht !	Stap et af !
Dag Jan !	Voila !	ē jokk ē !
ētētēt (laat me met rust)	Miljaarde bèjer'n !	Zjiejemenis !
Zjiejzes-Maria !	êla schoeën'n !	Amaai mēn frak !
Sloëd a goë, zëlle !	'k Zaa mē ost'n !	A bèzze, zëlle !
Emelsche deegd !	Na go me ne gank !	Gotfer ier ēn doër !
Ziet dad af !	Kis mēn k... !	Z'èmmen èm al !
Ja mēnne jongen !	Lèp no de k... !	En azoeë !
Tik ! Jert !	D'n ond zēn kl... !	Ei !! (afkeer)
Jommer ze doet !	Piep !	
Outj mēnne schietlap !		

4. Tussenwerpsels en stopwoorden

Bizarre constructies zonder enige semantische betekenis die om de haverklap onze omgangstaal spekken maar waarvan we ons zelden bewust zijn.

- *gelēk* : "Ge zètj gelēk getraad"

betekent : naar het schijnt

- *alēs*j : "Z' 'n eed alēs

gi gèldj"

betekent : niet eens

- *arēs* : 1. van "retzekes" (amper, lichtelijk)

"k 'n bē mor arēs tousj"

2. "Asj t' arēs mo ni ziek 'n wērd"

heel andere betekenis : God geve

- *awê* : uiting van onzekerheid

"awê joj'k"

- *ba* : uiting van onzekerheid

"ba joj'k"

- *na* : "è je da na van a lêve geweet'n !

betekent niet nu, want let op verschil tussen de onderstrepingen

- *toe* : klinkt beurtelings als een bevel (*alê toe !*)
als een smeking (*toe, sêg !*), als verzoenend
(*mor toe !*) of afsluitend (*toe toe !*)
- *ē* : (vooraan in de uitdrukking)
ē nēm na, ē jommer toch
soms met ontkennde betekenis : *ē joj'k jong*
- *ē* : (achteraan in de uitdrukking)
komd'ē ? (meestal vragend)
- *ee* : *'t ès genoeg, ee ?* Wel vragend maar met gebiedende ondertoon
- *ee ?* : *Wablief ?*
- *ee ?* : nietwaar ? *"'t ès schoeën, ee ?"*
- *sa* of *san* : *sa vier'n, sa zess'n*
san twiejen, san drouën
invloed van dentalen d en t
- *e* of *en* : *e zondag, e monjdag*
en douëst'dag, en donderdag
invloed van dentale d

5. Uitdrukkingen

met een woord dat zijn intrinsieke betekenis verliest

ē nēm na (nemen)
oeërd'nt na, zî? (zien)
alē, sêg (zeggen)
ē mor (maar)
ja mēnne jongen (ja)
ē jommer toch (ja maar)

kom na (komen)
jommer ze doet (doen)
ē jou'g zeker (zeker)
jomme ja (ja)
ē nieje misschien (misschien)

C. VAN HET FRANS

Krijgen tal van AN-woorden geen vaste voet in het dialect (*zie verder*), voor de invloed van het Frans staat het anderzijds dankbaar open. Om van de indringers meestal koddige karikaturen te maken. Als men met eigen "moederspraak" al zo slordig omspringt, waarom zou men het met een vreemde taal niet doen ?

Hier volgen enkele van de meest markante verkrachtingen :

<i>parik</i> (perruque)	<i>vazzj'nteer'n</i> (visiter)
<i>korrozzje</i> (courage)	<i>possènsje</i> (patience)
<i>sērzjant</i> (serre-joint)	<i>linjemēnt</i> (alignement)
<i>bokee</i> (bouquet)	<i>berrewèt</i> (brouette)
<i>branzjelee</i> (bracelet)	<i>kriees</i> (curieux)
<i>demissje</i> (démission)	<i>ambras</i> (embarras)
<i>kolmejēng</i> (école moyenne)	<i>gedong</i> (guidon)
<i>okkozzje</i> (occasion)	<i>pērtank</i> (pourtant)
<i>portēfoelje</i> (portefeuille)	<i>toēr doen</i> (faire tort)
<i>tournavies</i> (tournevis)	<i>mērt'n</i> (marteau)
<i>konterfoeër</i> (contrefort)	<i>batter'n</i> (battre)
<i>kozz'nteer'n</i> (contenter)	<i>sikaneer'n</i> (chicaner)
<i>provizoeër</i> (provisoire)	<i>mērremit</i> (marmite)
<i>alleport</i> (à la porte)	<i>sjepap</i> (soupape)
<i>teimber</i> (timbre)	<i>travou</i> (travaux)
<i>kwit</i> (quitte)	<i>kadik</i> (caduque)
<i>pēsje</i> (perche)	<i>bozēs</i> (besace)
<i>speesje</i> (espèce)	<i>galjaar</i> (gaillard)
<i>oumeldonk</i> (amidon)	<i>rastiejel</i> (râtelier)
<i>pregoosje</i> (purgation)	<i>pampelot</i> (papillote)
<i>pieje</i> (pied)	<i>kalpēng</i> (calepin)
<i>zjuzjepēe</i> (juge de paix)	<i>vēringelezjeer'n</i> (négliger)
<i>mottesikkel</i> (motocyclette)	<i>vērmassakreer'n</i> (massacrer)
<i>sēldersoe</i> (sel de soude)	<i>apprēnsje</i> (apparence)
<i>verdēstrewee'r'n</i> (détruire)	<i>tantafējer'n</i> (tant à faire)
<i>verdēmmeleer'n</i> (démolir)	<i>leezjemoo</i> (lits jumeaux)
<i>onnējertēk</i> (ordinairement)	<i>bonnefoeë</i> (bonne foi)
<i>kazjiejem</i> (quinzaine = pree van een halve maand)	
<i>tietrio, teinterdjot</i> (teinture d'iode)	

HOOFDSTUK II

A. ENKELE WOORDEN ONDER HET ONTLEEDMES

We trachten van ieder de oorsprong en/of de evolutie te achterhalen – interpretatie is derhalve strikt persoonlijk.

- *zocht* (gaar) : is mogelijk afgeleid van “*zoffen*” dat op zijn beurt dialect kan zijn voor “zieden” (koken)
- (*r*)*ingelaar* : van Reine Claude (het Denderhoutemse “*ringeloët*” laat er weinig twijfel over bestaan.
- *grawozzelink* : gra = grauw, maar dan ?
- *touëmoes* : tijm. Vanwaar die “moes” ?
- *poelj'n* : van “peulen” - voor matrassen
- *rouër* : van “rijden”
- *voeë* : van “voedster”
- *Oesjvlēk* : oesj = hoofd, vlēk = vlakke (ZN)
- *imand èl* : “èl” van het Engelse “else” ? (Somebody else)
- *kommeer* : twee betekenissen: melkkookpot en babbelaarster
- *zjat* : van “jatte” dat “kommetje” betekent
- *achtelouës* : van “achterlei”, weg achterdoor ?
- *lēs of lēsken* : kannetje van een deciliter jenever in laarsvorm
- *krioël* : van “koraal” = kerkelijke koorzang
koraal - koroël - *krioël*
- *pesjonkel'n* : aflat van Portioncula
- *oumēs* : mes om te houwen, kappen
- *zouëken* : van “zijg” - zift
- *pēstaal, pēstront* : van “paarde”
- *mater* : van het Fr. maturité = rijpheid
- *nimmer* : niet meer (assimilatie van t en m)
- *pēsje* : Fr. perche (soepele stok)
- *apprēnsje* : van apparence = schijn of appréhension = vrees
 1. *der'n ès gin apprēnsje af* (er is geen schijn van - er is geen vrees voor)
 2. *e wad apprēnsje mouken ???* (doorwerken)
- *vies* : twee betekenissen : walgelijk en kwaad
- *zjip* : het Fr. “jupe” betekent ook “jaspand”. Nemen we hier een deel voor het geheel ?

- *sicht'nd* : met wat goeie wil vinden we er "sindsdien" in terug
- *ēsse* : in sommige dialecten "ērse". Kan dat van het Fr. "hèrison" komen ?
- *noëreed'n* : van "narigheden" (noëriged'n - *noëreed'n*)
- *stoffelier* : stokviolier
- *zjtzjip* : jujube (substantie gemaakt van gom, suiker en oranjeblousesemwater)
- *rap* : (wondkorst, roof) van het Fr. "rapine"
- *louëvort* : lijnwaad - louënwod - *louëvort*
- *onèjerlèk* : van Fr. "ordinairement" ?
- *nêz'n* : azen
beginletter is aangehechte n van voorgaand woord.
- *lètter* : van "luttel" (weinig)
- *pataat* : = slag (vrouwel.)
in andere dialecten "patat" (mannel.)
- *grat* : van het Duitse "gerade" ?
- *vèrr'n* : var (stier)
- *mètt'n* : mutten (kalf)
- *slangērtisje* (n) : van "slangehagedissen"?
- *boelink* : van "bokking" ?
niet van "beuling" = leverworst
- *sloek* : sloekker - slokker - opslokker
- *kween* : oorspronkelijk een oude vrouw
nu meer pejoratief
- *kladder* : verkeerdelijk voor vloeipapier
- *bèssom* : bezem - bèssem - *bèssom*
- *malonjeg* : van "malsoigné"?
- *pijpinken* : in Denderhoutem : *perkeninken*, hinkelen
- *botter* : van "botser", bal die kan botsen
- *vanèjer* : van her = opnieuw
- *koetj* : koeddeken - koddeken (staartje)
- *spènje* : van "spinde" = spinplaats
later voorraadkamer geworden
- *gèjernoot* : garnaal - vroeger "geernaal" ?
dus : gèjernoël - *gèjernoot*
- *kalot* : haarbos - oorspr. hoofddecksel
- *troeffel* : eigenlijk kalkschepper
- *lèzeg* : van het Engelse "lazy" ?

- *ēskēs* : misschien samentrekking van “als scherts”
- (*h*)*ot* : is eigenlijk een draagkorf - hier het lichaamsdeel waarop hij gedragen wordt
- *kabbernouë* (karbonade) : misschien werd “noë” (nade) met de tijd “nouë”, wat niet zo onmogelijk is
- *doezjeneer'n* : contaminatie van “dubben” en “prakkezeren”
- *stichel* : is een soort barreel - bij ons een hoge steen op de dorpsplaats
- *aater* : van “auter” (altaar), maar mannelijk
- *krouëzel* : contaminatie van “brouëzel” en “krojmēl”
- *nogoosj* : *nog isj* (nog eens)
- *molij'n* : maal, eetmaal (voor werkmān in Brussel)
- *riejet* : van “rotēn” - put om vlas te rotēn
- *ērre* : hor (horre) = voorzetraam
- *bērrenbank* : bornenbank - lekbank bij een bron
- *neezj'ndrip* : beginletter is de aangehechte buigings-n van het lidwoord “den”. AN : euziëndrop
- *il* : “hul” bet. “verzameling” bij ons alleen van takken
- *eirtefrētter* : hartevreter (niet : erwtenvreter)
- *karrēljekes* : van Fr. carrelage (stenen vloer) ?
- *tēst* : is eigenlijk de vuurpot van een stoof, hier misschien overdrachtelijk : vuurharde schotel
- *bedelēs* : bedelaarster. Een dialectische zwak om van het AN “...aarster” gewoon “ēs” te maken (*sikkelēs, ēkkelēs, zjiejeverēs, legenēs, kwētterēs, wandelēs*). En wat dan met “*mistēs*” : meesteres ?
- *drankiejemer* : (waterbassin bij de wasslag) waarschijnlijk vroeger voor het drenken van het vee gebruikt (drankemmer)
- *braa* : van “bar” ? ‘*t ès braa dier*
- *kroetjes* : (croutes) stukjes uitgebakken brood
- *kizzelkes* : stukjes uitgebakken spek
- *zok* : een sok in een korte kous, maar een *zok* is (was) nog korter en bedoeld om de kousen te beschermen in de klompen
- *louëfrok* : wat men nu een trui noemt
- *floutj'nier* : in ‘t AN fruitenier
- *vazj'nteer'n* : van “visiter” ; zich laten onderzoeken door dokter
- *gebierevētj* : vuilnis in de tuin van burenen afkomstig
- *noëreed'n* : samentrekking van *narigheden*

- *kazziejem* : loon van 14 dagen (Fr. quinzaine)
- *onèjperlēk* : van Fr. ordinairement ?
- *bèssomgèldj* : wat de schoonmaakster vindt bij haar werk
- *ziet* : (zoet) wordt vaak gebruikt voor “zuur”
- *gralēk* : van “gruwelijk”
maar betekent ook “zeer, erg” (*gralēk schoeën*)
- *ewadde* : van “entwat” (AN iets)
- *ewa* : enkele (*ewa noot'n*)
- *tērr'n* : van “treden” ? dus stappen
maar niet in “*Tērd dije spinnekop isj doeëd*”
- *gēloeëgen* : wezenloos kijken
van “ijlogen”, kijken in het ijle ?
- *spille* : in AN het uiteinde van een boomstam
bij ons iedere zware tak
- *veroërd* : Verhaard betekent “ruw van vel”
bij ons ontstoken huid van kleine kinderen
- *abiel* : het Fr. “habile” betekent “handig”
abiel = rap, gauw
- *aveir* : in de meeste gevallen “ongeveer”
maar : “*da kost ongeveer (aveir ?) 20 fr.*”
- *eire* : van “air”
eireken : van “aria”
- *alom* : AN overal - in dialect betekent het “omweg”
- *kēttel* : van “kartel” (stukje tot aan de keep, bv van sinaasappel)
- *wiejawoël* : op het eerste gehoor een dialectische draak ; nochtans
verandert alleen “le” in “ja” (wie-le-waal)
- *loeëper* : ijzerdraad om de duiven het buitenwaarts “lopen” door de
“*olpēnne*” te beletten
- *mējlerlor* : me-re-laar, *mē-je-lor*
- *nolje* : vanwege het dunne, spitse lijf van de waterjuffer ?
- *lakker* : “ ‘t is maar lak” betekent “ ‘t is onbelangrijk”, vandaar *lakker* :
duif zonder inzet
- *zēnje* : zending vleeswaren allerlei van zelfgeslacht varken
- *meslounj'n* : van “masteluin” = mengsel van tarwe en rogge
- *schèjerslasiep* : scharenslijp - ij wordt voor één keer ie, en “la” zal
wel uit het geroep van de leurder (destijds) ontstaan zijn
- *pikapik* : Fr. “pique” betekent “onemigheid”
- *gichteg* : betekent in ander dialect “kregelig”, bij ons “beverig”
- *zjoëer'n* : jury of “juge”

- *kanēlje* : van het Fr. "canaille" (altijd vrouwelijk), maar dat ook "schoft, schurk" betekent
- *noēze'nnoot* : beginletter is de aangehechte n van het lidwoord "een" - 'n (h)azelnoot - verder is er assimilatie van l en d
- *olpēnne* : dakpan met gat (*ol*)
- *mēltj* : hom van vis ; ook bepaalde klier
- *tēsser* : op het dak om duiven hokgewend te maken
- *kass'n* : van "kiskassen"
- *langen* : in het AN "geven"; hier "stelen"
- "outj d'n ot" : wat betekent "ot" hier ? Noot ?
- *duēs* (dwars) : ars wordt *ēs*. Was het vroeger "dweers"? (meers - *mēs*)
- *bister* : van het Fr. "bistre" (donkerbruin)
- *lampētt'n* : van het Fr. "lamper" (gulzig drinken)
- *slēp* : slip van hemd, deel voor geheel
- *stērlings* : van "staren"
- *op marode* : Fr. "maroder" (uit stelen gaan), hier : op zwier gaan

B. PSEUDO GRAMMATICHE FIGUREN

In deze rubriek brengen we de woorden onder met accidentele vervormingen, zo in klank als in geruis. Vervormingen te wijten aan taalslordigheid of gewoon en onvervalst overgeërfd van de analfabetische voorouders die aan het geschreven woord nog geen toetssteen hadden.

Met "accidenteel" bedoelen we de spellingsfouten die onder geen van de voorgaande titels werden behandeld. Het zijn dus alleenstaande gevallen, los van enige regel of groepsbeïnvloeding door medeklinkers.

1. Vervanging van een medeklinker door een andere :

nougelbojk (v door g), *agen* (houden, d door g), *blaad* (w-d), *steker* (l-r), *dagen*, (duwen, w-g), *rēger'n* (n-r), *lētter* (l-r), *wērr'n* (d-r), *roël* (r-l), *schirr'n* (d-r), *goesjtig* (w-g), *bejangpapier* (h-j), *Bēlsj* (g-sj), *sēng* (t-g), *nievejoër* (w-v), *pantomiene* (m-n), *soufel* (b-f), *flak* (v-f), *flier* (v-f), *ēmnen* (b-m), *zwoēlom* (w-m), *rabalber* (r-l), *sleter* (l-r), *nied* (w-d), *vinjer* (g-j), *silker* (z-s), *floutj'nier* (r-l), *toeēverējer* (n-r), *zoet* (r-z), *gouēgen* (h-g), *ēsprēs* (x-s), *blafong* (p-b en d-g), *flierink* (v-f), *schrouf* (g-f), *frang* (k-g), *kreveer'n* (p-v), *liejerek* (l-r), *lēt'nējer* (s-t), *titteldojf* (r-t), *fleris* (p-f), *kwèst* (twist, t-k), *tērmentouën* (p-m), *trēfter* (ch-f), *zjerariom* (n-r), *blēs balk* (g-k), *vouët* (f-v), *leper* (l-r), *fermisjël* (v-f).

2. Assimilatie ¹⁾ van medeklinkers

pēss'n (persen), *zèkken* (zulke), *wèttel* (wortel), *aftassen* (aftasten), *bemēss'n* (bemesten), *bèrremiejester* (burgemeester), *spēttel'n* (spartelen), *kopperoël* (korporaal), *schanne* (schande).

3. Verschuiving van medeklinker(s)

kostanteer (constateur), *kabernouë* (karbonnade)

4. Verlies van een medeklinker

(het puntje duidt de plaats in het woord aan)

r	<i>ieje.st</i> , <i>zuë.t</i> , <i>schë.s</i> , <i>zjaloe.s</i> , <i>poo.sje</i> , <i>i.ksken</i> , <i>kë.ze</i> , <i>g.ès</i> , <i>è.zel</i> <i>gê.st</i> , <i>lê.s</i> , <i>bê.stel</i> , <i>Kë.stag</i> , <i>do.mee</i> , <i>do.veer</i> , <i>p.esies</i> , <i>vê.s</i>
k	<i>sti.sken</i> , <i>mēr.t</i> , <i>oe.sken</i> , <i>ki.sken</i>
d	<i>miljaar.</i> , <i>koeër.e</i> , <i>mo(e).er</i> , <i>a.vekoët</i>
b	<i>scho.bejak</i>
w	<i>nie.s</i> , <i>k.oëd</i> , <i>benaa.d</i> , <i>raa.</i> , <i>klo.n</i>
t	<i>pi.sj'n</i> , <i>plē.sj'n</i> , <i>rouës.pap</i> , <i>lê.ste</i> , <i>biljaar.</i> , <i>kas.</i> , <i>viadik.</i> , <i>mès</i> , <i>tas</i> .
l	<i>a.s</i> , <i>sa.doët</i> , <i>noëze.noot</i> , <i>a.touëd</i> , <i>a.gaa</i> , <i>a.ter</i> , <i>ma.kander'n</i>
j	<i>iejeken</i> , <i>.iffra</i> , <i>tal.oeër</i> , <i>pal.as</i> , <i>bel.ët</i>
m	<i>boo.gord</i> (soms <i>boovord</i>)
n	<i>wouë.gord</i> , <i>kërre.</i> , <i>pei.z'n</i>
s	<i>floer.</i> , <i>iet.</i> , <i>koko.noot</i> , <i>mol.oeëp</i>
g	<i>alvoeë.st</i> , <i>vroe.mès</i> , <i>oeë.mès</i> , <i>rouë.koeëre</i>
f	<i>dezël.de</i> , <i>veeroeë.d</i>
p	<i>kem.zoëd</i> , <i>betrou.pen</i>
f en d	<i>oeë.pouën</i> , <i>oeë..kiss'n</i>
w en d	<i>k.oeë.spreker</i>
w en r	<i>k.o.tier</i>
g en d	<i>rouë.koeër.e</i>
r en k	<i>Kë..sken</i>

5. Medeklinker teveel

r	<i>dornoë(r)</i> , <i>ē(r)jounj</i> , <i>ē(r)zouën</i>
d	<i>moug(d)</i> , <i>(d)riek</i> , <i>meir'n(d)</i> , <i>(d)rig</i> , <i>smal(d)er</i>
k	<i>ka(k)kenëst</i>
t	<i>ros(t)</i>
n	<i>knie(n)</i> , <i>(n)êz'n</i> , <i>kroë(n)</i> , <i>ko(n)karde</i>
g	<i>(g)roën</i> , <i>(raden)</i>
p	<i>klam(p)</i>
l	<i>so(l)feroën</i>
v	<i>roj(v)en</i>

1 Gelijkmaking van twee aaneengrenzende medeklinkers

6. Plaatsverwisseling van twee letters

risp, raps, èps, krawēsĵ, schērlings, stērmouën, près, pregoosje, pranille, moetje, èlger, silker, melemen

7. Vervanging van een klinker door een andere

trawiejel (u door a), flawouën (u-a), bērbier (a-e), lètter (u-è), zjanever (e-a), zjanoffel (e-a), koriejeloven (a-o), kēremèlle (a-e), kērtong (a-e), kēstonje (a-e en a-o), madolje (e-a en a-o), mēspel (i-è), noega (o-oe), èlger (o-è), meziek (u-e), titteldojf (o-i), pērreplie (a-e), potternèster (a-o en o-è), toewak (a-oe), paster (oo-e), solde (ij-e), vèskoeët (oo-è), saroop (i-a), sadoët (o-a), silfer (o-i), taloeër (e-a), tamat (o-a), goriejel (a-o), mērremit (a-e), belèt (i-e), èrtist (a-e), bees (e-ee), komplemènt (i-e), intj'n (e-i), derèkt (i-e), Drēkeningen (ie-e), dripnees (ui-i), drēmnen (u-è), gewècht (i-è), karabien (ij-ie), larier (au-a), meniet (i-e), meroukel (i-e), missèl (aa-è), èrjounj (a-e), èrzouën (a-e), slapkaas (o-a), sebiet (u-e), scholp (è-o), afsnawwen (au-a).

8. Verlies van een klinker

.skadrong, p.roche, k.riees, kap.touën, ap.teker, reg.lateer, sekond., sēr.nade, kno.p, .almoes, sēlder., opgeschè.pt

9. Klinker teveel

k(a)leer, t(a)roef, k(a)lant, k(o)rènt, s(a)loë, p(a)rouë, g(e)las, port(o)

10. Plaatsverwisseling van klinkers

miene (menie)

11. Verlies van woorddeel

bra(we)rouë, kana(da), prim(ie), fle(re)souën, (bar)moneka, wat(ten), (ver)minken, zjar(re)tèl, kostē(re)s, maspin (marsepein), petrol(eum), voulj(nis)oeëp, verdiep(ing), (ge)vernist, andtjejen(ing), (ver)kiezink, èkzoum(en)

12. Woorddeel teveel

kēr(re)mis, voe(je)rink, vēr(re)f, kal(le)koen, (ge)rieken, vig(gen), al(le)menēk, bagatel(le), zeis(je), verbasterd(eerd), èk(ken), kēljer(ink), (ge)schrēft, kēr(re)kas, (ver)assereerd.

13. Ander woordbeeld

louëvort (lijnwaad), *kèjel'n* (kerel), *wèjel'nd* (wereld), *wevenèjer* (weduwenaar), *klipper* (knuppel), *fleremousj* (vlederhuis), *vërreverèjer* (verver), *teiref* (tarwe) *schriejeven* (schreeuwen).

C. WOORDEN NIET IN HET DIALECT GEBRUIKT

Vergeleken bij die van het AN is de woordenrijkdom van een streektaal maar een relatief begrip. Legio alledaagse termen in boek of krant hebben in het dialect geen ekwivalent, laat staan stijlfiguren en andere geijkte uitdrukkingen. Toch slaagt de man in de straat erin zijn gedachten en gevoelens ongecompliceerd te vertolken met het weinige dat hem ter beschikking staat.

Welke woorden behoren niet tot zijn vocabularium ? (We beperken ons tot de frequent gebruikte in AN)

graag	beiden	plots	reeds
elders	echter	steeds	mooi
straks	thans	elkaar	voortaan
trouwens	ernstig	zelden	niet eens
middag	ergens	nergens	immers
tijdens	tevens	nochtans	enkele
althans	men	dit	zich
toen	met	dus	slechts
bidden	doden	vlug	eveneens
zoals	pas	even	omstreeks

angst (wel : *angstkomplèks*)

nemen (wel : *Nēm ! oënnemen*)

tuin (wel : *dier'ntounj*)

terug (wel : *terugwèg*)

spoed (wel : *spoedj aa !*)

snel (wel : *snêlêd*)

denken (wel : *vrouëdènker*)

maal (wel in vermenigvuldiging)

vaak (dikwijls)

gooien (wel : *overgooier*)

vatten (wel : *opvatting*)

ooit (wel : *noeët*)

moed (wel : *moedeloëës*)

zeer (*nijg*)

echtgenoot

NIEUWE DIALECTWOORDEN ?

Even een spelletje : gesteld dat sommige van deze woorden wél worden gebruikt, hoe zouden ze volgens de regel klinken ?

- plots : (ts wordt doorgaans sj : bots - *bosj*, kluts - *kloesj*),

derhalve : plots - *plosj* "a viel *plosj* omveir"

- steeds : naar analogie van stads - steeds - *stèsj* "ze kwam *stèsj* weer"

- mooier : (vergrotenende trap van "mooi")

- dooyer geeft *dojfer*, dus : mooier - *mojfer*
 ofwel : schooier geeft *schoeër*, dus mooier - *moeër*
 - trouwens : "ouwen" wordt altijd "aan"
 dus : trouwens - *traans*

Enkele andere nopen tot een woordje commentaar :

- men : wordt meestal vervangen door "ze" (men zegt - *ze zeggen*),
 éénkeer ook door "je" (dan moet men - *tè moe je*)
- zich : *èm*, *eer* of *èjer*, al naar geslacht en getal van het object (*a eed èm geschoor'n*, *ze vergist'n eer*, *ze ginken èjer wasken*)
- toen : wordt "tēn" (toen had hij - *tēn oo tje*), of "as" (toen hij me zag - *asj tje mē zag*)
- met : onveranderlijk "mee" (*ik go mee mee èm*)
- niet eens : vertaald door "allèsj niet"
- althans : *teminjsjtj'n*
- elders : *ivvest anders*
- ooit : *valêven* (nooit - *noeët niet*, wordt wel gebruikt)
- zelden : *roël* (hij rookt zelden - *t ès roël dē tje smoeërt*)
- enkele : heeft in AN twee betekenissen : enige en eenledige - het dialect maakt duidelijk onderscheid : *iejenige* en *inkele*

We kunnen dus wel van een bloemrijke maar niet van een "rijke" woordenschat spreken.

Toevallig identiek

D. Homoniemen

Klankwijzigingen, letterwinst of -verlies, grillige vervoegingen, zo onberekenbaar dat ze verrassend aanleiding geven tot koppels, soms trio's gelijkkluidende woorden. Gloednieuwe homoniemen.

"Pèjer'n" zijn voor een Haaltenaar zowel "paarden" als "peren".

<i>mès</i> (mest - H. Mis)	<i>kintj</i> (kind - ge kunt)
<i>ier</i> (hier - huur)	<i>vier'n</i> (vieren - voeren)
<i>lètter</i> (letter - luttel)	<i>gèjer'n</i> (garen - gaarne)
<i>gaas</i> (gas - gaas)	<i>aars</i> (ouders - aars)
<i>kès</i> (kaas - kaars)	<i>kërre</i> (kern - kar)
<i>kloek</i> (klokken - kloek)	<i>louën</i> (leien - lijden)
<i>biejen</i> (bieden - bijen)	<i>gèst</i> (gist - gerst)
<i>iejek</i> (eik - jeuk)	<i>kèst'n</i> (korsten - slaan)
<i>kril</i> (krul - kril)	<i>schip</i> (schup - schip)
<i>groetj</i> (groet - groeit)	<i>kost</i> (kon - kost)
<i>spèt</i> (sport - spit)	<i>knopken</i> (knaapje - knopje)

rank (rang - rank)
driejegen (drogen - dreigen)
këpken (koopje - kuipje)
ëljtj (helft - held)
groën (graan - raden)
zoën (zaden - zaaien)
vier (vuur - vier)
licht (lucht - licht)
schaa (schouw - schuw)
deer (door - deur)
naa (nauw - nu)
meesj (mens - mug)
koërt (kaart - kwart)
moën (maan - maden - maaïen)
klēsj (klets - resem - kaal)
slouper (slaper - val - dode hoek)
goën (stappen - rijzen van deeg, passen van kostuum)

Bëlzj'n (België - Belgen)
spëlleken (spel - speld)
oek (hoek - ook)
linje (linde - linie)
loën (luiden - laden)
liejen (leeuwen - leiden)
mis (mus - mis)
pit (put - pit)
zëtj (ge zet - ge zult)
monjeken (maandje - mondje)
kiel (koel - kiel)
bëst (borst - best)
louën (lijn - lijden)
toesj (griffel - dan - toets)
leen (lende - leuning - geleden)
doesj (duts, stamp, marmiet)

DERDE DEEL

OP EXPLORATIE OVER DE GRENZEN

Maar eerst even

Wijk EDE (Haaltert) "*D'n Ieje*"

Het speuren naar de oorzaken van de taaldualiteit onder inwoners van eenzelfde gemeente laten we graag aan anderen over. Ons interesseert alleen de discrepantie ofte niet-overeenstemming tussen de twee, tegen elkaar aanleunende, dialecten.

Het verschil uit zich hoofdzakelijk in het klankgebruik. Ede blijft trouw aan de AN-klanken ei en ui, zij het dan als éénklanken, d.w.z. met verlies van de eind-j. Ze klinken respectievelijk als een gerekte ē en een gerekte doffe e. "Lijkhuis" wordt dus "*Lēēk(h)ees*".

Verder is er eveneens de invloed van de dentale medeklinkers (d-l-n-r-s-t-z) op de lange aa, die hier echter "*oewe*" wordt : raad - *roewed* (vergelijk met het dorpse "*roēd*"), schaal - *schoewel*, haas - *oewes*, baan - *boewen*, paar - *poewer*, staat - *stoewel*, razend - *roewezend*. "*Oewe*", dus, met een volmondige w-overgang.

En daar houdt het ongeveer op. We zouden ook nog kunnen gewagen van de lange oo die, op enkele uitzonderingen na, naar *uē* zweemt (*ruēd, duēf, struēm*). Maar dat is niet exclusief Edes ; ook sommige dorpelingen zijn op dat stuk afvallig.

Als we dan nog wijzen op een paar accidenteeltjes :

"ja ik" wordt "*juī'k*" of "*juī*", , "ja hij - *joewe*"

duizend : *duuz'nd* of *doezj'nd*

duivel : *duwel*

juist : *zjust*

crystallisé : *kristializee*

wēffel (dorps) : *wiffel*

piksosis (salami)

is over het fenomeen Ede alles gezegd.

Klanken bepalen het spraak-, echter niet het taalverschil. Essentie blijft de woordenschat, en daarin ontlopen Ede en de rest elkaar niet of nauwelijks.

Hoe reilt en zeilt het in de andere fusiegemeenten ?

Zoals reeds gezegd gingen we in deze studie uit van onze eigene "moedertaal" (de echte), zonder aanvankelijk acht te slaan op haar componenten in het geheel van Groot-Haaltert.

Niet dat deze zo opmerkelijk verschillen van de onze: Denderhoutem, Kerksken en Terjoden behoren immers ook tot het gewest met Pajotse inslag, en Heldergerm zit met Ede in het Oostvlaamse schuitje. Althans wat de dominerende klanken ui en ei betreft.

De andere, mede het gebruik van lokaalgetinte woorden en uitdrukkingen, maken van Heldergerm enigszins een buitenbeentje. Echter niet zo uitgesproken dat het zijn opneming "in de familie" niet zou kunnen rechtvaardigen.

Beginnen we met :

KERKSKEN (*Kësken*)

niet alleen afstandelijk, ook qua omgangstaal het dichtst bij Haaltert aanleunend.

Klankverschillen met deze laatste zijn er weinig, bovendien alleen accidentele. Het verschijnsel "...egen" is er algemeen, en de b legt het er ook vaak af tegen de w in het midden van een woord (*friuwel'n*).

Accidentele klankverschillen zijn :

toesj en *tein* (e wordt ei), *spoesjke teiref* (oo-oe), *lei* (ouë-ei), *gowèjer* (e-o), *polj'n* (oe-o), *zjeroffel* (a-e), *kaloesjaat* (i-oe), *flissouën* (e-i), *rottebèllaoe* (o-è), *loesteken* (oo-oe), *tèmber* (ei-è), *prisj* (oe-i), *zjalouë* (e a), *aleesj* (è-ee), *tomat* (a-o), *vëntj* (è-ē), *schèjers* (ê-èje), *Sintj-Niklousj* (oo-ou), *fabriek* (i-ie), *meirbil* (e-i), *mèjerloën* (o-oë), *eifel* (i-e), *arloezzeje* (e-a), *ferttrèk* (e-e)

Nog allerlei verschillen :

- neemt andere medeklinker in : *nimbero* (m wordt b), *getēngeld* (j-g), *zjēroffel* (n-r), *pēremisjël* (f-p), *oniejefraas'n* (l-r), *zant* (zj-z), *zjanevel* (r-l), *kērrepitjes* (b-p), *oipen* (b-p)
- verlengt ans tot aas (*op avaaas*), ons tot oos (*be oos*), ēns tot eesj (*posseesje*)
- meer palatalen in : *sloesjter*, *ērsje*, *ooljefant*, *sjilker*

- behoudt t in "schoetsjel", d in "grodsjel" p in "kèmpzouëd"
- verliest r in : *potrèt, patattekindj, mètteko, kèt, louëvot*
- neemt r in : *ërsje, persjonkel'n, ërs'ns*
neemt d in : *drol*
- verliest w in : *mieje(w)*
n in : *kostateer, t'ouwed, kneisj'n*
l in : *aazelêven, achterousj*
- verder nog : *apparël, koeërlaweirk, ërtisje, dool (dojjer), moef, brounj knecht, èlsje, eezj'ndrip, zweizjel'n, rëzzekes, peirkinken,*

Ongebruikelijk zijn Haaltertse woorden als :

schrouën (hier : *koukel'n*), *rost'n* (*vos*), *joeper* (*poeljnier*), *kass'n* (*poef-fen*), *overdrougen* (*verroën*), *kommeer* (*melkpot*), *alleport* (*alfschool*), *nizzekes* (*ëzzekes*), *verrokken* (*verrëkt*), *platinne* (*pënne*), *kladder* (*buvaar*), *bëssom* (*bëstel*), *klakpapier* (*klëtter*), *stopsel* (*flokaat*), *ërre* (*liejer*), *osjfort* (*begroufenis*), *toeffelink* (*pëkkink*), *toekenoeët* (*toeke-bolle*), *oeërd'n* (*knaat'n*), *outjslabakken* (*outslessj'n*), *voesj* (*voeërt*), *vanëjer* (*weer*), *iejemer* (*ouker*), *kanong* (*klakbis*), *ouërekasser* (*ouërekoek*), *frinj'n* (*frinjel'n*)

Maar anderzijds spreekt men er van :

ne lonker (op de duiventil), *modder* (vruchtbare grond), *kambèdde* (niet door de ploeg bereikte grond), *gestoempt* (gestuikt), *toeker* (rijkaard), *gebier'n* (raakvlakjes van het brood in de oven), *pasjoeter* (soort witte kool), *tikken* (bollekëtten), *tënterjot* (teinture d'iode), *slecht'n drippel* (om de maag te doen keren), *krialenbaal* (qui a la balle), *boeënavraa* (wervelwind), *boër* (steekvlieg), *licht* (longen van dieren), *eezj'n* (haareindjes), *wëddekesoër* (fijn haar), *schaan* (hespen schrobber), *omst* (smaak van bedorven vlees), *smëdderpateken* (gebakje), *boezjel* (bundel takjes)

Eigen zegswijzen zijn (buiten en behalve de Haaltertse) :

<i>Op a piet</i> (lijn)	<i>Nikker oppes ën affes</i>
<i>Stoelkemeisje drougen</i>	* <i>A ee veel str... o zë gat</i>
* <i>Lotj de boere mor dësken</i>	* <i>'t ès azoeë, zei Soeë</i>
* <i>A ès te vrig van de mēm getrokken</i>	
* <i>Nicht en kozouën vrouë gemouën</i>	
<i>G' 'n kintj ni loën en d'n ommegank goën</i>	

* zie pagina 118 (Denderhoutem)

- * 'n Ziek' oenjer wērd attēd overpikt
- * Outj de lēste strojk zaa der nen oēs springen
- t Zaa go katte spagen (dreigend onweer)
- * A kē lachen en schriejeven in iejen'n oēsom
- * Stoejen en in a bēdde sch...kie je al liggen
- * Va krimm' - en schiejefaat'n moe j'a mouēn
- * A zoo twieje stiejen'n tegeniejen doe vècht'n
- * As't kontroëre goët kie j'aë vinger in a gat breken
- A zal op den blouēnbeirg begrouwe wērr'n
- * Imand ne kl... aftrèkken
- * Beter in de wouē wējel'nd as in 'n naa gat
- A ee nen toer teveel opgezeet'n
- * D'n dieje zaa nog allemenēkken drikken

Tenslotte eigen scheldwoorden :

oerejonk, schouëtmadam, ērzouēnpisser, sjikmadam, oun bok, gatlēkker, kwētteres, voulj prouē, raffasjol

DENDERHOUTEM (Aatom)

toont met : *bērrē (bēdde), kirre (kidde), klērr'n (klēdd'n), cees (sēngen), paasj'n (pensj'n)* zijn grotere Pajotse inslag.

Even frequent als Haaltert gebruikt het "...egen" in de vervoegingen (*kaptēgen, lachtēgen*)

... en even zelden de correcte vorm van sterke werkwoorden (*geenesd'n, leesd'n, mēlkt'n*).

Kent ook "ja maan !", en "ja, mē skoup !"

... maar laat de midwoordse b niet in een w overgaan.

Wel maakt het van de stroeve ē een flexibele ēje (*kējes, mējes, gējel, blējez'n*)

... maar wil daarop een uitzondering met "zjanēvel" (*zjanever*).

Het verspeelt vaak de r (*Sinjte Mēt'n, ēt, louēvoët, vit, met, ēnje* (eend), *mētteko, wēt* (wrat), *kēt, stējet, pējed*)

...maar behoudt ze in "pējerestaal".

... dan weer haalt het er een r bij in : *ērsje (ēsse), pērzje* (meerv. *pērz'n*).

Het verliest de n maar verlengt de a in : *daas'n* (dansen), *op avaaas* (op avans).

Met palatalen springt het nog kwistiger om : *pēsjsront, pēsjoër, sloesjter, baasj* (bijs).

Het houdt de AN-d in "zodsjel" en "grodsjel"

...en verlengt de korte o tot een lange in :
schoosjtj, t'ooz'nd, negoosje, vedroos.

Het geeft de voorkeur aan een andere klank in :

baasj (ouë wordt aa), Sinjtj Nikloës (oo-oë), rottebellaoe (o-è), pladder'n (o-a), tomat (a-o), bagozzje (o-a), arlozzje (e-a en oe-o), kweken (ieje-ee), blom (oe-o), aloum (oë-a en a-ou), korkelfoeëz'n (oe-oeë), kastonje (e-a), paraplie (e-a en e-a), artist (e-a), ardounj (e-a), koleer (a-o), klèrozze (ieje-è), dempeg (è-e), stousje (oo-ou), pompaf (oe-o), vrigmès (oe-i), pinnekesdroëd (è-i); liejelekoëd (o-oë), fabriek (i-ie), eirbees (e-ei), karnoelje (e-a en o-oe), annekesnèst (e-a), vënjtj (è-è), Madelein (è-ei), kortësj (a-o), tein (è-ei), farsuir (ee-ui), polj'n (oe-o), ippelink (e-i), karton (e-a), sjop (oe-o), tember (ei-è), prisj (oe-i), bekaast (a-e), krèl (o-è), apart (oë-a), kniejep (oeë-ieje), mèjerloër (o-oë), platte moelje (i-oe), miljtj (è-i), alisj (è-i), speir (e-ei), flewouën (a-e), ringeloët (aa-oë), maloenjeg (o-oe), sjalotteptejepen (ouë-ieje), keire (è-ei), vërken (ei-è) (laatste twee in Haaltert resp. kërre en veirken).

...aan een andere medeklinker in :

kèbber (p-b), sjizjip (zj-sj), përmisjël (f-p), kloef (t-f), iwest (v-w), sèuwwest (v-w), mèkken (s-n), vanouëges (n-s), sjilker (s-sj), gekappeld (b-p), oniejefraas'n (n-s).

Het laat een medeklinker vallen :

imme(n), bē(r)d, koë(n), deergo(n)sj, mieje(w), vloë(n), lastego(r)d, s(ter)mouën, moemme(l)bakkes, fe(r)trèk, èrdoe(n)sj, 't stèk naa(s),

...of gebruikt er een méér :

omschouë(l), biejena(g)er, këm(p)zoëd, vèdde(l)boeëm, t(r)oeffelink, schabaa(r)lèk, ko(d)sjtj, oe(k)sken, koe(k)sken

Volgende Haaltertse woorden zijn het vreemd :

opkopen, 't bisjtj'n, kommeer (melkpot), stanne, ot, slangërtisje, lèk, loensj, wak, kaiet'n, pëkkink, wèjerdouë, riejët, tingel, alëjer, outsjlojer'n, overschrikkel'n, strousj, pol (hand), oëgestoeët'n, schap, kabberdoesken, osjfort, flotjesmèlk, jeegd (van vlees), scherminkel, vënjel, schof (lade), klakpapier, spënje, plèkken (op krediet kopen), rost, nêz'n, sprieblok, tèst, iejegenis, koterol, gewonnen broeëd

...maar stelt er dan andere tegenover die Haaltert niet kent :

netel (hier : *tingel*), *snol* (dikke rode worst), *nonkel* (os), *lonker* (op dak voor de duiven), *gommela* (*botter*), *zouëlstiejen* (*trèkouëzer*), *kambèdde* (niet door de ploeg bereikte grond), *toeker* (rijkaard), *gèt* (portefeuille), *bospapier* (klakpapier), *lènjtjestoën* (*lèrkestoën*), *opsouëfer'n* (*opsolfer'n*), *prèl* (kroes), *kakoutj* (grote lonker), *eire-bèkken* (*trèkbèkken*), *zjejeveer'n* (motregen), *afklēs'j'n* (afspringen), *betoëppen* (bedriegen), *boetjes* (klompen), *bolder* (akkerrol), *gars* (slechte vrouw), *gevierscholdj* (recht gezaagd), *intjieër'n* (geheimzinnig), *koesjelèjer* (kalverkoopman), *onterlavouëst* (vernield), *ousjozzje* (huisraad).

"Stieren" zijn er "*stiers*", centen - *cees*, bouten - *baats*

Men zegt er niet "*t'ont*" (bij ons) maar "*t'ooz'nt*", niet "*t'eirt*" maar "*t'eir'nt*", niet "*brigger'n*" maar "*brigenn'n*", niet "*kësser'n*" maar "*këss'ns*", niet "*schonjsjtj*" maar "*schoosjtj*", niet "*a ligt*" maar "*a leit*".

"Op *zēnn'n* ot *zitt'n*" betekent er "op zijn hurkje", niet "op zijn schouders", want dat is "*op zēnne mētteko*".

"Hurkje" klinkt er anderzijds "*oeksken*"

"*Kapitouën*" behoudt er de i, "*serenade*" de e. Ook "*marsepouën*" en "*vlejermousj*" klinken correcter.

Tenslotte kent Denderhoutem wel de meeste Haaltertse zegswijzen en schimpwoorden, maar heeft er dan ook enkele uitsluitend met Kerksken gemeen. Men leest ze, met een * gemerkt, onder de hoofding KERKSKEN.

Met daarbij de eigen kweek :

"*Ze woenjdj op 'n beiremken*" (hovaardig)

"*t Dertinjdje vigger zonder mēm*" (overbodig)

"*Mouger schërre*"

"*Da'n ès na nié gezjèkt*" (weinig)

"*t rêgert zjêlkes*" (stortregen)

"*De Dosjke zēn dor*" (maandstanden)

"*Vësk' ougen pakke veel wēnjdj*"

"*Veel wawa over iet mouken*"

"*Oeëger sch... as da zē gat stoët*"

"*Ze doenjder broskes op*" (bij hitte)

"*t 'n ès mo stoofaat*" (niet veel waard)

"*A leid op den blouënbeirg*" (dode niet betreurd)

"*A ès ter pètj'n af*" (verliest de strijd)

"*Van d'n Dalf gelèdj zen*" (op de dool)

“A was rap geschriejed” (dode gauw vergeten)
 “A ès nor gobeit’ns (heeft diarree)
 “A ee zēnne kloesj op” (iets wijsgemaakt)
 “Va krikkende zjoer bezeg zēn” (zeer vroeg)
 “Ouver a boever” (hals over kop)
 “Imand ne stichel droën” (bedriegen)
 ... is het lijstje vermoedelijk compleet.

Of toch niet, want varianten op Haaltertse zegswijzen zijn :

“t Komt al mēn oeëgen (oeër’n) outj”
 “Bosj (bost) op d’n noen”
 “A ee ne mētte geleid (gekocht)”
 “A krouëg zēn stopj (boë)”

En wat gezegd van de, door sommigen gebruikte, draak :

“Van tampoesj (d’and goesj - de hand Gods) gesleggen zēn” ?

TERJODEN (Trèjen) ²

stapt niet mee op in de stoet van de “...egen”-maniakken, blijft bovendien trouw aan de b in het midden van een woord.

Wel laat het de r vallen in : *ēnje(r)*, *mējerlo(r)*, *mē(r)tteko*, *kē(r)t*, *ēsse(r)n’n*, *stē(r)tt’n*, *mē(r)t* en *louëvo(r)t*, maar neemt er dan weer eentje bij in : *tējerlink*, *peirpinken*, *ringelaar*, *gējernort*.

Het verliest de w in “*mieje(w)*”, de j in “*z(j)ant*”, de n in “*t’ouwe(n)d*”, verlengt “*sprie*” tot “*sprieje*”, behoudt de door Haaltert verwaarloosde medeklinker in: *alēnjsj(n)*, *zodsjel (d)*, *stēksken(k)* en *oeksken(k)*.

Fabriek (i-ie), *stousje (oo-ou)*, *touëmos (oe-o)* krijgen er een andere klank, evenals : *koët* (kuit, ei-oë) *klēster (ouë-è)*, *zjenoffel (a-e)*, *zvollem (oë-o en o-e)*, *mislounj’n (e-i)*, *ērlozzje (oe-o)*, *spousjom (oo-ou)*, *eifol (i-o)*, *bekaast (a-e)*, *vol (i-o)*, *krël (i-è)*, *tomat (a-o)*, *koeël (kiejel)*, *zjanêvel (ee-ê)*, *sosiss’n (i-o)*, *koleer (a-o)*, *kompassje (ē-a)*, *meirbil (e-i)*, *pomp (oe-o)*, *trommel (oe-o)*, *solfer (i-o)*.

Een Haaltertse “*kèpper*” is er een “*kèbber*”, *silker-sjilker*, *tèst-tiejel*, *grossjel-rodssjel*, *portrèt-podrèt*, *vinjer-vinger*, *swouëlens-zwouëlend*

Woorden als “*kabbernouë*, *ot*, *krol* en *proesj*” kent men er niet.

2 in Oltjert, in Kēsken, in Aatom, in d'en Ieje, ...op Trèjen

Evenmin : *schikken* (van plan zijn), *ouëgeste* (zelfde), *imand èl*, *achtelouës*, *bezjèkt*, *plèkken*, *nogoosj*, *verom*, *alèjer*, *vanèjer*.

Maar het gebruikt er dan weer andere die niet alleen Haaltert doen opkijken : *kèsamiefesken* (mees), *swènsjtj* (terwijl), *bazzeloen* (boeze-roen), *zwèjes* (dwars), *teirfklot* (Denderhoutemnaar), *èsgoët* (aarsgat), *pemel* (vlinder), *sereworeg* (tegenwoordig), *keninksken* (kleine meikever), *drol* (lichte ziekte), *kabbel'n* (kaarten schudden), *besnèjen* (ziekelijk), *bèstelink* (pak slaag), *flèzzje* (pannekoek), *kèkel'n* (ruziën), *galfer'n* (roddelen)

... naast zegswijzen als : *flaa beschiejet*, *stik beslag*, *schonjsj rēchtvoer*, *binn'n kèt*, *zèn eirte krouëgen*, *op zènne mètteko* (rug) *zitt'n*, 'n *lange'n krouëg tje niet en 'n kètte'n wil tje niet* (iemand met te korte broek), *ter èljtj'n*

HELDERGEM (*Eljergèm*)

het buitenbeentje, houden we voor 't laatst.

Meer dan de andere fusiegemeenten (meer dan Ede ook) behoudt het de dominante AN-klanken : ij-ei (*reis*)³, ui (*duif*), u (*kus*-maar uitz. muts - *moesj*, schutsel- *schoetsjel*, rund - *rëndj*), uu (*muur*), eu (*deur*), o (*pomp* - maar uitz. *poep*, *koeffier*, *zunne*), ou (maar dan lichtjes naar de aa zwemend).

Daar houdt het dan ook op. De rest (inclus en inzonderheid de woordenschat) is even sappig-plat dialect. Het Haaltertse *oeë* (*boeëm*) wordt er wel verzwakt tot *uë* (*buëm*)⁴ en *oë* (*boën*) tot *ouë* (*bouën*) (lange AN-klank aa blijft er overigens altijd *ou*) maar de ê palataliseert tot *èje* (*dwès-dwèjes*), ee wordt vaak *eu* (*doveer* - *doveur*, *kenink* - *keunink*), oe wordt *uu* (broer - *bruur*, koel - *kuul*, groen - *gruun* - maar uitz. vroeg - *vrug*), *ons* wordt *oos* (*t'ooz'nt*, *vedroos*) en *ans* - *aas* (*op avaas*).

Flagrant is er het overwegend gebruik van de doffe e : *ergel* (*èrgel*), *kert* (*kèrt*), *werr'n* (*wèrr'n*), *wejjer* (*weir*), *bezze* (*bèzze*), dus hoofdzakelijk als alternatief voor de Haaltertse è, niet voor de e. Ook in *terf* (*teif*).

Het streekverschijnsel "...egen" maakt er eveneens goede sier.

Minder algemeen bekeken behoudt Heldergem de d in *zodsjel* en *grodsgel*, de p in *kèmpzouëd*, de r in *sorzje*, *peirpinken*, *achter-leist...*, maar verliest deze laatste in *potrèt*, *ènje*, *lijvouëd*, *slangetisje*. Ook de eind-l komt in sleutel en kluppel tot haar recht.

3 Plaatselijk naar de ê neigend

4 Vandaar *u* in de vervoegingen : roken - *rùeken* - *a rukt*

Anderzijds doet het vaak een beroep op een andere klank (accidenteel) : *groenjsjel* (i wordt oe), *eur* (ee-eu), *kipper* (è-i), *arsje* (e-a), *moosj* (ee-oo), *meugen* (ee-eu), *mèjêrlouën* (o-ouë), *weesjtj* (i-ee), *itje* (è-i), *wik* (ie-i), *snuit'n* (i-ui), *ze klidj'n* (è-i), *ruipêr* (o-ui), *saffrouën* (o-a), *osjulek* (oe-o), *totjespap* (e-o), *bruneer'n* (o-u), *patot* (a-o), *voezjelink* (e-oe), *bedurven* (i-u), *vantj* (è-a), *arloezze* (e-a), *noozj'ndrip* (ee-oo), *fortrèk* (e-o), *uksel* (i-u), *bezfikt* (è-i), *loesteken* (oo-oe), *ippelink* (è-u), *zjaneuvel* (ee-eu), *spouësjom* (oo-ouë), *afel* (ei-a), *meulemen* (ee-eu), *uëken* (iej-uë), *tamteer'n* (e-a), *bekaast* (a-e), *onposseesjeg* (è-ee), *oeksken* (hurkje), *sulker* (i-u), *ginjer* (è-i), *drugge* (i-u), *sledde* (è-e), *album* (o-u), *stouësjje* (oo-ouë), *weesj* (è-ee), *schoenjsjtj* (o-oe)⁵, *groetjsjtj* (o-oe)⁵, *bridjsjtj* (è-i)⁵, *blejer* (ou-e), *tomat* (a-o), *vajjer* (o-a), *ojjer* (ou-o), *ëgge* (eedje), *peejen* (è-ee), *kastonje* (e-a), *patternëster* (o-a), *sulfer* (i-u), *teroef* (a-e), *giejet* (ei-iej)

...op een andere medeklinker in :

meirmel (b wordt m), *pësjtront* (s-sj), *kërrepijtjes* (b-p), *uitkommen'n* (r-n), *vast'nouwend* (l-n), *përmisjël* (f-p), *pikkel'n* (b-k), *wëdd'n* (r-d), *flinjel'n* (r-l)

Er is slechts een medeklinker of woorddeel meer : *tè(j)erlink*, *ër(re)bees*, *noegaa(t)*, *ool(j)efant*, *gemakkeli(n)k*, *t(r)oeffelink*, *pë(r)sies*

...of een minder : *mieje(w)*, *t'ouwe(n)d*, *ko(n)stateur*

Moet niks weten van het Haaltertse : *wouënbees*, *opagen*, *strojven*, *rëchswèjers*, *kakkelat*, *kazzjevàng*, *vleeg*, *schouën*, *voeë*, *ot*, *tët*, *broë*, *zènje*, *lèk*, *gichteg*, *schorre*, *slouper*, *blaf*, *bakte*, *drankiejemer*, *tocht*, *kass'n*, *kop*, *sloek*, *platinne*, *bollekèt*, *kësjkenop*, *spënje*, *klouëster*, *klëss'n*, *plouzij'n*, *rost'n*, *verpross'n*, *stichel*, *sichtend*, *alëjer*, *riejet*, *ja maan*, *botter*

...maar heeft dan weer, gelijk iedere andere gemeente, zijn exclusieve woordenschat :

vërrekluët (pruim Belle de Louvain), *sietekërre* (sidecar), *getuigerd* (verward), *fontenier*, *emelbisjt'n* (O.L.V. beestje), *mëtjesuiker* (doopsuiker), *stekelbafken*, *mollebruëd* (paddestoelen), *ëjesgat*, *kuërlaweit*, *poepeloenj'n*, *puit'ndrèk*, *uëresteker*, *ponksken* (matersnèt), *poffen* (kass'n), *paltoo* (jas), *bolken* (vest), *kapittel* (kruk), *klëtterpapier*, *mantel* (graanstuik), *uitslëssj'n*, *kartësj*, *gemacht* (mann. geslachtsorgaan), *ansjevee* (schurk)

5 Inderdaad zes medeklinkers achtereën

...naast vervormingen als :

mēmme, klopper (klomp), *luëperkes, t'altet, t'altet, biejenager, ouëgesteken, schabbe, drol, veurepiet'n* (kruipen bij 't spel), *eis* (einsel), *pisjoeter* (witte kool), *schèjereslijper, dezzjertuir, plasjoen* (plantsoen)

Een meelwitte meikever is er "*ne moljer*", een bruine "*ne paster*". AN-tweelingwoorden "wortel" en "mortel" lopen uiteen in "*wettel*" en "*muëtel*". Alle knikkers zijn er "*schieters*".

De meervoudsvorming blijft er dicht bij het AN-voorbeeld. Alleen : *kimmen'n* (komen), *viggen'n* (biggen), *kess'ns* (koortsen) en *ëss'ns* (hersenen) springen uit de band. De meeste Haaltertse scheldnamen en zegswijzen zijn er mondgemeen. Daarbij komen volgende "stijlbloempjes":

<i>louë zoeg</i>	<i>louë slēk</i>
<i>wiewuut</i>	<i>vuil teef</i>
<i>tramaar</i>	<i>smējerige prei</i>
<i>matrass'ndrouër</i>	<i>schriejemuil</i>
<i>frakkiejerder</i>	

en

A ee wouëter in zēnne kēljer (te korte broek)
A eed onder d'n tram gezeet'n (te korte broek)
Zoe zwērt as mollekeskluët'n
Nen ezel zwitj al sch...
Uëger sch... as da zē gat stouët
A ès plattebezze
't ès vuljtj den buik (veel en goed eten)
't Lotj èm eet'n (minder goed)
Dad ètj uk (minder goed)
't ès on 'timme gesch... (familie)
't ès Mant en Kalle
Ze sch...uit ieje gat (komen goed overeen)
't Eigeste en 't zēlde
't Gat van d'n timmermaan (deur)
Zēn kērrre kiejer'n

Onderling vergeleken

maakt het voor enkele woorden allemaal zoveel overzichtelijker. Het laat toe de respectieve naamgevingen direct met elkaar te vergelijken en... zich te vergapen aan de soms markante verschillen en affiniteiten.

Haaltert	Denderhoutem	Kerksken	Heldergem	Terjoden
ingelaar	ringeloët	ingelaar	regelouët	ringelaar
touëmoes	touëm	touëmoes	tijm	touëmos
ērbees	eirbees	ērbees	ērrebees	ērrebees
poelj'n	polj'n	polj'n	polj'n	poelj'n
èsgat	èjesgat	èsgat	èjesgat	èsgoët
kèpper	kèbber	kèpper	kipper	kèbber
esse	ērsje	ērsje	arsje	esse
meesj	meesj	meezje	moosj	meesj
têlink	têjlink	têlink	têjerlink	têjerlink
dojjer	dool	dool	dool	dojjer
kloet	kloef	kloet	klopper	kloet
vëntj	vëntj	vëntj	vantj	vëntj
kladder	klad	buvaar	kladder	kladder
ērloezje	arlozzje	arloezje	arloezje	arlozzje
oëlam	aloum	oëlam	ouëlom	oëlam
meirbel	meirbel	meirbil	meirmel	meirbil
fertrèk	fetrèk	fertrèk	fortrèk	fetrèk
kèsser'n	kèss'ns	kèsser'n	kesses	kèsser'n
bollekèt	kortēsj	bollekèt	kartēsj	kértēsj
èppelink	ippelink	èppelink	uppelink	èppelink
eifel	eifil	eifel	afel	eifol
alèsj	alisj	aleesj	alèsj	alènsj
stoosje	stousje	stoosje	stouēsje	stousje
zjanever	zjanêvel	zjanevel	zjaneuvel	zjanêvel
voesjdoen	vitdoen	voeërtdoen	vuërtdoen	voesjdoen
omschouë	omschouël	omschouël	oumschêjel	omschouën
klakpapier	bospapier	klëtter	klëtterpapier	klakpapier
peipinken	pērkeninken	peirkingen	peirpinken	peirpinken
achtelouës	achtervloer	achterousj	achterleist	achtervloer
laweirk	koeërlaweirk	koeërlaweirk	kuërlaweit	lijaweirk
brojknecht	zekernecht	broujnknecht	bruinknecht	broujknecht
loosteken	piepsteken	loesteken	loesteken	vrouëstoppen
mèjerlor	mèjerloër	mèjerloën	mèjerlouën	mèjerlo
matersnèst	meeck	matersnèst	ponksken	matersnèst

Denderhoutem, Kerksken, Heldergem en Terjoden

1. hebben daarbuiten de volgende woorden gemeen :

drol (in Haaltert : *rol*)
mieje (in Haaltert : *miejew*)
tomat (in Haaltert : *tamat*)

2. kennen in andere slechts subtiele verschillen :

kèmpzoëd (met p - in Heldergem : *kèmpzouëd*)
grodsjel (met d - op Terjoden : *rodsjel*)
potrèt (zonder r op Terjoden : *podrèt*)
louëvot (zonder r in Heldergem : *louëvouët*)
outjsslësj'n (in Heldergem : *uttslëssj'n*)

Denderhoutem, Kerksken en Heldergem

zijn daarbij - en zoals reeds gedeeltelijk uit de tabel blijkt - eensgezind om van het Haaltertse "*fërmisjël*" "*përmisjël*" te maken, *ons* en *ans* resp. tot *oos* en *aas* te verlengen (*vedroos*, *avaas*), "*poelj'n*" tot "*polj'n*" te verkorten, een "*dooier*" een "*dool*" te noemen, het Haaltertse "*ësse*" met een r te bedenken.

Denderhoutem, Kerksken en Terjoden

om de r van "*kërt*" en "*mërteko*" te verwaarlozen, de ie van "*fabriek*" lang te houden

Denderhoutem, Heldergem en Terjoden

om van "*ênjer*" "*ênje*" en van "*poemp*" "*pomp*" te maken ; eveneens om "*ingelaar*" met een r dicht bij de oorsprong te brengen (*ringelaar* - reine Claude) en een "*bollekèt*" liever een "*kor*-, *kar*- of *kërtësj*" te noemen.

Men lette daarbij op de ou in "*stouësjje*" (Denderhoutem, Heldergem en Terjoden), de sj in "*sloesjter*" (Denderhoutem en Kerksken), de bb in "*këbber*" (Denderhoutem en Terjoden), de ē in "*vënjtj*" (Denderhoutem en Kerksken), de j in "*ooljefant*" (Kerksken en Heldergem), het verlies van de r in "*mēt*" (Denderhoutem en Terjoden), de neiging om de ê te palataliseren (Denderhoutem en Heldergem), op het gemeenschappelijke "*klakbis*" (Denderhoutem en Kerksken) en "*oeksken*" (hurkje - Denderhoutem en Heldergem)

Een bekentenis en een verzoek

We zijn ons terdege bewust van de mogelijkheid dat deze studie niet honderd procent "af" is.

Lijkt "Sprakkunst en Spelling" ons in zijn geheel ongeveer het haalbare, op stuk van Woordenschat ontmaken we ons niet van de indruk dat nog tal van verstekelingen de klopjacht ontsprongen, inspanning en vriendenhulp ten spijt.

Dit laatste verwijt, indien het er een is, zal ons in eerste instantie door de andere gemeenten worden gemaakt. Wellicht terecht, maar het is ons geen doodoener. Alle plaatselijke taaleigenheden, zo qua naamgeving als klanknuancering, aan de haak te slaan was ons uiteraard onmogelijk; daartoe is "leven met een dialect" *conditio sine qua non*. En we weten niet in hoeverre woordenschat en uitspraak van onze contactmannen representatief is voor heel hun gemeente. We ervaardden alvast dat er, evengoed als in Haaltert, inter-individuele uitspraakverschillen bestaan, bepaald door leeftijd, ontwikkelingsgraad, vreemde beïnvloeding, afkomst of wijk. Laat dit ons excuus zijn voor eventuele fouten of tekortkomingen.

Overigens, is de vreemde oogst niet zo indrukwekkend, we vergeten niet dat het alleen maar om "verschillen met het Haaltertse" gaat en dat de rest ook toepasselijk is op Denderhoutem, Kerksken, Terjoden en in niet geringe mate op Heldergerm.

Intussen staan we dankbaar open voor gezonde kritiek en voor suggesties uit welke hoek dan ook. We kijken daarbij in hoofdzaak uit naar woorden en zegswijzen die voor ons in de mist bleven. Onze betrachting is immers een zo volledig mogelijke inventaris op te maken van het Groot-Haaltertse taalpatrimonium, om het voor het nageslacht te bewaren, in afwachting dat het door het in volle opmars zijnde AN grotendeels naar de folklore wordt verwezen.

Dit gezegd zijnde blijft ons het genoegen dit werk op de dragen aan alle Groot-Haaltenaren. Met de hoop dat het moge worden begroet als een kleine openbaring, meteen als een stimulans om de taal waarmee ze leven, en die zich zo plastisch tot vrijmoedige humor leent, naar (gevoels)waarde te schatten.

Humor die voor de dorpeling "*t zaat op zēn patat'n ès*".

Haaltert, 1993

INHOUDSOPGAVE

Ten geleide.....	3
Verantwoording.....	5
Werkwijze.....	8
De klanken in het dialect.....	9
Het lijstje ter voorstudie.....	10

EERSTE DEEL

SPRAAKKUNST EN SPELLING

HOOFDSTUK I

Het lidwoord.....	11
De telwoorden.....	12
De voornaamwoorden.....	12
1. Persoonlijke voornaamwoorden.....	12
2. Bezittelijk Bijvoeglijk Voornaamwoord "Mijn".....	13
3. Bezittelijk Zelfstandige Voornaamwoorden.....	14
4. Betrekkelijke Voornaamwoorden.....	14
Persoonlijk Voornaamwoord na het werkwoord	
A. Tegenwoordige Tijd.....	15
B. Onvoltooid Verleden Tijd.....	16
1. Sterke Werkwoorden.....	16
2. Zwakke Werkwoorden.....	16
3. Sterke en Zwakke Werkwoorden.....	16
De Buigings-n ruimer bekeken.....	17
Invloed van de labiale b en de dentale d, n en t op het gebruik van de buigings - n.....	18

HOOFDSTUK II

Klankvorming.....	19
Slotbeschouwing.....	23

HOOFDSTUK III

Vervoeging van de Werkwoorden.....	29
1. Tegenwoordige Tijd.....	29
2. Onvoltooid Verleden Tijd.....	30
3. Zwakke werkwoorden.....	31
De vervoeging ruimer bekeken	
Gebiedende Wijze.....	34
Hulpwerkwoord "Hebben" en andere	
Tegenwoordige Tijd / Onvoltooid Verleden Tijd.....	35
Sterke werkwoorden afgezwakt.....	36
Met ...egen gaat het makkelijker.....	36
Verleden Deelwoord.....	37

HOOFDSTUK IV

NOG DIALECTISCHE EIGENHEDEN

Trappen van vergelijking.....	39
Verkleinwoorden.....	40
Bevestiging en Ontkenning.....	41
Categorische ontkenning.....	42
Dubbele ontkenning.....	42
Het Geslacht van de Substantieven.....	43
Het overbodige "dat".....	44
Voorliefde voor de j en de zj en de sj.....	44
Het appendix j.....	45
Stiefmoederlijk behandelde fonemen.....	46
Van de b die een w wordt.....	47
Onregelmatige meervouden.....	47
Elisie of Verlies van de doffe e.....	47
Verlies van de d.....	48
Geknevelde lange klanken.....	49
Verdubbeling van Medeklinker.....	50
Het Uur.....	51
Geen Sandhi-wetten.....	52
Die dictatoriale medeklinkers.....	53
Tussenwerpsels en Stopwoorden.....	54
Overzicht van de voornaamste Fenomenen.....	54

Nog allerlei in de rand.....	55
Ongerijmdheden en Curiositeiten.....	58

TWEEDE DEEL

IDIOTICON VAN HET HAALERTSE DIALECT.....	61
Indeling.....	63

HOOFDSTUK I

A. DIALECTWOORDEN.....	65
B. STIJLFIGUREN.....	83
1. Haalertse zegswijzen.....	83
2. Verwijten.....	102
3. Uitroepen.....	103
4. Tussenwerpsels en stopwoorden.....	103
5. Uitdrukkingen.....	104
C. VAN HET FRANS.....	105

HOOFDSTUK II

A. Enkele woorden onder het ontleedmes.....	107
B. Pseudo Grammaticische figuren.....	111
1. Vervanging van een medeklinker door een andere.....	111
2. Assimilatie van Medeklinkers.....	112
3. Verschuiving van Medeklinker(s).....	112
4. Verlies van een Medeklinker.....	112
5. Medeklinker teveel.....	112
6. Plaatsverwisseling van twee letters.....	113
7. Vervanging van een klinker door een andere.....	113
8. Verlies van een klinker.....	113
9. Klinker teveel.....	113
10. Plaatsverwisseling van klinkers.....	113
11. Verlies van een woorddeel.....	113
12. Woorddeel teveel.....	113
13. Ander woordbeeld.....	114

C. WOORDEN NIET IN HET DIALECT GEBRUIKT 114

D. HOMONIEMEN..... 115

DERDE DEEL

OP EXPLORATIE OVER DE GRENZEN

WIJK EDE..... 117

KERKSKEN..... 118

DENDERHOUTEM..... 120

TERJODEN..... 123

HELDERGEM..... 124

Onderling vergeleken..... 127

Een bekentenis en een verzoek..... 129